

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI SZEMLE

TÁRSADALOM • TUDOMÁNY • MŰVÉSZET

2010 | 4

- FÁBIÁN GERGELY
- GESZTELYI TAMÁS
- HENZSEL ÁGOTA
- KARÁDI ZSOLT
- KISS JÁNOS
- KÖVÉR GYÖRGY
- KUN ISTVÁN
- MARIK SÁNDOR
- NAGY FERENC
- SIPOS FERENC
- P. SZALAY EMŐKE
- C. TÓTH NORBERT

írásai

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI SZEMLE

XLV. évfolyam

2010. november

4. szám

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE ÖNKORMÁNYZATÁNAK FOLYÓIRATA NYÍREGYHÁZA MEGYEI JOGÚ VÁROS TÁMOGATÁSÁVAL

SZERKESZTŐSÉG:

NÉMETH PÉTER
főszerkesztő

MARIK SÁNDOR
főszerkesztő-
helyettes

FÁBIÁN GERGELY
társadalom

KARÁDI ZSOLT
művészet

NAGY FERENC
tudomány

ERDÉLYI TAMÁS
tervező
szerkesztő

E SZÁMUNK SZERZŐI:

FÁBIÁN GERGELY dékán, DE Egészségügyi Kar, Nyíregyháza

GESZTELYI TAMÁS egyetemi tanár, Debrecen

HENZSEL ÁGOTA főlevéltáros, Nyíregyháza

KARÁDI ZSOLT főiskolai tanár, NyF, Nyíregyháza

KISS JÁNOS főiskolai docens, DE Egészségügyi Kar, Nyíregyháza

KÖVÉR GYÖRGY docens, ELTE, Bp.

KUN ISTVÁN újságíró, Székely

MARIK SÁNDOR újságíró, Nyíregyháza

NAGY FERENC c. levéltárigazgató, Ibrány

SIPOS FERENC történész, Budapest

P. SZALAY EMÓKE néprajzkutató, Debrecen

C. TÓTH NORBERT tudományos főmunkatárs, MTA-SZTE-
MOL kutatócsoport, Szeged-Bp.

A címlapon: a nyíregyházi gemma (4/b kép)

A SZEMLE KORÁBBI SZÁMAI 2003-TÓL AZ INTERNETEN:
<http://szemle.szszbmo.hu>

tortenelem

C. Tóth Norbert¹

A nemesi megye a középkori Magyarországon Öt megye példája

Szatmár megye hatóságának most megjelent oklevéltárával teljessé vált az észak-kelet-magyarországi régió középkori hivatali irásbeliségének a feltárása. Szabolcs megye oklevelei két kötetben (1386-ig és 1387–1526),² míg Bereg,³ Ugocsa⁴ és Szatmár⁵ megye oklevelei egy-egy kötetben láttak napvilágot. E négy megyéhez csatlakozik ötödikként Ung megye, amelynek ugyan oklevéltára nem jelent meg,⁶ de azokat Engel Pál a nemesi társadalomról írt munkájában bőven hasznosította.⁷ (Máramaros megyét kialakulása és későbbi története⁸ kiemeli a vizsgált keretből, a nemesi megye csak a 14. század végére⁹ alakult ki.) E megyék jelentős különbségeik ellenére rendelkeznek egy fontos közös jellemzővel: Szabolcs, Szatmár, Bereg és – tegyük hozzá – Ugocsa megyék területén az egyetlen közhitelű intézmény a megyei ítélőszék, latinul a *sedes iudiciaria* (rövidítve: *sedria*) volt. Ezen a területen egyetlen hiteleshelyet (*loca credibilia*) sem találunk, ez persze nem azt jelenti, hogy nem is tartozott volna a terület valamelyik konvent vagy káptalan hatóságába. Az öt megyében a leleszi konvent és a váradi káptalan látott el

1. A szerző a Magyar Tudományos Akadémia – Szegedi Tudományegyetem – Magyar Országos Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tudományos főmunkatársa. – *Az oklevelek összegyűjtését a Magyar Országos Levéltár A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa – Database of archival documents of medieval Hungary* (<http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a091002.htm?v=pdf&a=start>) tette lehetővé.
2. PTTI FERENC: Szabolcs megye hatóságának oklevelei I. (1284–1386) A nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 55. Szerk. Németh Péter. Szeged–Nyíregyháza, 2004. és C. TÓTH NORBERT: Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1387–1526) A nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 53. Szerk. Németh Péter. Budapest–Nyíregyháza, 2003.
3. NEUMANN TIBOR: Bereg megye hatóságának oklevelei 1299–1526. (A Szabolcs-szatmár-beregi Szemle Füzetek 3. sz.) Nyíregyháza 2006.
4. C. TÓTH NORBERT: Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526) (A Magyar Tudományos Akadémia–Magyar Országos Levéltár Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa) Budapest, 2006.
5. PTTI FERENC–C. TÓTH NORBERT–NEUMANN TIBOR: Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524) Szerk. C. Tóth Norbert. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum Kiadványai 65.) Nyíregyháza 2010.
6. Az okleveleink egy része különböző oklevéltárakban valamilyen formában már napvilágot látott. A MOL Adatbázisa szerint több mint 600 oklevele maradt fenn a megyének.
7. ENGEL PÁL: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.) Budapest, 1998.
8. GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, IV. Budapest 1998. 112–121.
9. Vö. Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez. Előterjesztette WENZEL GUSZTÁV. Külön nyomat a magyar akad. Értesítőből. Pest, 1857. 36–42. – A MOL adatbázisa szerint 17 oklevele maradt fenn eredetiben vagy másolatban a megyének. Ezek mellett a különböző oklevéltárakban még találhatóak olyan oklevelek, amelyeknek eredetije elpusztult, avagy lappang.

hiteleshelyi feladatokat, illetve e két egyházi intézményt látogatták a régióban lakók, hogy jogbiztosítást igénylő ügyeiket írásba foglaltassák.¹⁰ Tették ezt azért, mert a megyei ítélőszékek által kiadott oklevelek ekkor még elsősorban a nemesek mindennapi, kisebb-nagyobb nézeteltéréseinek és egymás ellenében elkövetett erőszakos cselekményeinek vizsgálatát és megvitatását foglalták írásba. E helyzetet jól jellemzi a legegyszerűbb közhitelű oklevél, az ügyvédvallás (*procuratoria*) felbukkanásának késői időpontja: Ung megyének 1397-ből,¹¹ Szatmárnak 1410-ből, Szabolcsnak 1411-ből és Beregnek 1430-ból¹² ismert az első ilyen típusú oklevele. Velük szemben a feldolgozott forrásanyaggal rendelkező két dunántúli megyének, Győrnek és Tolnának egyetlenegy ilyen oklevele sincs.¹³ Ám ez a fentebb már leírt okok miatt korántsem meglepő: mindkét megyében vagy a *sedria*-nak helyet adó településen, vagy annak közelében működött hiteleshely (győri káptalan, illetve szekszárdi konvent). A megyék az Anjou-kor harmadától bekapcsolódtak a királyi kúriából érkező bírósági feladatok végrehajtásába, azaz királyi vagy bírói parancsra vizsgálatokat (*inquisitio*) végeztek. A vizsgált régióban nagyjából egyidőben történt ez meg: 1331-ben küldték Szabolcs megyének, 1338-ban Szatmárnak, 1342-ben Beregnek, 1345-ben pedig Ugocsa¹⁴ és Ung¹⁵ megyéknek az első parancslevelet. A megyei ítélőszéken történetük során végig a megyebeli nemesség apró-cseprő ügyeit intézték, a komolyabb perekben ítéletig ritkán jutottak el, mivel az egyik fél általában áttétette vagy fellebbezte a pert a királyi kúria valamelyik bírósága elé. A 15. század elejétől az ítélőszék jogköre egy területen azonban megkerülhetetlenné vált: a jobbágyköltözéseknél és a földesúr bírói székén, az úgynevezett úriszéken a megye egyik szolgabírájának is hivatalból jelen kellett lennie az ítélet meghallgatására, sőt az úriszékről a *sedria* elé lehetett fellebbezni.

Hogyan is nézett ki a nemesi megye? A királyi vármegyékből a 13. század utolsó évtizedeiben kezdődött meg a nemesinek nevezett vármegyék kialakulása. A folyamat természetesen nem egyik napról a másikra ment végbe, hanem évek, évtizedek alatt alakult ki az egyes megyékben.¹⁶ A kutatások jelenlegi állása szerint

10. C. TÓTH NORBERT: Adatok a megyék és a hiteleshelyek közötti viszonyra a 14. és 15. században. Századok 136. (2002) 351–364.
11. Zsigmondkori Oklevéltár. I–II. (1387–1410) Összeállította MÁLYUSZ ELEMÉR. Bp., 1951–1958.; III–VII. (1411–1420) Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette BORSA IVÁN. Bp., 1993–2001.; VIII–IX. (1421–1422) BORSA IVÁN – C. TÓTH NORBERT. Bp., 2003–2004.; X. (1423) C. TÓTH NORBERT. Bp., 2007.; XI. (1424) Közzéteszi NEUMANN TIBOR és C. TÓTH NORBERT. Bp., 2009. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3-4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43. és 49.) (a továbbiakban ZsO) I. 4971. (DL 31 344.)
12. PITI–C. TÓTH–NEUMANN: Szatmár 115/272.; C. TÓTH: Szabolcs II. 58/186.; NEUMANN: Bereg 74/169. – A Jagelló-kori ügyvédekre lásd KUBINYI ANDRÁS: Írástudás és értelmiségi foglalkozások a Jagelló-korban. In: Magyar Herald. A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181–1981. I. kötet. Szerk. Kállay István. Bp. 1982. 186–208. – A Zsigmond-kori, régióbelire pedig lásd C. TÓTH NORBERT: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. Nyíregyháza, 2008. 99–105.
13. HORVÁTH RICHÁRD: Győr megye hatóságának oklevelei 1318–1525. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 1.) Győr, 2005.; SZAKÁLY FERENC: Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt 1314–1525. Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd, 1998. – Jóllehet Ugocsának sem ismerünk ilyet, de itt inkább a forráshiányról lehet szó.
14. PITI: Szabolcs I. 56/178.; PITI–C. TÓTH–NEUMANN: Szatmár 59/68.; NEUMANN: Bereg 31/17.; C. TÓTH: Ugocsa 27/9.
15. A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. Szerkeszti NAGY GYULA. I. Budapest, 1887. 186.
16. A megyékre, működésük korszakolására lásd TRINGLI ISTVÁN: Megyék a középkori Magyarországon. In: „Honoris causa.” Tanulmányok Engel Pál emlékére. (MTA TTI Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – Analecta Mediaevalia III.) Budapest–Piliscsaba, 2009. 487–518. – Legutóbb Hunyad megye gyakorlatán mutatta be a megye működését W. KOVÁCS ANDRÁS: Administrația comitatului Hunedoara în evul mediu. Sargetia (Acta Musei Devensis) 35–36. (2007–2008) 203–240.

az új típusú megyei intézmény kialakítása központi akaratra történt az 1270-es évek legvégén.¹⁷ S hogy valóban erről lehetett szó, azt jól mutatja a nemesi megye kezdeményeinek megjelenése régiókban. Az új intézményre a legkorábbi adataink Szabolcs megyéből származnak (1284),¹⁸ amelyet szorosán követett Szatmár (1284/1285) – ráadásul a két megyének általunk ismeretlen ok miatt közös volt a tisztkara¹⁹ –, Ugocsa (1290 körül),²⁰ nem sokkal később Bereg (1299)²¹ és végül Ung megye (1313) zárja a sort.²² A megyék élén, csakúgy mint a királyi vármegyék esetében, a királyt képviselő ispán (*comes*) állt, akit hasonlóképpen, mint eddig, a király nevezett ki általában a bárók közül. Az ő helyettese volt a kezdetben *curialis comes*, majd *vicecomes* néven emlegetett alispán. Itt kell megjegyeznünk, hogy bár rendkívül elterjedt, de hibás gyakorlat az, hogy a megye élén álló főispánról és helyetteséről, az alispánról beszélnek. A középkor folyamán egyetlen egy megye esetében sem szerepel a forrásokban főispán (*supremus comes*), hanem mindig csak ispán (*comes*) és alispán (*vicecomes*). Ugyanakkor néhány megye élén nem egyszerűen ispánnal, hanem örökös ispánnal (*comes perpetuus comitatus*) találkozunk. Az örökös ispán (*comes perpetuus*) feladata a megyei ispánétól (*comes*) semmiben sem tért el: kötelessége volt a megyei nemesség jogainak és kiváltságainak megtartása és megvédése, a királyi oklevelekben és parancsokban leírtak betartatása, a királyi jövedelmek behajtásának ellenőrzése, valamint neki kellett biztosítani a só szállítását és a pénz szabad forgalmát. Az egyetlen lényeges különbség a két cím között az, hogy amíg az egyes ispánok kinevezése a megye élére a király tetszése idejére szólt (*durante beneplacito* vagy *usque beneplacitum*), addig a megye felett örökös ispáni tisztelet gyakorló személy haláláig viselte azt. Ha az örökös ispán egyházi, leginkább érsek vagy püspök volt, akkor természetesen az őt követő vette birtokba az adott megye ispánságát. A másik esetben, amikor az örökös ispánság viselésére jogosult személy világi volt, akkor a családján belül öröklődött az adott megye ispánsága. Az eddigi kutatások alapján legkorábban az esztergomi érsek (1270), majd 1313-ban a veszprémi, nyitrai és győri püspök lett a király kegyéből székhelye megyéjének ispánja. Ám amíg az érsek megszakítás nélkül betöltötte a funkciót, a felsorolt püspökök számára csak pár évig tartott az örökös ispánság. I. Lajos király uralkodása alatt az esztergomi érsek mellé csatlakoztak a vránai perjelek is, akik 1353-ban kapták meg Dubica megye örökös ispánságát, s azt forrásaink alapján a 15. század elején is viselték. Zsigmond trónralépése ugrás-szerű változást hozott az örökös ispánságok számában. A sort a veszprémi püspök nyitotta 1392-ben, őt nem sokkal később követte a nyitrai püspök (első említése 1394-ből) – mindkét püspök székhelye megyéjében – és a kalocsai érsek Bács megye (1398), végül a sort a Cillei család zárta 1399-ben Varasd megye élén. Az ekkor létrejött örökös ispánságok közül a kalocsai érsekek és nyitrai püspökök címe azonban Zsigmond uralkodása alatt időlegesen elenyészett. Az egyháziak és világiak örökös ispánná tétele kiváltképp Mátyás uralkodása alatt gyorsult fel, habár a győri püspökök már 1452-ben V. László királytól (vissza)kapták²³ örökös ispánságukat Győr megye felett. 1464-ben a váradi püspök Bihar, 1472-re az egri Heves és 1478-tól a pécsi püspök Baranya megye örökös ispánja lett, továbbá a

17. Vö. ZSOLDOS ATTILA: Az özvegy és a szolgabírák. Századok 137. (2004) 783–808.

18. PITI: Szabolcs I. 19/1.

19. PITI–C. TÓTH–NEUMANN: Szatmár 43/1–3.

20. C. TÓTH: Ugocsa 25/2.

21. NEUMANN: Bereg 27/1.

22. ENGEL: Ung megye 124. (DL 69 569.)

23. HORVÁTH: Győr 24.

király 1468-ban a nyitrai püspök örökös ispánságát is megerősítette. A világiak közül a Szapolyaiak 1465-ben Szepes, Ernuszt János 1470-ben Turóc, az Alsólindvai Bánfiak 1471-ben Arad, majd elvesztése után, 1488-ban Verőce megye örökös ispánjai lettek. Mindezekhez a Jagelló-korban még három megye csatlakozott: Abaúj megyét a Perényiek 1504 előtt,²⁴ míg Közép-Szolnok és Kraszna megyéket a Bélteki Drágfiak kapták meg 1526 előtt.²⁵

A megye élén álló ispánnak nem kellett feltétlenül megyebeli (nagy)birtokosnak lennie, mint ahogyan a familiárisai közül kinevezett alispán sem volt mindig az. Ugyanakkor a régióbeli megyéknél viszonylag hamar megfigyelhető az a jelenség, amelyet törvényileg csak Mátyás király az 1486. évi (*Decretum maius*) törvényének 60. cikkelyében szabályozott. E szerint az alispánt a megyebeli birtokosok közül kell kiválasztania az ispánnak.²⁶ A sedrián való ítélkezést, illetve a bírósági megkeresésekre történő vizsgálatok, kiszállások intézését természetesen nem egyedül az alispán végezte. A nemesi megye elengedhetetlen „tartozékai” voltak a szolgabírák (*iudices nobilium*, az oklevelekben gyakran *iudlium* alakban). Jóllehet korábban kiélezett vita folyt a szolgabíró tisztségnév eredetéről és funkciójáról, mára a kérdés nyugvópontra jutott: onnan kapták nevüket, hogy az alispánt segítették a bíraskodásban, korabeli magyar kifejezéssel, „szolgáltak” neki.²⁷ E szerepüket erősíti meg Pozsony megye 1464. évi oklevele is, amelyben a negyedik szolgabíró megválasztásának szükségességét indokolván az alispán úgy fogalmazott, hogy a szolgabíró a megyei ítélőszék tartóoszlopa (*columpna sedis nostre iudicarie*).²⁸ Az Anjou-kor végén, ha a megyei hatóságról beszélünk, akkor már egyértelműen az alispánt és a négy szolgabírót értjük alatta. Mellettük azonban még egy tisztségviselője volt a megyének, az ott kibocsátott oklevelek írásbafoglalója, a jegyző (*notarius sedis*). Habár minden oklevél kiadásánál közreműködtek, személyüket forrásainkban csak ritkán tudjuk tetten érni, alig néhányat ismerünk közülük.²⁹ Rajtuk kívül a megyei ember(ek)re (*homo/homines noster/nostri, scilicet comitatus*) kell felhívunk a figyelmet, ők általában a vizsgálati jelentésekben tűnnek fel, mint akik vagy a szolgabíróval, vagy másodmagukkal végezték a vizsgálatot.³⁰

Az Anjou-kor közepén újabb folyamatok indultak – a helyi adottságtól függően később vagy korábban – a megyékben: az ispánok egyre inkább kivonták magukat a mindennapi ügyek intézése alól és a megyei ítélőszék irányítását, illetve az azon való ítélkezést az alispánjukra vagy alispánjaikra hagyták.³¹ Személyük eltűnése a megyékből kettős hatással járt: egyrészt csökkent a megyei hatóságok tekintélye, amit egyértelműen tükröz a kismemesek megjelenése a szolgabírói tisztségben. Amíg a 14. század közepéig a tekintélyes megyebeli birtokosok is elvállalták a tisztséget,

24. C. TÓTH: Szabolcs II. 209/742.

25. HAJNIK IMRE: Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben. (Értekezések a történelmi tudományok köréből XIII/10.) Bp., 1888. 6., 44., 63., 78., 84., 91.; KUBINYI ANDRÁS: A megyéispánságok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái. In: A Veszprém megyei múzeumok közleményei 16. (1982) 169–180., C. TÓTH NORBERT: Az örökös ispánságok Zsigmond király korában. S.a.

26. *Decreta Regni Hungariae 1458–1490. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt* GEORGIUS BÓNIS, GEISA ÉRSZEGI, SUSANNA TEKE. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 19.) 299.

27. ZSOLDOS ATTILA: A szolgabírói tisztségnév kialakulásának kérdéséhez. Levéltári Szemle 38. (1988) 4:12–19.

28. Vita. Szabolcs megye hatósága a Zsigmond-korban. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 40. (2005) 3:505–521.; 521.

29. FÖGLEIN ANTAL: A vármegyei notárius. Levéltári Közlemények 14. (1936) 149–171.; C. TÓTH: Szabolcs megye működése 71–74.

30. C. TÓTH: Szabolcs megye működése 54–71.

31. Vö. C. TÓTH: Szabolcs megye működése 27–28., 141.

addig attól kezdve mindinkább a néhány jobbággal rendelkező vagy jobbágytalan nemesek megélhetési területévé vált.³² Az ispánok távolmaradása megyéjük ítélőszékétől ezzel ellentétes folyamatot is beindított: a megyében az alispánok egyre nagyobb tekintélyre tettek szert, sőt sok esetben a megyei nemesség csak megyebeli nemest engedett alispánnak jelölni. S habár a szolgabírói tisztség egyre kevésbé volt csábító pálya, mégis annak lehetünk tanúi az egész országban, hogy egy-egy tisztséget elvállaló személy több évig, sőt nem ritkán egy évtizeden túl is ellátta e funkcióját. Mondhatni az országos bíróságok mintájára állandósulnak a szolgabírói karok, illetve csak lassan, fokozatosan változtatnak összetételükön.³³

A fentebbiekben úgy szóltunk a felsorolt megyék szolgabíráiról, mintha mindennütt azonos számban látták volna el feladataikat. Jónéhány olyan megye volt az erdélyi és szlavóniai megyéken kívül, amelynek csak két szolgabírája volt a középkor folyamán: Árva, Bács, Bodrog, Krassó, Kraszna, Külső-Szolnok, Moson, Pilis, Pozsega, Szerém, Torna, Trencsén, Verőce és Zólyom. A felsorolt 14 megye területének nagy része a kora Árpád-korban valamilyen formában királyi fennhatóság alá tartozott, illetve a tatárjárás után hatalmas magánuradalmak jöttek létre vagy jelentős betelepítése (pl. kunok, jászok) történt. Némelyik megye királynéi birtok volt, néhány pedig királyi erdőispánságból alakult a korszak végén hagyományos értelemben vett megyévé. Bárhogyan is nevezzük azonban, a királyi hatalom túlsúlya miatt e megyékben az ország többi megyéjéhez képest kisebb létszámú volt a kis- és középbirtokos nemesség, illetve jóval kisebb területet „foglaltak el” a megyéből. Mivel a „nemesi” megye elengedhetetlen alkotórésze volt a megyebeli nemesség, így feltételezésem szerint a kevesebb nemessel vagy kisebb területen élő nemessel rendelkező *comitatus*-okban csak két szolgabíró működött. A két szolgabíró megyéken kívül létezett még egy igazgatási különlegesség. A kutatásban már régóta ismert, hogy több megyének két ítélőszéke volt.³⁴ Így Krassó, Veszprém és Zala, illetve Fejér, Sopron és Szepes megyék esetében, ha nem is azonos módon, de a nemesség két ítélőszék alá tartozott. E hatból Krassónak az Anjou-kor végére megszűnt az ilyen irányú megosztottsága, míg Szepes megye esetében a külön ítélőszéket a kiváltságolt népek, azaz a tizlándzsás nemesek részére hozták létre, akiknek saját alispánjuk és szolgabíráik voltak. Ez utóbbi esetben a két szék között az egyetlen kapcsolatot a középkorban az ispán személye jelentette. Az egyes székek élén az alispán(ok) állt(ak), akik mellett a szolgabírákat találjuk. Sopron megyének és Rábaközi székének, Veszprém megye vásárhelyi és veszprémi székének, valamint Zala megye két székének 2–2, míg Fejér megyének és Solti székének 4, illetve 2 szolgabírája volt. Ez utóbbi a 16. század elejére külön is vált anyamegyéjétől. A két ítélőszék kialakulásának okaként leginkább a négy megye földrajzi viszonyait kell figyelembe vennünk: Veszprém megyében a Bakony hegység osztotta észak-déli irányban két részre a megyét; Fejér megye esetében a solti széket a Duna választotta el az anyamegyétől. Sopron és Zala megyék esetében szintén a folyók voltak a határvonalak: a rábaközi szék a Répce-Rábca-Rába folyók között feküdt, míg a zalai ítélőszékek területét a Zala folyó választotta el egymástól.³⁵

32. Vö. ENGEL: A nemesi társadalom 109. és C. TÓTH: Szabolcs megye működése 67.

33. Vö. SZAKÁLY FERENC: Tolna vármegye középkori szolgabírái (Esettanulmány). Történelmi Szemle 39. (1997) 411–424., további, Bereg, Győr, Sopron, Ugocsa, Vas és Veszprém megyei példákkal, C. TÓTH: Szabolcs megye működése 64–66.

34. GÁBOR GYULA: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Budapest, 1908. 18–22.

35. Minderre lásd C. TÓTH NORBERT: A világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban, különös tekintettel Veszprém megyére. In: Megyétörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszp-

A nemesi megyék szervezete, mint minden más intézményé, természetesen nem mutatott állandó formát, időről-időre feltűntek új tisztségek a klasszikusnak mondott felállás mellett. A Zsigmond-kor folyamán, a vizsgált négy megyében más-más időpontban a megyei okleveleknek a bírói intézkedést leíró részében új, a megyei hatóság munkáját segítő ülnökök jelentek meg (*cum nostris assessoribus in dicta sede nostra iudiciaria consedentibus*), jöllehet a megyebeli nemesség egyes tagjai addig is részt vettek néha az ítékezésben.³⁶ A legkorábbi, 1401. évből Bereg megyében,³⁷ majd Szabolcsban az 1410., 1414. és 1422. évekből,³⁸ Szatmár megyében pedig 1433-ból³⁹ találtunk adatokat rájuk.⁴⁰ Az ülnökökről (*assessores*) – egyelőre – annyit mondhatunk, hogy olyan alkalomszerűen választott nemesek lehettek, akik a megyei hatóság munkáját segítették.

A Habsburg Albert király halála (1439) után kialakult zavaros időszak alatt elkövetett hatalmaskodások megfékezésére és kivizsgálására 1444 elején új intézményt hoztak létre, amelyet aztán az az évi 10. törvénycikkkel kodifikáltak is. E szerint minden megyében a nemességnek az ispán és a szolgabírák mellé választania kellett négy derék férfit (*quatuor probi homines*) a megyebeli nemesség tagjai közül, akik a megyék tisztikarával és közösségével (*communitas*) együtt kellett, hogy igazságot szolgáltassanak a panaszosoknak.⁴¹ Az új intézményre Szatmárból (*electi iurati*) és Ungból (*iurati assessores*) is maradt fenn adatunk (1444),⁴² a következő évben azonban egyelőre ismeretlen okból elhalt a kezdeményezés.

Meglepő módon Ugocsa megyéből sem a korábbi, sem a későbbi időszakból nincs forrásunk az ülnökökre, viszont Mátyás király uralkodásának elejétől szórvaányosan több adat (1461–1462, 1470, 1474, 1481)⁴³ is rendelkezésünkre áll meglétükre. Mindehhez hozzátehetjük, hogy ekkor Zala megyében is felbukantak alkalomszerűen (1464, 1473)⁴⁴ ülnökök a megyei ítélőszék munkáját segítő. Az előbb ismertetett bírósági kisegítők azonban nem tévesztendőek össze a bírói közgyűléseken választott esküdt ülnökökkel (*iurati assessores*), illetve a Mátyás király Nagy törvénykönyvével (*Decretum maius*) létrehozott új megyei tisztségviselőkkel.

Az 1486. évi 9. törvénycikk szerint minden megyében választani kellett – megyéktől függően 8-12 – esküdtet (*electi et iurati nobiles* vagy *iurati iuxta formam generalis novi decreti*), akik átvették a királyi ember feladatkörét, résztvettek az ítélőszéken folyó bíraskodásban és egyéb eseti (adószedéssel és megyei ügyekkel összefüggő)

régi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére. Szerk. Hermann István és Karlinszky Balázs. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. – A veszprémi egyházmegye múltjából 22.) Veszprém, 2010. 319–344.

36. Így például 1425-ben: „unacum universis nobilibus extunc in sede nostra unacum ipso et nobiscum consedentibus.” (PITI-C. TÓTH-NEUMANN: Szatmár 134/340.)

37. NEUMANN: Bereg 61/120.

38. C. TÓTH: Szabolcs 56/177.; 64/214., 65/220.; 88/319., 88/321.

39. PITI-C. TÓTH-NEUMANN: Szatmár 141/363-364.

40. Ung megye okleveleiben nem találjuk meg így őket, noha 1414-ben (ZsO IV. 2270. „unacum nobilibus comprovincialibus nobiscum pro tribunale consedentibus”), 1425-ben (DL 54 433.) és 1438-ban (DL 31 492., „nos unacum nobilibus nobiscum in iudicio consedentibus iudicavimus”) szerepelnek nemesi bírótársak.

41. HOLUB JÓZSEF: Zala megye története a középkorban I. Pécs, 1929. 159.; MÁLYUSZ ELEMÉR: A magyar rendi állam Hunyadi korában I-II. Századok 91. (1957) 46–123. és 529–602.; 66.

42. PITI-C. TÓTH-NEUMANN: Szatmár 151/379., 152/380.; DL 31 517–31 518.

43. C. TÓTH: Ugocsa 49/67., 49/69., 50/71.; 55/90., 56/91.; 58/102.; 64/114.

44. HOLUB: Zala megye 159–160.

megbízásokat végeztek.⁴⁵ A vizsgált megyék közül Szabolcsban,⁴⁶ Szatmárban⁴⁷ és Beregben⁴⁸ – utóbbi kettőben valószínűsíthetően, mivel csak későbbi adatokból tudjuk – 12-12, míg Ugocsa megyében 8 esküdtet⁴⁹ választottak. Noha az intézményt az 1492-es országgyűlés 53. törvénycikkeje eltörölte, a Jagelló-kor folyamán országszerte felbukkant újra és újra.⁵⁰ Így Szatmárban 1509–1510-ben és 1516-ban,⁵¹ Ungban 1515-ben,⁵² Beregben és Ugocsában 1516-ban,⁵³ Szabolcs megyében pedig 1517–1520-ban,⁵⁴ közös jellemzőjük, hogy Ungot leszámítva, ahol nyolc, immáron minden megyében 12 esküdt szerepelt.

A Jagelló-kor újabb területen hozott látványos átalakulást. Egyre több megyei oklevél kiadóiként nem az alispánt és a szolgabírákat tüntették fel, hanem a megyei nemesség közösségét (*communitas/universitas nobilium comitatus*). Amíg korábban főképp akkor adta így ki a megye az oklevelét, ha az ispán vagy alispán volt az egyik érintett fél, vagy a megyei adó ügyében intézkedtek, addig ekkor már egyszerűbb ügyekben is feltűnt az oklevelek élén.⁵⁵

A szervezet mellett a nemesi megye ítélőszékének helye is változhatott. A tanulmányban vizsgált megyék közül Szabolcs és Szatmár – Sopron megye mellett – ma már bizonyítottan egyike azon megyéinknek, amelyekben a legtöbbször változott a *sedria* helye. Az állandósulás Szatmár megyében az Anjou-kor végére következett be, amikor Csenger vált a megyei ítélőszék munkájának helyszínévé, 1511-ben azonban átköltözött a *sedria* Dománhidára. Ezzel szemben Szabolcs megyében a 14. század közepén Kállón állapodott meg, majd a 15. század első felében Kálló, Tét, Levelek és Apagy között ingadozott, hogy aztán végül a század második felétől Apagy legyen a *sedria* helye. Velük szemben Bereg megyében a kezdetektől két kisebb megszakítással – 1345–1353 és 1429–1439 között Ardón (Berehove-Ardovo, Ukrajna) – 1492-ig Beregszászon (Berehove), majd rövid időre Bégányban (Velika Bihan'), végül 1496-tól Ardón működött az ítélőszék. Hasonlóan alakult a helyzet Ung megyében is, ott 1518-ig kisebb megszakításokkal (Kis)Kapos (ma Vel'ké Kapusany) adott helyet az ítélőszéknek, hogy aztán 1522-től Ungvárra (Užhorod) költözzön át. Ugocsa megye *sedria* helye az egyetlen a régióban, amelyik az egész középkoron át egy helyen, Sásváron (Trosnik) működött.⁵⁶ A néhány megyében megfigyelhető folytonos *sedria* hely váltások okára a kutatás még nem találta meg a választ.

45. NEUMANN TIBOR: Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében (Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása) Századok 139. (2005) 261–289. (Ugyanott megtalálhatóak Bars, Turóc és Trencsén megye esküdjei is.) – Érdekes módon Tolna megye 1487. és 1489. évi okleveleiben nem szerepelnek a választott esküdtek. (SZAKÁLY: Tolna 186/174., 187/175.)

46. C. TÓTH: Szabolcs 183/666–186/677., 187/679–680., 187/682., 190/685.

47. Szatmár megyének nem maradt fenn oklevele 1486–1490 között.

48. NEUMANN: Bereg 101/232–102/233.

49. C. TÓTH: Ugocsa 66/119., 67/121.

50. NEUMANN: Választott esküdtek 286–287. – Lásd még Tolna megyében (1517.): SZAKÁLY: Tolna 202/202. (12 esküdt.)

51. PITI–C. TÓTH–NEUMANN: Szatmár 184/458–186/461., 188/469.

52. DL 32 098.

53. NEUMANN: Bereg 110/258.; C. TÓTH: Ugocsa 77/140–141.

54. C. TÓTH: Szabolcs 224/780–781., 227/786–228/787.

55. TRINGLI: Megyék 511., 515. – Szatmár megye első ilyen oklevele 1387-ben (*universi nobiles de comitatu*) kelt. (PITI–C. TÓTH–NEUMANN: Szatmár 102/227.)

56. A kérdésre lásd CSUKOVITS ENIKŐ: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. Történelmi Szemle 39. (1997) 363–386., különösen 381–385., illetve a jelen tanulmányban felhasznált megyei oklevéltárakat.

Végül még egy dologról kell szólnunk a megye kapcsán, ezek pedig a közgyűlések. A megyékben, kétféle – habár ugyanazzal a latin kifejezéssel (*congregatio generalis*) nevezett – közgyűléssel találkozunk. Az egyiket a megyei ispán tartotta, s valószínűleg szinte minden évben megrendezték. Ez az igazságszolgáltatási fórum azonban az Anjou-kor végével, összefüggésben az alispánok megyében betöltött szerepének előtérbe kerülésével, megszűnt.⁵⁷ Helyette a 15. század elejétől egy új típusú, eseti jelleggel tartott igazságszolgáltatási formát, a kikiáltott közgyűlés (*proclamata congregatio*) módjára tartott tanúvallatást vezették be. Ez azt jelentette, hogy vitás vagy per alatt lévő birtok szomszédjait, határosait és a megyebeli nemeseket a megye, egy királyi ember és egy hiteleshelyi tanúbizonyság jelenlétében eskü tétel után kikérdezték arról, hogy mit tudnak a szóbanforgó ügyről. A másik, a korábbi szakirodalomban nádori, általam inkább bírói közgyűlésnek nevezett intézmény volt. Ezen „az ország egyik nagybirája, más báró vagy ispán, királyi parancsra vagy anélkül, általában több megye lakosait összehívva, helyben intézte el a peres ügyeket.”⁵⁸ Korszakunkban a vizsgált megyék nemességének közössége (*universitas*) részére hol egyedül, hol párban tartották a bírói gyűléseket: Szatmár és Ugocsa, valamint Ung és Zemplén megyéknek mindig együtt, Szabolcsnak általában Bereg megyével közösen tartották a közgyűlést.⁵⁹ Ennek vezetőjét – aki a középkor második felében már a legritkábban volt az, akit az oklevélben megneveztek, mivel nem jelent meg azokon⁶⁰ – a bíráskodásban a megyék tisztikara, valamint a megyebeli nemesek közül választott 12 esküdt ülnök (*iurati assessores*) segítette. A kisebb-nagyobb peresügyek elintézése mellett a bírói közgyűlések legfontosabb feladata a megyebeli tolvajok, rablók, gonosztevők, gyilkosok levelesítése (*proscriptio*), a szó magyarazata az, hogy a gyűlésen megjelentek által megnevezetteket összeírták egy oklevélbe (*littere proscriptionales*). A levelesített személyeket ezek után bárki büntetlenül elfoghatta és megölhette, ám ez utóbbi eset vajmi ritkán fordulhatott elő, hiszen az ügyben érintettek érdeke azt kívánta, hogy megegyezzenek, általában pénzbeli vagy birtokbeli kárpótlásban.⁶¹ A fentebb leírtakon túl még két, a későbbiekben nagy karriert befutó dologról, a járásokról (*processus, reambulatio*) és a megyei jegyzőkönyvekről (*protocollum*) kell említést tennünk.

Nézzük, milyen ismereteink vannak a járásokra? A legelső nyomok a 14. század végéről (1398), míg az első biztos adatok 1427-ből maradtak fenn a járások meglétére.⁶² Jóllehet a járás nyújtotta a megyei ítélőszéken megjelenő nemesség bizonyos fokú szervezeti keretét, ám ismert középkori forrásaink alapján az látható, hogy a járások története és szerepe elválaszthatatlan a pénzügyi igazgatásától, még pontosabban fogalmazva: a királyi egyenes adó beszedésétől. Egyetlen egy olyan adattal sem rendelkezünk, amely azt bizonyítaná, hogy a járások bármilyen szerepet is játszottak volna a nemesi megye működése terén. Nem eszerint tagolódott, illetve zajlott a megyei igazságszolgáltatás, s a bírói parancsok végrehajtására kiküldött szolgabírákat vagy megyei embereket sem a járások szerint jelölték ki. A nemesi megye fogalmával fémjelzett egész korszakban csak akkor bukkannak fel forrása-

57. Vö. Szabolcs megyében. C. TÓTH: Szabolcs megye működése 142.

58. TRINGLI ISTVÁN: Pest megye a késő középkorban. In: Pest Megye Monográfiája I/2. A honfoglalástól 1686-ig. Torma István közreműködésével szerkesztette Zsoldos Attila. Budapest, 2001. 75–194.; 172.

59. GÁBOR: Megyei intézmény 127–139.; C. TÓTH: Szabolcs megye működése 115–117.

60. C. TÓTH: Szabolcs megye 115–126.

61. Mindezekre és a levelesítőjegyzékekre lásd TRINGLI ISTVÁN: Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából. Levéltári Közlemények 69. (1998) 3–32.; SOLYMOSI LÁSZLÓ: Szabolcs és Bereg vármegye gonosztevőinek lajstroma 1435-ből. In: A Jósa András Múzeum Évkönyve 42. (2000) 139–147.

62. ENGEL PAL: Kamarahaszna-összeírások 1427-ből. (Új Történelmi Tár 2.) Budapest, 1989.

inkban a járások, amikor valamilyen adó behajtásáról van szó. A járásokat – ha elfogadjuk azt az állítást, hogy azok létrejötte és szerepe a pénzügyigazgatáshoz köti azokat – a királyi egyenes adó bevezetése után hozták létre. Mivel I. Károly király 1336-ban vezette be a kamarahaszna néven az új királyi egyenes adót,⁶³ így ezek után kerülhetett sor a járások kialakítására is. Ennek megfelelően az adót járásonként szedték be a királyi adószedők, akik mellé Lajos király – nyilván – járásonként egy-egy szolgabírórt rendelt ki. Mindebből viszont az következik, s ezt fennmaradt forrásaink is bizonyítják, hogy egy megyében annyi járás volt, ahány szolgabíró. A járásokra tehát csak annyit mondhatunk, hogy azok a pénzügyigazgatás legalsó, adminisztrációs fokát jelentették, s a világi igazgatásban a középkor folyamán nem töltöttek be szerepet.⁶⁴

A megyéket a járások nem egyforma területekre osztották. A járáshatárok meghúzásakor az adott megye fekvése alapján vagy a domborzat és vízrajz, vagy a nemesség létszáma volt az elsődleges szempont. Főleg a földrajzi fekvés révén egyfajta tipológiát is felállíthatunk a járások és a *sedria* hely kapcsolódási formájára nézve. Így vannak olyan megyék, ahol a járások tömbszerűen (például Bereg, Győr, Sáros, Torna, Vas és Veszprém), van ahol egy ún. közlekedő útvonalon keresztül kapcsolódtak az ítélőszék helyéhez (például Nyitra és Szabolcs), illetve találunk olyan megyét is, ahol nem volt közös kapcsolódási pontja a négy járásnak vagy legalábbis nem egyértelműen kimutatható (például Abaúj, Gömör, Ung).⁶⁵

A középkorból egyetlen, még pedig Zólyom megye jegyzőkönyve maradt fenn. Föglein Antal szerint a *protocollum* az 1500-as évvel indul és nem meglepő módon az ítélőszéken zajlott perek rövid kivanatos feljegyzéseit tartalmazza.⁶⁶ A vizsgált régióban jóval később, az 1550-es évek közepétől maradtak fenn az első jegyzőkönyvek. Ennek nem feltétlenül a források pusztulása lehetett az oka, hanem az, hogy korábban valószínűleg nem vezettek ilyeneket.

Az Árpád-kor végén központi akaratra létrehozott, a korábbtól megkülönböztetésül nemesinek nevezett megye a Jagelló-kor végére, jöllehet szervezeti formája ugyanaz maradt, jelentős átalakuláson ment keresztül. A jelen összefoglalásban öt megye példáján keresztül kíséreltük meg vázlatosan ismertetni ezeket, tudván azt, hogy nem volt két egyforma, illetve azonosan működő megye a Magyar Királyság területén. A munkánk egyik célja éppen ezért az volt, hogy az eddig többségében feltáratlan megyei hatóságok működésének elemzéséhez összehasonlítási alapot nyújtson.

63. SOLYMOSI LÁSZLÓ: Kamarahaszna. In: Korai Magyar Történeti Lexicon (9–14. század). Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál és Makk Ferenc. Bp. 1994. 320.

64. Összefoglalóan lásd C. TÓTH NORBERT: Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában. Századok 141. (2007) 391–470.; 391–410.

65. Nyitra megye térképét lásd NEUMANN TIBOR: Nyitra megye hegyentúli járásának kamarahaszna-összeírása 1452-ből. In: „Honoris causa”. Tanulmányok Engel Pál emlékére. (Analecta Mediaevalia III.) Piliscsaba–Bp. 2009. 183–234.; 187., a többi kiadási helyére és kiadására lásd C. TÓTH: Járások 402–403., 463–470.

66. FÖGLEIN: Vármegyei notárius 151–152. (DF 290 902., a Magyar Országos Levéltár adatbázisa szerint 124 középkori bejegyzést tartalmaz, de azok nagyrésze a fénykép alapján olvashatatlan.)

Kövér György
Egy igazi restauráció
Tisztújítás Szabolcsban 1883 végén

Krasznay Péter kemecei szolgabíró nemrég megjelent visszaemlékezésében, miután (tévesen) az 1883-as nyíregyházi per évére datálta Solymosi Eszter tiszaezlári eltűnését, az az évi események krónikájában a decemberi tisztújításról ennyit tartott érdemesnek lejegyezni: „az csak a formalitás kedvéért látszott megtartottnak, mert az összes tisztikarnál éppen semi [sic!] változás nem jött közbe, az egész egy fél nap alatt bevégeződött, mindenki közfelkiáltással újból beválasztott, közöttük én is főszolgabírónak.”¹ Számba véve a decemberhez vezető út történéseit, ennél azért többről volt szó.

Hogy milyen nyomokat hagyott a megye életében a tiszaezlári eset, az először 1883 őszén, a megyei tisztújításhoz kapcsolódó törvényhatósági bizottsági válaszok idején derült ki. Legelőször azt kellett tisztázni: milyen összetételű törvényhatóság illetékes a tisztújítás lebonyolításában. Az ügy megvilágítása érdekében az alispán a belügyminiszter véleményét kérte. Tisza körrendeletben válaszolt. Ebben leszögezte, hogy „a megyei élet egyik legfontosabb működését”, a „legközelebb meg-ejtendő általános tisztújítást” a megyék háztartásáról szóló 1883. XV. tc. 16. § és az 1883. márc. 22-én 18 231. sz. BM rendelet szellemében kell végrehajtani. Az új törvény és rendelet azt célozta, hogy ezáltal „a megyei intézmény a kor színvonalára emelkedjék”. A több megyéből érkezett kérdésre reagálva pedig leszögezte, hogy „miután az általános tisztújítás a dolog természetéből kifolyólag csak azon testület által eszközölthetik célszerűen, mely a megyei önkormányzatot, az állami közigazgatás közvetítését, általán véve a törvényhatósági jogokat és köteleességeket a megválasztandó új tisztikarral együtt fogja gyakorolni”, ezért a tisztújító rendkívüli közgyűlésen „a törvényhatóság egyetemét már nem az 1883., hanem 1884. évre megbizatással bíró bizottsági tagoknak fog kelleni képviselni.”²

Tisztázásra várt továbbá az is, hogy miképp szavazhat a tisztikar. A vármegyei közgyűlésen ugyanis a legnagyobb adót fizető virilis és a választott tagokon kívül a törvényhatósági tisztviselők (az alispántól a szolgabírákig és polgármesterekig)

1. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár [SZSZBML] XIII. 9. 1. cs. Krasznay Péter: Naplójegyzetek, III. (1883) 53. A frissen megjelent publikált változatban: Krasznay Péter naplójegyzetei 1861–1916. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva, Takács Péter. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai II. Közlemények, 38. Nyíregyháza, 2010. 108.
2. Tisza október 3-án kelt körrendeletének szövegét közli Szabolcs Megyei Közlöny [SZMK] 1883. okt. 11. 1–2. Megyei ügy. A három akkoriban mérvadó helyi lapra (alapítás szerinti sorrendben: Szabolcs Megyei Közlöny, Nyírvidék, Ébredjünk) lásd Csikós Judit: Tiszaezlár, 1882–1883. Egy fejezet megyei újságírásunk történetéből. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2005. 2. 208–223.

szavazattal bírtak. Így rendelkezett az 1870. XLII. tc. 47.§. s a legutóbbi 1877. évi törvényhatósági választások is eszerint folytak le.³ Tisza megújítási törekvései tehát a választások időszakában értelemszerűen a régi tisztkart is mozgósították. S mondanunk sem kell, hogy a dolgok lebonyolításában ez utóbbiaknak kulcsszerep jutott.

Választott választók

A törvényhatósági választásokkal kapcsolatos mozgalmak valójában már a szeptemberi megyegyűlés idején elkezdődtek. Egy nappal a közgyűlés előtt, hétfőn, a „szabolcsmegyei függetlenségi párt választmánya” „szűkebb körű értekezletet tartott”, ahol Gaál Elek elnök „az országos párt által elfogadott program alapján alakulásra hívta fel” az egybegyűlt párttagokat. Az elfogadott program 59 aláírója „polgári becsületbeli kötelességének ismerte el” a pártelvek győzelemre juttatását „az azon elvet valló országgyűlési képviselők s megyei bizottsági tagok s köztisztviselők megválasztása által”. Az aláírók között ott találjuk a párt és a megye színe javát, az alispántól, országgyűlési képviselőkön át a szolgabírákig és polgármesterig. Az összegyűlt tagok nem sokat késlekedtek, rögtön megszavazták a választmány által előterjesztett megyei tisztviselőjelöltek névsorát is. A többiekéről egy későbbi értekezleten kívántak határozni.⁴

1. táblázat

A szabolcsi függetlenségi párt megyei tisztviselőjelöltjei (1883. szept. 17.)

Tisztség	Név	Szavazati arány
alispán	Zoltán János	egyhangú
főjegyző	Miklós László	nagy többség
árvaszéki elnök	Bégányi Ferenc	egyhangú
főügyész	Szikszay Pál	nagy többség
főszámvevő	Kállay Ferenc	egyhangú
főpénztárnok	Megyery Gábor	egyhangú
főorvos	Dr. Jósa András	egyhangú

Forrás: SZMK 1883. szept. 20.

Másnap reggel nyolc órakor, tehát közvetlenül a megyegyűlés előtt Nyíregyháza megyebizottsági tagjai külön összegyűltek a városházán, hogy megvitassák a legfőbb kérdést: „ki legyen a viczispán?” Itt is egyhangúlag azon álláspont diadalmaskodott, hogy maradjon, aki volt, azaz Zoltán János.⁵ Egyedül Fráter Sándor tartotta fenn

3. SZMK, 1883. nov. 15. 2.

4. SZMK, 1883. szept. 20. 3. A szabolcsmegyei függetlenségi párt értekezlete.

5. Zoltán János (Apagy, 1839 k. – Abbázia, 1894. szept. 14.) idősebb Zoltán János és Patai Katalin gyermekeként olyan családba született, amelyben csak a 19. század során ó lehetett a negyedik alispán. Korán árvaságra jutott: anyját 1848-ban, apját 1852-ben elvesztette. Anyját halálakor hét fia gyászolta. Országos Széchényi Könyvtár [OSzK] Mikrofilmtár Gyászjelentések. FM 8/ 35 797/ 576. tek. 1877-ben választották meg a megye alispáni székébe. Mint halálakor Krasznay Péter írja róla „ritka szép tudományos képzettséggel bíró jó hazafi volt, ifjabb éveiben apagyi birtokán elvonultan élt, közügyekkel nem foglalkozott, olyan szoba tudós félének látszott...” SZSZBML XIII. 9. 1. cs. Krasznay, Naplójegyzetek, III. (1894) 73. A publikált szövegben: Krasznay, i. m. 2010. 128. 1877-ben a Pillisy és Okolicsányi pártból Szomjas József elnöklelte alatt egyesült Okolicsányi párt ellenében lett alispán. SZMK, 1877. dec. 13. Vicispán; uo. Conferentia. – Ki lesz az alispán!? – Mikszáth jellemzésében a szelíd, de meggyőződéssel antiszemita prototípusa. „Fiatal ember még, szép, erőteljes. Némely lapok valóságos sárkánynak képzelik,

magának későbbre szavazati jogát. Itt azonban a város képviselői szájából már a megyét illető kritika is felhangzott. Palánszki Sámuel, egy a megyei adminisztráció hiányosságait panaszoló tag észrevételéhez fűzte találóan hozzá: „még nem az érdem méltánylása vezérli megyénk választóinak nézetét, hanem a kutya bőr, »sógor koma«-ság” [sic!].⁶

A korai készülődés, helyezkedés nem volt véletlen. A szeptember 18-19-i közgyűlés ugyanis nemcsak a legnagyobb egyenes adófizetők előterjesztett listáját „erősítette meg”, nemcsak a hat évre választott képviselők sorából kisorsolt kilepőket nevezte meg, hanem október 23-ára kitűzte a törvényhatósági bizottsági választás határnapját, sőt megválasztotta a kerületi választási elnököket és helyetteseiket.⁷

Természetesen, hogy a háttérben mi minden játszódott le, arról pártiratok híján kevés fogalmunk lehet. A legkorábbi sajtótudósítás, amely a pártosodást jelzi szeptember 23-i. És még mindig a közgyűléshez kapcsolódik. A korszak harsány helyi antiszemita heccclapja, az Ébredjünk egyik apró híre Fráter Sándor „buta antiszemizmusról” elhangzott közgyűlési megjegyzésére reagált⁸: „Ezen minősíthetetlen eljárás folytán a szabolcsmegyei antiszemiták elhatározták, hogy a tisztujjítások [!] alkalmával tekintettel lesznek a zsidó barátokra is.”⁹ Ennek fényében értelmezhetjük azt a kettővel lejjebb megbúvó, szintén „D” által jegyzett, „egészen biztos forrásból” származó másik hírt, amely Mandel Pál alispáni jelölésének tervét közli.¹⁰ Némileg zavaró ugyan, hogy egy nappal korábban Verhovay országos lapja, a Függetlenség még más „biztos értesüléssel” rendelkezett: ott Szunyogh Bertalan

a ki saktervért reggelizik s tanuképezdét igazgat. Soha ennél nagyobb csalódás. Olyan, akár a bárány. Egyike a legmodernebb embereknek, mai műveltséggel, a természettől megajándékozva virtusokkal, melyek a magyar nemes embert ékesítik. Arisztokrata, de nem oligarkha. Önérzetes, de nem kevély. Erős, de nem erőszakoskodó.” Vasárnapi Ujság [VU] 1883. aug. 5. 505. A tekintetes vármegye.

6. SZMK, 1883. szept. 20. 3. Tároगतó

7. A kilépő képviselők, illetve a választási elnökök és elnökhelyettesek névsora kerületenként SZMK, 1883. okt. 4. 2. Megyei bizottsági tagokról.

8. Fráter Sándor a szeptemberi közgyűlésen szükségesnek ítélte a főispán beavatkozását a „buta antiszemizmusról” ellen. SZMK, 1883. szept. 20.

9. Ébredjünk, 1883. szept. 23. 2. Híreink. Ki a buta? (D). D nyilván a főszerkesztőt, Demoszthenészt, alias Mikecz Józsefet takarta, akit Krúdy Gyula Puczér Jóska néven tett hallhatatlanná. Krúdy Gyula: *A tisztaeszlári Solymosi Eszter*. 3. átdolg. kiad. (S. a. r. Fábri Anna), Budapest. 2003. 57-68. Nevezett Mikecz Józsefet a gelsei református anyakönyv szerint 1844. október 28-án keresztelték. Apja nemes Mikecz György, anyja nemes Székely Zsófia. SZSZBML IV. A. 425/ 301. V. ö. Gulyás, i. m. XVIII. 1999. 954. Gulyás a nekrológ alapján születését 1843 körülre tette. Mikecz József 1928. október 15-én, 84 éves korában, nyugdíjas városi tisztviselőként hunyt el. SZSZBML Nyíregyházi halotti ak. 1180/ 1928. Ez utóbbi pontos adatért Helmezi Aliz nyíregyházi kolleganőnek tartozom hálás köszönettel. Egy nemrég megjelent családtörténeti munka Mikecz László és Tatár Terézia 1844-es kemecsei születésű gyermekével azonosítja az 1928-ban elhunyt Mikecz Józsefet. A Mikeczek. Szerk. Bene János. Nyíregyháza, 2005. 98. A (téves) azonosítás ősforrása vélhetőleg: Nyárády Mihály: *A Nemes Mikecz-család leszármazása*. Sátoraljaújhely, 1927. 3. Mivel az 1884-es Antisemita Naptár biográfiai adatai láthatóan a szereplőktől származtak, s a szalmadi eredet másutt nem bukkan fel, mi a gelsei származást fogadtuk el hitelesnek. Az antisemita-párt naptára 1884-ik szökö évre. Szerk. Nagy Imre. Bp. 1884. 135-136. Ezt csak megerősítette Mikecz József nyugdíjazási kérelme, ahol magát 1844. október 28-i születésűnek vallotta. Kérvény, Nyíregyháza, 1914. jan. 9. SZSZBML V. B. 186 (77) 625. d. XIII 1914/ 79.

10. A hangnem egyértelműen Mikeczre vall: „a rongyon hizott és e megye népét teljesen koldus botra juttató zsidóság, szeretett alispánunk ellenében a spiritusz kupecz Jaakoff Mandel Pált szándékozik felléptetni jelöltül, s csak ha ezzel teljesen fucsot vallanak, fognak keresztény jelöltet állítani. Nagyon kíváncsiak vagyunk arra a keresztény emberre, aki ilyen előzmények után elég jellemtelen lesz a zsidók kezéből a jelöltséget elfogadni?! Hátrább az agarakkal jakhecizok! Szabolcsmegye még nem a zsidók hübéresse.” [sic!] Ébredjünk, 1883. szept. 23. 2. Híreink. Ugyanebben a számban már kész az első imitált „kortes nóta” is. Így kezdődött: „Szabolcsmegye alispánja, Lesz Mantl Pál, nem schukára, Japjót [gyapjút] nem szhed már ü thübet: Ulvascha_a Thüvrény khünyvet...” – nyilván ad notam „Kossuth Lajos kalapjára...” uo. Csalánok.

megválasztásának keresztül vihételensége esetén lépett volna fel alispánjelöltnek Mandel Pál földbirtokos és képviselő.¹¹ Mandel a nyírbátori kerület szabadelvű országgyűlési képviselője volt 1875 óta.¹² Ám kormánypártisággal aligha lehetett bárkinek is esélye alispánná lenni Szabolcsban. Nem tudjuk megmondani, ki s hogyan kezdte, de annyi bizonyos, hogy Zoltán ellenfelei keresték azt a jelöltet, aki esélyes kihívója lehetne a regnáló alispánnak. Tény, hogy a pár nappal korábban egységet deklaráló szabolcsi függetlenségek között hiába keressük mind Szunyoghy Bertalan, mind Mandel Pál nevét. Alaposabban megnézve az is feltűnik, hogy a 17-én programegységet aláírók között nem akadt egyetlen zsidó sem, viszont kétségtelenül ott találjuk Mikecz József (alias Demosthenes) nevét. Az egység tehát mintha mégsem lett volna teljeskörű. Mintha a látszategység felbomlásának próbálták volna elébe vágni akkor is, az országos függetlenségi program alapján, most is, potenciális ellenjelöltek megnevezésével. Találgatással. Az ördög falra festésével. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ekkoriban épp végső kitolási szakaszban tart az országos antiszemita párt vajúdása.¹³ Ami épp a függetlenségek soraiban okozza a legnagyobb zavart.

Ifjabb Szunyoghy Bertalan neve aligha véletlenül került szóba. Az újfahértói földbirtokos, szolgabíró ugyanis nem sokkal a közgyűlés előtt véres pisztolypárbajt vívott Zoltán János alispánnal, ám a golyó az ő derekába fűrődött.¹⁴ Aligha jó ómen egy eljövendő választáshoz. A királyi ügyész a sajtóhír alapján azonnal felszólította a városi főkapitányt, hogy előnyomoztasson a 8-án zajlott párbaj iránt, ám Kerekrethy Miklós hosszas időhúzás árán sem jutott eredményre: „a Nyiregyháza városa területén állítólag megtörtént párbaj ügyében az ekkoráig foganatosított rendőri előnyomozás a párbajnak meg vagy meg nem történetére és így az abban állítólag részt vett egyénekre nézve nem szolgáltatott semmiféle hivatalos adatot.”¹⁵ Ezek szerint vagy nem is kérdezte meg a feleket, vagy azok, az úri becsület elsődlegessége jegyében nem mondtak igazat.

Korán kibontakozott a konkurenciaharc egy-egy kisebb, ám helyileg fontos pozícióért is. A kállói járás szolgabíróságára már szeptemberben több jelentkező is akadt. A napkori Kállay Leopold mellett Kállay Ödön fia, Kállay Zoltán, ekkoriban a Közlekedésügyi Minisztérium fogalmazója is ringbe kívánt szállni. De lehetséges jelöltként felmerült Sipos Endre segédszolgabíró, Elek Béla segédszolgabíró és Zoltán István szolgabíró neve is.¹⁶

11. Függetlenség, 1883. szept. 22. Az első zsidó alispán. A Függetlenség még a választások után, novemberi visszatekintő tudósításában is úgy tudta, hogy „előbb Szunyogh Bertalant léptették fel határozottan a zsidók, most egy ősi család befolyásának kiegyezése reményében néhány bizottsági tag egy orsz. gyűl. képviselőt jelölt ki.” Függetlenség, 1883. nov. 13. Vidék, Megyei élet. (Szabolcs, nov. 10.)

12. Mandel Pál (Nyírbátor, 1839 – Bp. 1908) képviselői pályafutásáról lásd Szilágyi László: A „kuruc vármegye”. Parlamenti képviselők és választók a dualizmus kori Szabolcs vármegyében. Nyiregyháza, 2006. 117–118. Szinnye József: Magyar írók élete és munkái. VIII. Bp. 1902. 476–477; Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. XVIII. Bp. 1999. 415. 1881-ben mérsékelt ellenzéki programmal választották meg, de hamarosan átült a kormánypártba. Próbálkozások visszahívására ld. SZMK, 1881. nov. 10; uo. dec. 8.

13. Kubinszky Judit: Politikai antiszemitizmus Magyarországon 1875–1890. H. n. [Bp.] 1976. 156–157.

14. Nyírvidék, 1883. szept. 9. 2. Pisztoly-párbaj történet (o); SZMK, 1883. szept. 13. 2. Tárogató. Zoltán segédei Elek Mihály cs. kir. kamarás, huszárszázados és Miklós László megyei t. főjegyző, Szunyoghy Csicsery Géza huszár főhadnagy és Básth Barna árvaszéki ülnök. A jövő árnyékai mintha előre vetülnének.

15. SZSZBML V. B. 77. 238. d. Lázár Kálmán kir. ügyész – Kerekrethy Miklós főkapitány (1883. szept. 11.) Kerekrethy – Ügyészség (1883. nov. 5.)

16. SZMK, 1883. szept. 20. Tárogató

Ténylegesen azonban egyelőre nem az alispán, vagy a helyi tisztségek, csak a tisztújító közgyűlés választott választóinak összetoborzása volt napirenden. E körül folytak a csatározások.

A választók ugyanazok voltak, mint az országgyűlési választásokkor, az alternatívák azonban nem a közjogi kérdés mentén tagolódtak. Láttuk már, hogy miként próbálta a függetlenségi párt és Nyíregyháza városa meghatározni saját prioritásait. Ilyenkor a lokális és személyes mozzanatok, ha lehet, még jobban előtérbe kerülhettek. Nyíregyháza megyebizottmányának virilis és (még az előző ciklusban) választott tagjai például október 11-én újra összegyűltek, hogy a megyei árvaszékhöz „egy nyíregyházi kitűnő szak egyén mily úton leendő megválasztásának érvényesítését” megvitassák. Májerszky Béla városi árvaszéki első ülnököt tartották a legjobb jelöltnek.¹⁷ A jelöltek kiválasztásánál a megyeszékhely közvéleménye kívánatosnak nyilvánította, hogy a polgártársak „ne hódoljanak, mint eddig bizonyos személyes érdekek és hiúságoknak, hanem egyedül a köz érdeket tartva szemük előtt, csak is olyan egyénekre adják szavazatukat, ki egytől egyig e város értelmi tehetségét, a megyei közgyűléseken szónokilag is képviselni lesznek képesek, és a kik kipróbált tiszta magyar hazafiusággal [sic!], gyakorlottsággal, de elég bátorsággal is bírjanak meggyőződésüknek kifejezést adni: mert szerintünk nem elég az, hogy a beválasztandó tag jó módú, becsületes polgár, sógor, koma legyen, és szavazni tudjon...”¹⁸

A dadai felső járás megyebizottmányi tagjai csak a választás előtt két nappal ültek össze Rakamazon, s szintén megállapodtak a központi tisztviselőjelöltek személyében.¹⁹ A választásra azonban végül Rakamazon csak később került sor. Érdekességként megjegyezzük, hogy itt az előző turnusban választott egyik képviselő Nagy Ferenc, korábbi eszlári bíró, továbbra is megyebizottsági tag maradt.

Ahogy közeledett a választás napja, úgy lettek egyre nyersebbek a választófogás módszerei. Nyíregyházán például október 23-án (a választás napján!) kedden este nyolc órára a polgárok egy csoportja társas vacsorát hirdetett, amelyre a vacsorajegyet a tényleg beadott szavazatok ellenében lehetett megkapni. Magukat, jobb híján, „a tiszta igazságért lelkesülni tudó pártnak” nevezték, amely társadalmi-politikai téren kíván megmérkőzni a zsidósággal. A választóknak küldött üzenetek azonban önmagukért beszéltek: „Ha nem tartunk össze megbuktat a zsidó és be hozza jelöltjeit.”²⁰

17. SZMK, 1883. okt. 14. Értekezlet

18. SZMK, 1883. okt. 14. Beküldetett. A szerkesztő szükségesnek érezte hozzáfűzni: „Kell a szónok is, de mind nem lehet az.”

19. SZMK, 1883. okt. 25. Ekkor már a központ alsó tisztviselőire is nevek hangzottak el (alszámvevő: Mikecz Gyula, segéd pénztárnok: Vityi József, ellenőr könyvelő: Hvezda Pál). Nagy rivalizálás folyt az alügyészi posztért. Itt három jelölt (Márkus Károly, Bodó Gyula és Fejér Imre is szavazatot kapott).

20. SZMK, 1884. okt. 21. A „Hárs” vacsorajegyeket Nyíregyházán az I. kerületben (1–342. hsz.) Beniczky Miksa, a II-ban (342–896. hsz.) Diecz Miksa, a III-ban (896–1483. hsz.) Jámbor András és a IV-ben (1484–végig) Kubacska András osztotta.

2. táblázat
**A „tisztá igazság” pártjának jelöltjei Nyíregyházán
 (1883. október)**

Kerület	I.	II.	III.	IV.
<i>Jelöltek</i>	Lukács Ödön	Nádassy Mihály	Sáry Pál	Farbaky József
	Dr. Trajtler [Soma]	Beniczky Miksa	Maurer Károly ifj.	Pazár István
	Zomborszky János	Barzó János	Sexty Gyula	Mikecz János
	Jánószky András	Krudy Gyula id.	Maternyi Lajos	Márkus Károly
		Bogár Lajos	Palánszky Sámuel	Steványik András
		Kovács János tanár	Janthó Kálmán	

Forrás: SZMK, 1884. okt. 21.

Nyíregyházán a legélesebb verseny a II. választókerületben alakult ki „a szétáradzó szavazatok miatt”. Mint a Közlöny szerkesztője írja, „kicsi híján a zsidó párt győzött volna, ha Bogár Lajos ügyvéd nem fejt ki kellő erélyt.” Általában dicsérte a lap Hegedüs József műkertész érdemeit, aki a választás délutánján „a minden kerületbeli szavazók beszállítása és beszerzése körül” tett sokat. Kárhoztatta viszont Kovács P. Pál önjelöltségét, aki megosztván a keresztény szavazókat „se magát nem hozhatta be, és Steványikot – a ki hű és rendes megjelenése által közelismerésre tette érdemessé magát – elbukatta.” Dr. Baruch-ot „Meskó Pál orvos és Dr. Meskó László ügyész is segítették diadalra.” Kóttettek különalkuk is: Nikelszky Lajos például úgy jutott mandátumhoz, hogy „Somogyi Gyula előtt kijelentette, miszerint Zoltán Jánosra fog szavazni s úgy 11 voxot nyert a mennyiben Zomborszky János jelöltnek több voxra lett volna szüksége azon célból, hogy Harsteint kiszorítsa. Így tehát közérdekből [!?] N. L.-re intézte a párt a voksokat.²¹ A nyílt szavazás folytán egészen személyre szóló lehetett a szavazók szemmel tartása.²²

21. SZMK, 1883. okt. 25. Tárogató. Választási apróságok

22. „A zsidók általában Szeszichre és Palánszkyra szavaztak a 3-ik kerületben... Lapunk felelős szerkesztőjének nevét a zsidók erősen kitörölték a szavazat[i] lapról, 3 intelligens zsidó azonban rászavazott. S. E. S. J. és H. A... 14 filoszemita törölte s nem szavazott lapunk szerkesztőjére, mindannyinak felismertük kézírását. Igen szép compánia. Némelyik, hogy biztatta, csak üsd a zsidót, ne félj. S ime most elfordult tőle. A becsületes zsidók meg méltányolták benne azt, hogy e város érdekeiben igaz szót hallat. Ha szól is a zsidó ellen, igazságos a közügyben.” uo. A Maurerre szavazó „intelligens zsidók” monogramjának feloldására talán Stern Emánuel családja esetében merünk kísérletet tenni. Stern Emánuel egyike volt a legrégebb óta a városban élő zsidó kereskedőknek, 42 éve fennállott rőfös-, divat-, vászon-, posztó-, csipke- és bőrárú kereskedő cégét 1881-ben adta át Jenő fiának. SZMK, 181. márc. 10. (S. E; S. J?) A helyzet megítéléséhez hozzátartozik, hogy Maurer közben lemondott a helyben nemrég alakult Keresztény Védegylet elnöki tisztéről. SZMK, 1883. okt. 14. 2.

3. táblázat

**A nyíregyházi törvényhatósági bizottsági választások végeredménye
(1883. okt. 23.)**

Választókerület	Név	leadott vox	kapott vox	pályázók
Nyíregyháza I	Lukács Ödön	80	44	
Nyíregyháza I	Treutler Soma dr.	80	44	
Nyíregyháza I	Nikelszky Lajos	80	38	
Nyíregyháza II	Bogár Lajos	99	47	25
Nyíregyháza II	Nádassy Mihály	99	40	25
Nyíregyháza II	Baruch Mór dr.	99	30	25
Nyíregyháza III	Sexti Gyula	78	66	
Nyíregyháza III	Sáry Pál	78	63	
Nyíregyháza III	Maurer Károly	78	51	
Nyíregyháza III	Maternyi Lajos	78	39	
Nyíregyháza IV	Farbaky József	89	80	
Nyíregyháza IV	Pazár István	89	64	

Forrás: SZMK, 1883. okt. 25. Választási mozgalmak

Voltak, akik kifogásolták a választások időpontját. Október 23-a ütközött, ugyanis a zsidó sátoros ünnepek (Szukkót, Tisri hó 15-21) egyik napjára esett. A mándoki Rochlitz Dávid és társai fellebbezésükben leírták „a választás napja a zsidó vallás oly ünnepére esett, a midőn a zsidóknak sem szekerezni, sem gyalogolni, avagy írni nem szabad, és így történt, hogy a zsidó vallású választók választási joguktól egyszerűen megfosztva voltak, nem lévén módjuk és alkalmuk a választás székhelyére jöhetni és választói jogukat gyakorolhatni.”²³ A választások érvénytelenítéséért beadott kérvényt azonban a megye elutasította. Am a választási eredményekből ítélve, a vallási előírásokat nem mindenki értelmezte olyan szigorúan mint a mándokiak. Természetesen a kisebb ortodox hitközségek zsidósága reagált a legmerevebben. De a városban sokan találtak megoldást a dilemmára. Nyíregyházán az öreg Glück például úgy értelmezte az előírásokat, hogy igaz, hogy a zsidóknak ezen a napon írni nem szabad, de semmi sem tiltja, hogy bediktálja valakinek a neveket, akikre szavazni akar.²⁴

A kampány

Azzal, hogy a választások lebonyolításával kialakult a közgyűlés névsora, kezdődhetett el az igazi tisztújítási kampány. Először november negyedikén, vasárnap, Nagykállóban gyűlt össze megyebizottmányi konferencia, Szoboszlai Papp József elnöklete alatt. Eleinte még az sem volt világos, hogy „milyen színezetű”? Végül úgy határoztak, hogy „párton kívül álló nagy értekezletnek” fogják nevezni. A helyszín is különös volt, amennyiben a Szabolcsmegyei takarékpénztár egyesület épületében, tehát nem „nyilvános területen” tartották. Először Szunyoghy Bertalan neve került javaslatba, mint alispánjelölt, „ő azonban később azon okból mert a főjegyzői állásra Miklós Lászlónak a megyében biztos többsége lévén és mert

23. SZSZBML IV. B. 411. 113. d. I. 83/ 219. Rochlitz Dávid, Auszlender Mór, Leichtman Herman kérvénye.

24. SZMK, 1883. okt. 25. Tárógató. Választási apróságok.

Bégányi a megyei járásokban mindenütt árvaszéki elnökül van jelölve, s ő csakis Bégányival akart lenni a megye élén, a kitüntető bizalmat megköszönte, s Kállay Jánost alispánnak ajánlotta”. Ekkor hangzott el először jelöltként nyilvánosan Kállay János neve, de háttéregyeztetések bizonyára már régóta folytak vele. Nem sokat habozott ugyanis, s „a felé irányuló közbizalmat megköszönve a kijelölést örömmel fogadta el.” A nagykállói Kállayak törzshelyén nyilván minden elő volt készítve. Közben a szintén jelen lévő Gaál Elek, szabolcsi függetlenségi párti elnök Zoltán Jánost ajánlotta, aki azonban a résztvevő 62 szavazóképes egyéntől a többséget nem kapta meg. Főjegyzőül Szunyoghy Bégányit ajánlotta, Gaál viszont Miklós Lászlót. Utóbbi hozzátette, hogy Bégányi a főjegyző-jelöltségről lemondott, mivel árvaszéki elnökül van jelölve. A szintén Kállóban tartózkodó dr. Heumann azonban tovább szötte a terveket, amikor az árvaszéki elnökségre Básthy Barna eddigi ülnököt hozta candidatióba.²⁵

Másnap délután Nyíregyházán ültek össze a megyebizottmányi tagok a városi tanács termében, Kovács Gerő elnöklete alatt. Nagyjából a már korábban elfogadott jelöltlistát szavazták meg titkosan. Nyíregyháza jelöltje, Májerszky Béla azonban önként visszalépett az árvaszéki ülnökségével kapcsolatos előzetes megállapodástól, s maga helyett Okolicsányi Gézát ajánlotta. Ugyanakkor Nyíregyháza fenntartotta az igényét: „valamely szolgabírói kerületben segédszolgabírói jelöltül Moesz Béla egyhangúlag (44 szó) elfogadtatott.” (Eszerint 44 fő vett részt az értekezleten, tehát kevesebben, mint a nagykállóin!) A tudósító külön megemlítette, hogy dr. Gara Leo is a Zoltán párt megállapodásainak vetette alá magát,²⁶ míg Czukor, Heumann és Szamuely Aurél, „jelentésök nyilvánítása mellett, mint Kállaytáék, a teremből távoztak.” Nem kell hozzá éles tekintet, hogy észrevegyük, itt a nyíregyházi zsidóság megosztottságára tett a lap finom célzást. A másik pártból csak Fráter Sándor maradt. Őt Bencs László alpolgármester szólította fel, hogy miután előző nap „a Kállay párt programját aláírta, hagyná el a termet.” Itt tehát már elnevezésekben is testet öltenek a törvényhatósági választási pártok. Mindkettő élén jeles függetlenségi képviselő áll, a 48-as frazeológia tehát használhatatlan, a mobilizáláshoz másfajta nyelv szükségeltetik. Ez alkalommal Zoltán János alispán is nyilatkozik, s „az érdemnek méltányos jutalmazását tette kilátásba”, amiért „meg is éljeneztetett lelkesülten”. Ez mindenki számára világos beszéd. Végül, mivel a megválasztott végrehajtó bizottságból Fráter Sándor „kállói magatartása által magát kirekeszté”, új tagokul Szesztay Károly, dr. Trajtler és a közkedvelt kir. adófelügyelő Böhm Hugó választattak meg.²⁷

Körzetről körzetre gördült tovább a tisztújítási kampány, mindenütt a választást szervező központ kiküldötteinek jelenlétében. S a küzdelemben a helyi tudósítók már az országos sajtót is belevonták. Ezen a szinten nemzeti akkordokkal szólalt meg a függetlenségi intonáció: „Szabolcsmegye volt a régibb, dicső időkben a legmagyarabb vármegyék egyike s most bátran nevezhetjük zsidó vármegyének... S

25. SZMK, 1883. nov. 8. Választási mozgalmak. Itt már további jelöltek nevei is elhangzottak: I. aljegyző: ifj. Mikecz János; főügyész: Hrabovszky Quidó [sic!]; árvaszéki ülnökök: Péchy Gyula, Böszörményi Kornél és Okolicsányi Géza. A helyi szempontból legfontosabb posztra a kállai járás szolgabírói székébe Gaál Elek Kállay Zoltánt ajánlotta, de Sipos Endre segédszolgabíró több szavazatot nyert. Alügyész-jelölt: Lévy [helyesen: Lövey] Sándor; árvaszéki jegyző: Novák Gyula; II. aljegyző: Vidovics László. A Közlöny tudósítója némi meglepetéssel állapította meg, hogy „e szerint Miklós László és Szikszay Pál számításán kívül áll?” uo.

26. Dr. Grünbaum Leo orvostudor 1881-ben változtatta nevét Gara-ra. 1913-ban nyíregyházi előnével magyar nemességet nyert. Kempelen Béla: Magyar zsidó családok. Bp. II. 1999. [Eredetileg: 1937-1939] 123–124.

27. SZMK, 1883. nov. 8. Választási mozgalmak.

mindez miért van? Megfejtése igen egyszerű; a vagyon nagy része zsidók kezében van, mint [mit?] legjobban igazol a legtöbb adót fizetők névsora, melybe az idén 219 tag lett bevezetve s ebből 72, azaz hetvenkét szavazó zsidó, tehát egy hijján [!] éppen harmadrésze, ámbár a harmadrészt egygyel [!] még felül is múlná számuk, de véletlen folytán – nagy örömünkre két intelligensebb zsidó kimaradt. Azt mondhatja magában valaki, hogy hát még egy harmadrész nem győz, igen, ha csak ez volna a baj, de a másik harmadrésze a szavazóknak zsidó befolyás, vagysis inkább nyomás alatt áll, a választottakról még szólni sem lehet, azoknak legnagyobb részit megnyergelhetik.²⁸ Úgy látszik, hogy a választások után is ébren kellett tartani a zsidók ellen mobilizáló összeesküvés-elméletet.

Aztán eljött november 27-e. A negyedéves megyegyűlés napja. A harcra ajzott pártok már a normál napirendben alig tudtak megegyezni.²⁹ Aztán végre sorra kerül a legfontosabb ügy: a tisztújítás. A főispán december 19-i dátumot javasolt. A pályázatok beadásának határidejét pedig december 16-ában jelölte meg. Fráter Sándor ez utóbbiba is belekötött (18-át szeretett volna), de leszavazták. Az igazi harci kérdés azonban a „kijelölő bizottság” összetétele lett. A főispán itt az állandó választmány javaslatát ismertette: gróf Vay Ádám, volt főispán, Gaál Elek, a megyei függetlenségi párt elnöke, Szesztay Károly, a párt jegyzője. A megye irányítói láthatóan semmit nem akartak a véletlenre bízni. Ezzel szemben Kállay János Kállay András, Hrabovszky Rudolf és Fráter Sándor nevét hozta szóba. Fráter Sándorral az élen 10 bizottmányi tag névszerinti szavazást kért.³⁰ A sajtótudósítás pontosan érzékeltette, hogy egy csapásra felbolydult a gyűlés levegője. „A szavazás elrendeltetvén, izgalmas sürgés és forgás fejlett ki mintegy villám ütésre. A folyosókon, teremben, utcán mindenütt észre vehető jelekben nyilvánult a szavazás eredményének fontossága. Barometrumnak vették. Az állandó választmány javaslatának elfogadásával, illetve ennek többségi számával a Zoltán párt győzelme, s az állandó választmány javaslatának elbukása a Kállay párt győzelmeként kombináltott.”³¹ Az állandó választmányi javaslatot elfogadók szavazatait Gencsy Albert, a személyes szavazatot kérők voksait pedig Liphay Károly gyűjtötte össze. A szavazás egyértelmű állást mutatott: a választmányi javaslatra 140, a Kállay-féle bizottság tagjaira 83 voks érkezett.³² A főispán a kormány képviselőjében további három személyt

28. Függetlenség, 1883. nov. 13. Vidék. Megyei élet. (Szabolcs, nov. 10.) (–ő) Jó lenne tudni, hogy vajon ki lehetett az a két „véletlen folytán” kimaradt „intelligensebb zsidó”? Csak az biztos, hogy az első nyers összegzésben a nagyság szerinti sorrendben Stern Emánuel volt az, aki 305,27 forintos adójával épp, hogy nem jutott be a virilisek közé. Ő volt egyébként az apja a nevét 1883-ban magyarosított Székely Miksának, a nyíregyházi per egyik védőjének. K 150 BM I – 1 – 20 002. 20 002/ 1883. A másik a magasabb összeggel valamilyen okkal kihúzottak közül – szerintünk – több is lehet. Az 1883-as megyei virilistákról lásd legújabban Kövér György: Kiből lett és kiből nem lett virilista? Szabolcs megye, 1883. In: Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára. Szerk. Bódy Zsombor et al. H. n. [Bp.] 282–297.

29. Zoltán János kinyilvánította, hogy „a lovagias magyar nemzet” érzéseinek kifejezéseként javasolta első napirendi pontul „a miniszteri leiratok közül a Stefánia főhercegnő szerencsés lebetegedése alkalmából felterjesztett üdv és szerencsekívánatot.” SZMK, 1883. nov. 29. Szemle. Szabolcsmegye gyűléstermében, november 27. Hiába, kurucság ide vagy oda, Szabolcsban tudták, hogy mi a királyi család hölgytagjai iránti lovagiasság!

30. SZSZBML IV. B. 402. 11. b. 229–232. (1883. nov. 27)

31. SZMK, 1883. nov. 29. Szemle. Szabolcsmegye gyűléstermében, november 27.

32. SZSZBML IV. B. 402. 11. b. 229–232. (1883. nov. 27) A Közlöny némiképp más adatokról ad számot: 143:84. Viszont azt is hozzáteszi, hogy a Zoltán párt „zsidó vox nélkül”, a Kállay Pártra viszont „61 zsidó” szavazott. A név szerinti voksokat részletezve a Kállay pártra eszerint 83 szavazat érkezett. „Ezek között 25 keresztény és 58 zsidó.” De a legjobban az fáj a szerkesztőknek, hogy „az említett 25 keresztény között 6 lelkész (négy rom. kath. és két ref.). Gyönyörű!” SZMK, 1883. nov. 29. Szemle. Szabolcsmegye gyűléstermében, november 27. Úgy tűnik valami baj mindig van a „számokkal”. Mi csak négy lelkész

nevezett ki a kandidáló bizottságba: gróf Forgách Lászlót, Jármay Józsefet és Zoltán Ferencet. Ezzel azonban még csak az erőfelmérés első szakasza játszódott le.

Még mielőtt továbblépnénk, vessünk egy pillantást az Ébredjünk egyik kommentárjára. Mikecznek volt egy „Csalánok” nevű rovata, amelyet szerzője „Árvacsalán” néven szignált. Nevével ellentétben nem csipett, hanem mart, mint a vipera. S nyíltan hangot adott mind a parlamentáris formák, mint a virilizmussal szembeni averziójának. „Az alkotmányos színjáték feltalálása óta már számos megyei gyűlésben volt szerencsénk részt vehetni, de – és erre esküszünk – a folyó 27-én tartott szabolcsmegyei megye-bizottságnak párját eddig még soha sem láttuk. E gyűlésen ott láttuk megyénk ősi család sarjai mellett a virilis kollegák egész díszes (!) seregét. Némelyiknek akkora pajeszsze (!) volt, hogy kilenc dugóhúzó is kitelt volna belőle. Szegény Szent-István! dicső emlékü első keresztény királyunk képe, majd leszédült a terem faláról, a zsidó vanília, a vereshagyma ideg gyilkoló szagától.”³³

A következő erőpróbára szintén aznap, 27-én délután ötkor került sor. Még mindig a megyeház nagytermében, gróf Vay Ádám elnöklete alatt. Az elnök tett egy utolsó próbát, s felszólította a jelenlevőket, hogy a tisztújítás jelöltjeinél tegyenek félre „minden pártoskodást, csupán a jó közigazgatás érdekét tartsák szem előtt”, majd ennek jegyében Zoltán Jánost ajánlotta az alispáni székbe. Amihez Gaál Elek sebesen csatlakozott. A szabadelvű Szomjas József ezzel szemben kizártnak tartotta, hogy a Zoltán és a Kállay pártot egyesíteni lehetne. Ezt követően akkora lett a teremben a hangzavar, hogy a megkezdett értekezletet félbe kellett hagyni, s „a Zoltán párt gf. Vay Ádámmal az élen a nagy vendéglőbe; a Kállay-párt pedig a »Hárshoz« címzett szállodába vonult saját jelöltjei névsorának összeállítása végett.”³⁴ A jelölőbizottsági szavazás eredménye láttán érezhetően megindult a pártok közötti helyezkedés.³⁵ A Kállay párt értekezletének helyszínét illető bizonytalanság jól jelzi, hogy a tudósítók is inkább a Zoltán párthoz gravitáltak. S bár a sajtóban kivonatossan megjelent a „Zoltán párt” értekezletének jegyzőkönyve, az

találtunk a névsorban. Az Ébredjünk tudósítója tovább kombinált: „E szavazásból arról győződhettünk meg, hogy a Zoltán János jelenlegi alispán pártja, több mint kétszeres többségben van. Ha még ehez (!) hozzá adjuk, hogy T. Dada, T. Dobb (!), T. Polgár, a Takta köz és a Szigetbeliek, akik szintén egészen a Zoltán párthoz tartoznak, a rossz (!) utak miatt részben be sem jöhettek: tisztán áll előttünk a jövő tisztújítás képe...” Ébredjünk, 1883. nov. 29. Választási mozgalmak Szabolcsmegyében (Kátó)

33. Ébredjünk, 1883. nov. 29. Csalánok (Árvacsalán) „A virilis intézménynél nincs is a világon semmi dicséretreméltóbb. Ezen intézménynek köszönhetjük, hogy a megyei gyűlés termeiben együtt láthatunk olyan elemeket, melyeket igen sok állatszeliadó drága pénzen sem tudna összeszerezni.” uo. Megjegyezzük, minő szív- és orrfacsaró fájdalom, de Mikecz József nem volt megyebizottsági tag! Neki tehát a virilisek aligha lehettek „kollegái”.

34. Nyírvidek, 1883. dec. 2. 3. Ujdonságok. Vay azzal indokolta Zoltán újrjelölését, hogy jól töltötte be eddig is hivatását, „s egyáltalában nem talál okokat a miért éppen Zoltán János ellenében más jelöltet állíthatnánk, s végül neheztelését fejezi ki, hogy egy új áramlat emberei el nem fogadható okokkal keresnek alkalmat céltalanul tüntetni.” Vay egyedül Zoltánban látta a garanciáját „jelenlegi municipiumunk ősi fenntartásában”. [sic!] SZMK, 1883. nov. 29. Választási mozgalmak.

35. A Közlöny úgy tudta, hogy a Zoltán párttal „a megyei intelligencia színe-java... számszerint 179-en” mentek a nagyvendéglőbe, míg „a Kállay párt, számszerint 68-an az Európában gyülekezett.” SZMK, 1883. nov. 29. Választási mozgalmak. Az „Ébredjünk” szemüvegén át figyelve a kivonulás újabb megvilágítást kapott: „Valóságos élvezet volt nézni azt a 10-12 keresztény atyánk fiát, akik pironkodva, mint denevérek ott maradtak a zsidó virilisekkel a sötétedni kezdő teremben.” A Zoltán párti értekezletet „kedélyes társas estély követte, melynek legfőbb hibája az volt, hogy a pártnak nem minden tagja tudot (!) róla és hogy a nagyon is sok tekintetben kifogás alá eső Weinberger zsidónál tartatott meg. A Kállay párt is tartott értekezletet az »Európának« csüfölt »sakter« vendéglőben, ahol a nobile par fratrum kompánia emberei összesen 63-an vettek részt, akik közül (!) csupán 43 volt választó.” Ébredjünk, 1883. nov. 29. Választási mozgalmak Szabolcsmegyében (Kátó) Kátó végső kommentárja a tudósítás végén sajátos vivát: „Éljen és viruljon a szabolcsmegyei függetlenségi antisemita párt! és annak minden tagja.” uo.

sem kétséges, hogy nem kapott minden nyilvánosságot, ami ott elhangzott. Nem mintha, amit eddig tudunk, nem lenne bőven elég a véleményalkotáshoz.³⁶ A Közlöny szerkesztője elégséges háttér-információval szolgál, miközben elhallgatást is sugall: „A Zoltán párti értekezleten ki lett mondva, hogy a most fejlődő tisztújító alakulások, rendkívüli tusában kulminálnak. Nem személyi kérdés az, hanem a zsidó hatalomnak az ősi megye ellen intézett judaismusának meggátolása. Keresztényt a zsidó akarván legyőzni a keresztényi, a szeretet vallásának elveit valló tábora áll a zsidó érdekekkel szemben. Ezt kell ma az ősi Szabolcsnak legyőznie. Most kell a századokra kiható ügyért tenni és működni. Még nem késő. (Zoltán párt ébren légy! mi többet tudunk, mint amennyit írhatunk, minden egyes szavazatot be kell hozni, és lehetőleg biztosítani kell.)”³⁷ A „szeretet vallásának elveit valló tábor” mindenesetre igyekezett hatékonyan képviselni saját érdekeit.

A Zoltán párti értekezlet úgy határozott, hogy „csakis a központi kijelölésekre terjeszkedik ki, s a járási tisztviselők jelölésére vonatkozólag a párt az egyes járásokban tartandó külön értekezleteken fog határozni.” Ugyanakkor megválasztották a vidéki végrehajtó bizottságok elnökeit és tagjait, értelemszerűen nagyszűlyű helyi potentátokból. Megindult tehát a taktikázás, hogy az esélyesnek tűnő helyi jelöltekről járási szinten folyhasson tovább egyeztetés. A vidékek állásfoglalása a központi hivatalok némelyikét is érintette. Az alügyészi és a II. aljegyzői állás jelöltjeinél függőben is hagyták a dolgot. Az alügyészi állásra Fejér Imre és Márkus Károly neve került szóba. Mint a Közlöny írta, „egyik fél erősen áll Nyíregyházán, a másik Mándok, Kemece és a megye minden részéből kapott biztosító szót”.³⁸ A II. aljegyzői posztra Vidovich Lászlót még a Kállay párti értekezlet jelölte október 4-én, az október 5-i nyíregyházi Zoltán párti konferencia Palatitz Lajost pártolta, de végül számolva a kiszámíthatatlan realitással végig fenntartották a kettős jelölést. Nyilván szükség volt az eredetileg tassi birtokos Vidovics család támogatására.

A helyi szinten nem minden kerületben bontakozott ki rivalizálás. Legtöbbször a régi tisztségviselők maradtak a porondon. A kemecsei (bogdányi) járásban Krasznay Péternek, a tiszalökiben Dobos Imrének, a nyírbátoriban idős Vay Istvánnak nem akadt kihívója, s mind a Zoltán, mind a Kállay párt őket támogatta. A felső-tiszai járásban Mándokon Erdőhegyi Barnának, a kisvárdaiban Komoróczy Aladárnak azonban akadt vetélytársa Kovács Lajos illetve Kovács István személyében – utóbbi végül visszalépett.³⁹ A legélesebb harc, mint az már az előzmények után várható volt, Nagykállóban bontakozott ki. Igaz ugyan, hogy Kállay Lipót Kállay Zoltán javára hamar elállt a kandidációtól, de még így is sok trónkövetelő tülekedett a sorban.⁴⁰ Hozzá tartozik a képhez, hogy szinte mindegyik pályázó második vasat is tartott a tűzben, amennyiben segédszolgabíróként is ringbe szálltak (Sipos ugyanott, Elek Béla Kemececsén, Zoltán István Nyírbátorban). Az Elek és Zoltán családtagok jelenléte azonban itt nem öltött egyértelmű pártszínezetet. Ahogy haladunk tehát lefelé a számlélétrán, úgy válik egyre kevésbé törvényhatósági

36. A november 27-i értekezlet jegyzőkönyvének III. számú kivonata SZMK, 1883. dec. 2.

37. SZMK, 1883. nov. 29. Választási mozgalmak

38. SZMK, 1883. dec. 6. Választási mozgalmak. Az Ébredjünk nem állhatta meg, hogy főbiáját itt is közszemlére ne tegye: „az alügyész állást illetőleg kénytelenek vagyunk annyit megjegyezni, hogy egy nyílt és jobbíthatatlan zsidóbaráttal és kormánypártival szemben, mégis csak illőbb volna talán a derék, szorgalmas és minden tekintetben elveinket valló Márkus Károly körül csoportosulni.” Ébredjünk, 1883. nov. 29. Választási mozgalmak Szabolcsmegyében (Kátó). Fejér Imre Nyíregyházán volt tiszteletbeli ügyész, s mindketten függetlenségi pártiként írták alá a pártalakító nyilatkozatot.

39. Komoróczy mellett végül mind a Zoltán, mind a Kállay párt felsorakozott. SZMK, 1883. dec. 16. Választási mozgalmak.

40. Kállay Lipót korai visszalépéséről SZMK, 1883. nov. 25. Választási mozgalmak.

pártoktól függővé a jelölés és a választás. A sajtó a pozitívumok között tartotta számon, hogy a központban is többen „vannak jelöltek, kiket mindkét párt óhajt megválasztani. Ez úgy látszik: közelismerése a gyakorlati képzettségnek.”⁴¹ Folyt a választmányi helyek előosztogatása is. A kerületek például megállapodtak abban, hogy Borbély Gáspárt, Bodnár Istvánt, Gencsy Albertet, Gaál Eleket és Szesztay Károlyt fogják ebbe a testületbe jelölni.⁴²

A felszínen persze keményen durrogtak a petárdák. S a hangnem egyáltalán nem volt kíméletes. Csak a sajtóban megjelent kortesnótákból idézünk néhány strófát, a klíma érzékeltetésére. Hogy, hogy nem, mindegyik „gyöngyszem” Zoltán párti. És ugyanarról a fő motívumról szól.

„Az alispán választásnál, választásnál. / Tollat hord a zsidó polgár, zsidó polgár, kalapjánál. / Aj vaj jaj az az átkozott / Az előtt ő tollat csak a hátán hordozott. // Nincsen gescheft, nincs uzsora, nincs uzsora. / Nem lesz zsidó Szabolcs ura, megyénk ura. / Aj vaj jaj meghaltok ez után / Zoltán János, Zoltán János lesz a viczispán.” (Ad notam: Hallod e te kőrösi lány)⁴³

Pár héttel később sem apadt ki a repertoár/reverzoár: „Szabolcsmegye híres megye / Zsidót sohse túrt a begye / Most sem túri el ő kelmét / Nem dirigálja a megyénk. // Éljen Zoltán! Éljen Miklós! / Ki zsidónak soh se adós. / Bennük szilárd, erős vezért / Nyer a megye, nem czikczenét.” (Ad notam: Lefelé folyik a Tisza)⁴⁴

Voltak azért szellemesebb kampányélcek is. Persze nem az éteri, hanem a vaskosabb tiszántúli fajtaból: „Közgyűlés. A »Hárs« vendéglőben szombatn nov. 10-én este ½ 8 órakor rendkívüli közgyűlés lesz, a melyben részt vehet minden tisztességes egyén. Tárgysorozat: a) mangaliczai Disznósi Malacz uradalmának feldarabolása. b.) Fokhagymás Kolbász töltésének át villázása. c.) kásási Tüdős Hurka és Oldalas Pecsénye buczkók kiirtása. Indítványban van Szőlősi Borcsa és egyéb árkiadással fenyegető vidék le nyírvíz csapolása a pincze helyi részekben. Hangadó tisztet ad Nyirettyői Czimbalomflótás, Brügóból.”⁴⁵ A kampányhoz amúgy is elengedhetetlenül hozzátartoztak a vendéglátóipari lokalitások. S nem csak a jelöltállítási és választási procedúra különös színtereiként.

„Kávéharc” és őszi agárversenyek

Ott voltak például a kávéházak. Bő egy évvel azelőtt még egy sem volt belőlük Nyiregyházán. Mostanra meg négy is alakult. Igaz a közönség nem volt elégedett velük, de mégis egy új világ hírnökeinek tüntek. Volt, aki csak a kávé miatt méltatlankodott: „egy sem »Kávéház«; de köpölyöző. A hol meg jobb kávé van, ott még nappal hagyján; de az esti szabadidőre szintén sok kívánnivaló marad fenn. Egy rendes, szolid kávéház nagyon felférne.”⁴⁶ Pesten viszont úgy tudták, hogy – *contadictio in adjecto* – a „Betyár” kávéház az „uri osztály egyedüli menhelye”⁴⁷ Az „Ébredjünk” főszerkesztőjének persze nem a kávé, hanem a tulajdonos nacioná-

41. SZMK, 1883. dec. 13. Választási mozgalmak. Ilyen jelöltekként sorolták fel a megyeközpontból: Miklós Lászlót (főjegyző), Megyery Gábort (főpénztárnok), Kállay Ferencet (főszámvevő), ifj. Mikecz Jánost (l. aljegyző).

42. SZMK, 1883. dec. 2. Választási mozgalmak.

43. SZMK, 1883. nov. 22. Választási mozgalmak.

44. SZMK, 1883. dec. 13. Választási mozgalmak.

45. SZMK, 1883. nov. 8.

46. SZMK, 1883. okt. 11. Kávéházak.

47. Függetlenség, 1883. okt. 22. Okulj magyar, Nyiregyháza. (...r ...s)

léja volt a fontos. „Nyiregyházán 3 zsidó és csak egyetlen egy keresztény kávéház van, a Tolnay Sándoré.”⁴⁸ S innen már csak egy lépés, hogy kibontakozhasson a „kávéharc”. A konfliktus akkor robbant ki, amikor Weinberger Bernát megnyitó ünnepséget rendezett a Nagyvendéglőben. Az ottani vendégek hírért vették, hogy Tolnay újabban nem akar zsidó vendégeket kiszolgálni. Stein Sámuel és egy bizonyos Harstein nevű fiatalember elhatározták, hogy próbára teszik Tolnayt. S itt adjuk át a szót az Ébredjünk tollforgatójának, mert ugyan ki más tudósítana erről az eseményről: „bemenvén, újra kávéért kértek s midőn újból azt a választ nyerték, hogy nincs – megjegyzendő, hogy ekkor zár óra után is volt – felborították az asztalt és Stein torkon ragadta a kávéház tulajdonosságát [sic!] több ízben szájba vágta”. A kirobbant záróra utáni verekedésbe aztán Steinék kint várakozó társai is bekapcsolódtak, mintegy 30-40 fő, s a billiárd terem berendezése mellett a harcnak a tulajdonos vendégei lettek a vesztesei.⁴⁹

Azért az újságoknak sem szabad mindent elhinni. A medialitás rögeszmés robotosainak is meg vannak a maguk korlátai a valóság idomításában. A szerkesztők preferenciáit azért jelzi, hogy a választási mozgalmakról szóló hírek mindig a sport rovat mögé sorolódtak, ha agárversenyeket tartottak. Ilyesmire 1883 őszén kétszer került sor. A választások után nem sokkal, október 25-27-én tartották a kölyök agárversenyt a Desseffy grófok uradalmában, Királytelkén, illetve másnap a kállai tarlón. Ami nemcsak a szabolcs-vajai agarász társulat közgyűlésének (Zoltán János volt az alelnök!), hanem jeles társas alkalmaknak (vacsora, táncmulatság stb.) is teret adott. S bár az összegyűlt társaság létszámát a korábbi évekhez képest az újságírók kevesellték, felvonult itt a szabolcsi úri társaság krémje. Őket elsősorban az estélyek érdekelték. Ezeket első este az Európa szállóban, másodjára a Nagyvendéglőben, harmadnap pedig a Brenner féle „Hárs”-hoz címzett vendéglőben tartották, igaz a harmadik férfimuri volt, ezen a mulatságon hölgyek nem vettek részt. Láthatóan senkit sem zavart, hogy mindhárom lokalitás tulajdonosa nem a keresztény felekezetekhez tartozott. Nem sorolhatjuk fel a résztvevőket, viszont nem mulaszthatjuk el megemlíteni, hogy ott volt a hajdani legnagyobb birtokos, Kállay Gusztávné – Kornis Josefina grófnő leányával Kállay Ágnessel együtt, mint ahogy általában az eladósorban levő lányos mamák jöttek a hajadonokkal. Velük tartott a legidősebb fiú, ifjú Kállay Gusztáv is. A férfiak között agarász alelnöki posztjából következően „hivatalból” ott kellett lennie az alispánnak, mint ahogy jelen volt az új főjegyző-jelölt, Miklós László is, valamint úgy szintén egy-két árvaszéki ülnök és szolgabíró. Akár egy szűk körű megyei tisztí értekezlet is kitelt volna belőlük. Itt azonban most Gencsy Albert személyében csak gypevezért választottak az agarászatok tartamára, valamint új egyleti tagokat vettek fel. A muzsikát esténként a híres Benczi Gyula cigánybandája adta. A vérbeli agarászok leginkább a veterán id. Retsky Andrást (a nagyfalui csendbiztos édesapját) hiányolták (a fia itt volt, de agara már az első „összehúzásban” kiesett). A kölyök-agár verseny 200 forintos első díját, hogy a lényegről se feledkezzünk meg, végül Gencsy Béla Fecske I. nevű agara nyerte, de a második helyezett Csimbók is az ő kutyája volt.⁵⁰

48. Ébredjünk, 1883. okt. 18. Híreink. Zsidó arcátlanság (D)

49. Ébredjünk, 1883. okt. 21. Zsidó ribillió Nyiregyházán. A szerkesztő megtorlásként elvárta volna ugyanazt a statáriális eljárást, ami a „zalamegyei keresztényeknek” jutott osztályrészül. Direkt utalás az augusztusi antiszemita zavargásokra. A zalai zavargásokra lásd Foki Ibolya: Az 1883-as zsidóellenes zavargások Zala megyében. In: Zalai gyűjtemény 25. Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból. (Szerk. Halász Imre) Zalaegerszeg, 1986. 217-241.

50. SZMK, 1883. okt. 28. Sport. A kölyök agár verseny. A kiterjedt Gencsy familia tagja, Béla Balkányban volt virilis.

Az öreg agár versenyre november 15 és 18 között ugyanott került sor. A „legfermesebb esős idő” miatt még kevesebben érkeztek meg, de az igazi sportsmanek természetesen nem maradhattak otthon. Megint eljött Eszlárról Kállayné, de most leánya mellett Bárczay Blankát, Ónodyné istápolat rokonát is magával hozta, s természetesen velük jött Ónody Géza is, az eszlári ügy parlamenti kiobbantója. S találkozhatott itt nemcsak Kornis Ferencel, a per bírójával (és feleségével), de – természetesen a résztvevő alispánt és a főjegyző-jelöltet most külön nem is emlegetve – elbeszélgethetett akár Vay Györggyel, az excsendbiztossal is, aki alig pár nappal korábban provokálta Heumann Ignácot, a nemrég lezárt per egyik védőjét. Az agárversenyen azonban ezúttal nem a szabolcsi birtokosok diadalmaszkodtak. Az utolsó, negyedik összehúzásban Fényes Lajos (Bihar megye) „Zsemlye” nevű agara nyert Halász Zsigmond (Pest megye) „Mágnás”-a ellen. Ezúttal minden társas összejövetelt Weinberger „Nagyvendéglője”-ben tartottak, s a tudósítás ritka szedéssel kiemelve dicsérte a vendéglős buzgalmát, „ki az általános igényeknek, jó ételekkel, tiszta és pontos kiszolgálattal [sic!] teljesen megfelelt, s az egybegyűlt társaság meglegedését kiérdemelte.”⁵¹

Végjáték végeredményel

A választási harc akkor fordult a célegyenesbe, amikor december 9-i kelettel a Kállay párt végrehajtó bizottsága, egy állítólag Fráter Sándor által szövegezett kiáltványt juttatott el a megyebizottsági tagokhoz, amelyet a napilapokban is megkívántak jelentetni.⁵² Ebben nemcsak Zoltán János személye, hanem elmúlt hat éves kormányzása ellen is támadást intéztek. Eszerint, Zoltán alatt „retrográd irányú az adminisztráció”, s a megyében „úgy az anyagi, mint szellemi irányban tespedést idézett elő.” A kiáltvány így fogalmazta meg a választási dilemmát: „nem csak arról lesz szó, hogy egy személy győz-e, vagy bukik, de arról, hogy a liberalizmus dicső nagy elvei érvényesítenek jövőre megyénk adminisztrációjában, vagy tovább folytattassék akna munkája a pártikulárismus jelenben divó azon öldöklő szellemének ... amely szellem megyénk adminisztrációjában az osztályuralmat s a hatalmon levők pajtáskodó érdekszövetségét, a helyi önkormányzat ezen legnagyobb veszélyeit kultuszszá fejleszté.”[sic!] Azt is felrótta a kiáltvány, hogy az alispán „a politikai függetlenség eszményének firmája alatt keresztes háborút hirdet.” Azzal is vádolták, hogy „az ősi hagyományokról a megyeház termében oly gyakran hangoztatott kacskaringós frázisok alatt a nemzet nagy gondolkodóinak nem a polgári jogegyenlőség s a lelkiismeret szabadság haladás célzó magasztos hagyományai értettek, hanem azok, melyek nemzetünk sötét korára emlékeztetve visszafelé vezetnek s végeredményeikben a botbüntetés visszaállításánál állhatnak meg”⁵³.

A Zoltán párt december 13-án Nyíregyházán tartott értekezlete úgy határozott, hogy „cáfoló iratban” válaszol a Kállay párt „hadüzenetére”, amelyet minden bizottsági tagnak megküld és a sajtóban is megjelentet. Úgy döntöttek, hogy nem követik a Kállay pártot a személyeskedés terére, de megvédik az alispán megyekormányzatát. Elsőként arra hivatkoztak, hogy Zoltán volt az, aki „a múltnak a közpénzek kezelése körül elkövetett megdöbbentő visszaéléseit felderítette” és azo-

51. SZMK, 1883. nov. 22. Sport. Az öreg agár verseny.

52. A Kállay párt kiáltványát az általunk vizsgált szabolcsi (heti)lapok nem közölték.

53. SZMK, 1883. dec. 16. Kivonat. Tekintetes megyebizottmányi tag úr! Az eredeti kiáltvány szövegére csak a vele vitatkozó elleniratban idézett mondatok alapján van módunk hivatkozni.

kat megszüntette. Nem marad adós az ellenirat a jogegyenlőséggel és lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos válasszal sem. „A jogegyenlőség meg van a törvény előtt, meg van a polgári életben is annyira, mennyire hazánk történelmi hagyományainak korlátai között kifejlődhetett. Sőt mondhatni többre ment e tekintetben a törvényhozás, mint a hagyományok megengedték volna, mert eltörölte a polgári közéletben a születés adta előjogot s annak helyére tette a vagyonnak jogát. És fájdalom, vannak sokan, de nem a Zoltán párt tagjai között, kik egy új elemet szeretnének becsempészni a polgári élet küzdelmei közé: a kétes eredetű vagyonnak jogát és hatalmát.” Az ellenírv tehát morális természetű, amit szembe kívánnak állítani a kereszténységtől idegen önzéssel és korrupcióval. Azzal vádolják a Kállay pártot, hogy „egy oly osztállyal szövetkezett, mely hazánk jelen szomorú helyzetében a züllött anyagi állapotokra támaszkodva pénzbeli vesztegetéssel akar diadalra emelkedni.” Az egész ellenirat mögött a megyei bene possessionati nemesség sértettségé húzódik. „Másfél évtizeddel a zsidók egyenjogúsításának törvénybe iktatása után, Szabolcsmegye zsidósága azzal hálálja meg a magyar nemzet jótéteményét, hogy nem elégedvén meg helyzetével, pénze hatalmában elbizakodva, falanksszá tömörül s uralni akarja az ós Szabolcsmegyét. Ezek képezik a Kállay párt 4/5-ét.” (Később is hivatkoznak ezekre az arányokra, ezzel próbálva igazolni a Kállay pártra odavetett „zsidópárt” elnevezést. „Ha tehát ők zsidópártnak neveztetnek: az teljesen jogosult, mert hiszen a majoritásról szoktuk a pártot elnevezni.”) Az idézett gondolatmenet így folytatódott: „Mi a lelkiismereti szabadságot az emberi jogok legszentebbikének tartjuk. Nem elfogultság, nem vallási türelem hiánya, de a sértett hazafiúi önértzet az, mely bennünket a Kállay párt elleni küzdelemre buzdít, mert ezen, a még csak jogilag magyar, de erkölcsre és szokásokra még idegen s a nemzet kebelére fogadott jövevények küzdenek az uralomért, a nemzetnek születés, hazafiúi erkölcsök s hazafiúi áldozatok által kitűnő magyar eleme ellen.”⁵⁴ Ennyi emelkedettség után földhözragadtnak tűnik a „nyíregyházi vámsorompó” ügyének felemlegetése, ám ez már Kállay János közgyűlési felszólalása óta a kampány részévé vált. Ezt a kérdést most nem boncolgatjuk, csak megemlítjük, hogy a megyeszékhely és a megye egyik gyakorlati konfliktusát illette.⁵⁵

A pártok mindennel megpróbálkoztak, amit a törvény megengedett. A Kállay párt például saját tagjainak azt szabta feladatul, hogy minden bizottsági tag „tartozik magához még egy voxot nyerni” és azt beszavaztatni.⁵⁶ A vereség előérzetében pedig kérvényt adott be, hogy a tisztújítást halasszák el. Szerintük ugyanis a választói névjegyzék nem lett „verificálva”. Közben elkezdték terjeszteni azt is, hogy nem kell elmenni a megyegyűlésre, mert elmarad a voksolás. A Zoltán párt viszont egyrészt megfenyegette a bizottsági tagokat, hogy számon tartják, hogy ki marad otthon, másrészt igyekeztek megszervezni, hogy Nyíregyházán mindenkinek jusson magánházaknál szállás. Az azonban bocsánatos bűnnek számított, ha valaki amúgy sem szokott eljárni a törvényhatósági ülésekre. Előfordult névtelen levélben fenyegetőzés is.⁵⁷

54. SZMK, 1883. dec. 16. Kivonat. Tekintetes megyebizottmányi tag úr! (Nyíregyháza, 1883. dec. 13.)

55. A konfliktus lényegét tömören összefoglalja Szohor Pál: Nyíregyháza város története. In: Nyíregyháza az örökvaltság századik évében. (Szerk. Szohor Pál). Nyíregyháza, 1924. 229–230.

56. SZMK, 1883. dec. 2. Választási mozgalmak. A Közlöny közlésében ez az utasítás csak a zsidó bizottsági tagokra vonatkozott volna.

57. A Közlöny azzal fenyegetőzött, hogy közli „ügy a szavazók, mind pedig a távollevők névsorát.” Azt azonban hozzáfűzte: „Magától értetődik azonban, hogy rendesen távollevő bizottsági tagokra, akik anélkül sem szoktak sohasem megjelenni, ezen közbizalom figyelem nem fog vonatkozni.” SZMK, 1883. dec.

Számtalan utalás tartozott a kampány-tárba, amely a közelmúlt eseményeit taglalta. A Közlöny azt állította, hogy az izraelita központi iroda „17 000 frtot adott volna segélyül Zoltán megbuktatására és Miklós László elnyomására.” De fontos hírnek számított az is, hogy a „királytelki Dessewffy grófok is jelével a büszkeségnek viselik a fehér tollat, mint a Zoltán párt jelvényét, ezek is őseik nemes vére által buzdulva »nem«-mel szavaztak a felsőházban” – nyíltan utalva az antiszemita körökben csak „zsidópárosodási” törvénynek nevezett javaslat megbuktatására. Még a nemrég lejátszott per is kísértett: „Solymosi Eszter szelleme fenn jár a földön. Nem fog mindég találni a zsidók pisztolya Temesvártt, sem kardjuk Kótajban; de voxuk sem Szabolcsban.”⁵⁸

A választás előtti napon még egyszer összegyűltek a pártok. A Kállay párt, Kállay András elnökletével a már szokásos „Európában” véglegesítette saját jelölési listáját. A Zoltán párt pedig este 7-kor a nagyvendéglőben találkozott. A meghívó arra kérte az „elvtárs ur” (sic!) bizottsági tagokat, hogy mivel „ezen választást mondhatni az egész ország figyelemmel kíséri, felkérem, hogy a pártgyűlés és választáson megjelenni s ösmeretsége körében oda hatni méltóztassék, miszerint pártunk többi tagjai is bejöjjenek.”⁵⁹

A megyei restaurációknak megvolt a maga rituális forgatókönyve s Szabolcs híven őrizte a hagyományokat.⁶⁰

A Zoltán párt többsége tudatában két helyen gyülekezett és két helyről vonult fel: a városháza udvaráról és a nagyvendéglőből. Sokat sejtető gesztus volt, hogy a királytelki grófok, Nyíregyháza város választókerületének tagjaiként szintén a városházáról vonultak. A menet Benczi Gyula zenekari kísérete mellett kiáltozta: „Éljen Zoltán János!” Két zászló is lengett a két menet élén. A város által ez alkalomra készített nemzeti színű selyem zászlót Dr. Trajtler Soma lobogtatta⁶¹, a megyebizottmány nagy selyemzászlaját pedig a Közlöny szerkesztője, ifj. Maurer Károly vitte. A megyeháza választási termébe érve ez a csapat a baloldalon foglaltak helyet. A Kállay párt nem rendezett ilyen kivonulást, tagjai kisebb rajokban érkeztek a gyűlésterembe. A főispán 10 órakor nyitotta meg a gyűlést, és miután a régi tisztikar beadta lemondását (tagjai ettől még választók maradtak az új virilisek és választottak mellett) Graefl József bejelentette a két alispán jelölt nevét, s a terem két felében egetverő éljenzés tört ki. Aztán megtörtént a névszerinti szavazás és a főispán kihirdette a végeredményt: a beadott 374 szavazatból Zoltán Jánosra 266,

16. Választási mozgalmak. A Zoltán párti balsai körjegyző például beküldött egy Kállay párttól kapott névtelen fenyegetést. uo.

58. SZMK, 1883. dec. 13. A keresztény-izraelita vegyesházassági törvényjavaslat első főrendiházi megbuktatása 1883. december 10-én történt – név szerinti szavazással (103 igen; 109 nem). A Függetlenség tudósítása szerint először a 27 főpap szavazott, természetesen nemmel, utánuk a főispánok igennel (közülük ellene csak kettő, gr. Szapáry pestmegyei és gr. Eszterházy soproni). Aztán a grófok nagy többséggel a javaslat ellen, legvégül a bárók túlnyomórészt igennel. Függetlenség, 1883. dec. 12. Az egész vitára legújabbán Gyurgyák János: Zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet. Bp. 2001. 68-69. Temesvár emlegetése az 1883. október 22-én lefolyt halálos kimenetelű Rosenfeld-Batthyányi párbajra utalt. Az ügy hátterére legújabbán Nagy Sándor: Schosberger Ilona különös házassága. In: A felhalmozás míve. Történeti tanulmányok Kövér György tiszteletére. Bp. 2009. 48-58. Kótaj pedig az eszlári per utóhatásaként vívott Heumann Ignác-Vay György kardcsörtét idézi. A közvélemény megdöbbenésére mindkét duellumból a zsidó fél került ki győztesen.

59. SZMK, 1883. dec. 20. Jegyzőkönyv, (1883. dec. 18.); uo. dec. 16. Meghívó (Szesztay Károly, jegyző)

60. A megyei restaurációk 19. századi szabályozásának újkori gyökereire legújabbán lásd Soós István: Választások Magyarországon. Kísérletek a vármegyei tisztújítások „megreformálására” (1810-1821). Levéltári Közlemények. 2009. 65-157.

61. Dr. Trajtler Soma (1850-1905) az eszlári perben a dadai holttestet boncoló orvosszakértő. Életére lásd Fazekas Árpád: Az eszlári per orvosi vonatkozásai. – Nyíregyháza világhírű eseménye – Nyíregyháza, é. n. [2003] 36-38.

Kállay Jánosra pedig 108 voks jutott.⁶² A tisztújító szék első napján választották még meg a központi tisztviselőket is. Sok meglepetést ez sem okozott.

4. táblázat
A vármegyei tisztújítás jelöltjei és végeredménye (1883. dec. 19)

Tisztség	Évi fizetés (pót- lékkal) (ft)	Zoltán párt	Voks	Kállay párt	Voks
alispán	2700	Zoltán János	266	Kállay János	108
főjegyző	1800	Miklós László	egyhangú	Bégányi Ferenc*	
I. aljegyző	1200	Mikecz János ifj.	egyhangú	Mikecz János ifj.	
II. aljegyző	700	Vidovics László és Palaticz Lajos	Vidovics: 182 Palaticz: 130	Vidovich László	182
főügyész	1700	Szikszay Pál	közfelkiáltás	Hrabovszky Guidó	
alügyész	1000	Márkus Károly és Fejér Imre	Márkus: 105 Fejér: 220	Fejér Imre	220
árvaszéki elnök	1700	Bégányi Ferenc	közfelkiáltás	Básthly Barna**	vissza- lépett
árvaszéki ülnök	1400	Péchy Gyula	egyhangú	Péchy Gyula	
árvaszéki ülnök	1400	Böszörményi Kornél	egyhangú	Böszörményi Kornél	
árvaszéki ülnök	1400	Okolicsányi Géza	200	Básthly Barna**	130
árvaszéki jegyző	1100	Novák Gyula	166	Lövey Sándor	106
főszámvevő	1200	Kállay Ferenc	egyhangú	Kállay Ferenc	
alszámvevő	900	Mikecz Gyula	egyhangú		
főorvos	1000	Jósa András dr.	egyhangú	Jósa András dr.	
főpénztárnok	1500	Megyeri Gábor	egyhangú	Megyeri Gábor	
ellenőr-könyvelő	1100	Hvezda Pál	egyhangú		
pénztári segéd	700	Vityi József	egyhangú	Rósa Béla	

* ha nincs jelölve, nem szavaznak

** ha megbukna, árvaszéki ülnöknek; ha Básthly elnök, ülnöknek Márky

Forrás: SZMK, 1883. dec. 2; uo. dec. 20.

A Függetlenség Zoltán párti tudósítója annak is utána számolt, hogy míg Kállayra 70 zsidó és 38 keresztény szavazott, addig Zoltánra csak 2 zsidó és 265 keresztény adta a voksát (ez ugyan eggyel több, mint a hivatalos eredmény, de sebj). Ő az egész szabolcsi tisztújítási harc lényegét arra az „összeesküvésre” igyekezett redukálni, amely „Zoltán Jánost az eszlári perben elfoglalt részrehajlatlan, az igazság útját kereső, s ezért a zsidók haragját felszított eljárásáért” akarta megbosszulni. S szerinte ez a törekvés vallott kudarcot december 19-én.⁶³ Könnyen belátható, hogy ennél többről volt szó.

Az alispánválasztás névszerinti eredményét ismerve néhány általánosabb tanulság is levonható. Mindenekelőtt az, hogy a voksolásban résztvevő volt megyei

62. SZMK, 1883. dec. 20. Tisztújító megyei közgyűlés. A lap betartotta ígértét és név szerint leköszölte a szavazás végeredményét.

63. Függetlenség, 1884. jan. 4. Megyei élet. Választási visszhang. (Egy Zoltán párti választó)

tisztségviselők – egy kivétellel – mind Zoltán Jánosra szavaztak. Az egyetlen kivétel a Kállay párt által árvaszéki elnöknek jelölt Básthly Barna volt. Még a mindenki által elismert Kállay Ferenc is „Zoltán-párti vokssal” biztosította 1872 óta viselt főszámvevői helyét az eljövendő tisztikarban (amit egyébként 1892-ig megtartott).⁶⁴ A vokssok alapján az is megállapítható, hogy jóllehet a kampány a keresztény-zsidó ellentétet igyekezett hangsúlyozni, a szavazatok távolról sem egy ilyen kétdimenziós térben szóródtak. Az egy nemzetségekhez tartozók alapján azonos irányba húztak. Az öt Zoltánból csak Zoltán János nem szavazott (önmagára). Ugyanez vonatkozott a nyolc Kállayra (Kállay Ferenc különös helyzetéről már szólunk, s a Budapesten élő Kállay Aurél pedig nem utazott haza erre az alkalomra). A szavazás kimenetelét döntően befolyásolta, hogy a nagy nemzetségek mennyire vonultak és álltak ki jelöltjeik mellett. A Dessewffyek (4 vokss) felvonulásának, mint láttuk, demonstratív értéke volt (Miklós nem jött haza Bécsből). Az Erdőhegyiek (3 vokss), a Gencsyek (4 vokss), a Gergelyffyek (Ferenc kivételével 4 vokss), a Jármnyak (6 vokss), a Mikeczek (4 vokss), a Miklósok (3 vokss), a Péchyek (4 vokss), a Vay grófok, bárók és nemesek (együtt 6 vokss) meghozták a Zoltán pártnak a meghatározó jelentőségű szavazatokat (csak a 3 vagy több szavazattal bíró nemzetségeket soroltuk fel). Annál érdekesebb, hogy a másik oldalon nem mondható el ugyanez ilyen egyértelműen. A pártosodás élén kezdetben álló Szunyoghyak közül például csak ifjabb Bertalan szavazott Kállay Jánosra, István Zoltánra adta vokssát, a többiek pedig (idős Bertalan, Imre és Miklós) távol maradtak. A Löveyek közül kettő Kállayra, egy Zoltánra szavazott. A Pillisyek közül Lajos Kállayra, László Zoltánra adta vokssát. S bár a zsidó tagok zöme valóban a Kállay párt mögé zárkozott fel, tanulságos megfigyelni az ettől a mintától eltérő választói magatartásformákat. Baruch Arnold kereskedő például Kállayra, viszont a Nyíregyházán köztisztviselőként álló szemorvos, dr. Baruch Mór Zoltánra vokssolt.⁶⁵ A kiterjedt Bleuer családból 5 vokss valóban a Kállayakra ment, de a jelentős és szuverén személyiségnek számító dr. Bleuer Miklós Zoltánt támogatta (ráadásul Nagykállóban!). A hat Fried közül csak három adott le vokssot (igaz azokat Kállayra). A Levelekiek is 3 vokssot hoztak Kállaynak, de az öreg Sie nem jelent meg. A nyolc Mandel közül hat kiállt Kállay mellett, kettő azonban távol maradt. Hozták a Kállay-szavazatokat a Czukorok (4 vokss), a Klárok (3 vokss), a Propperek (3 vokss), a Szamuelyek (2 vokss), a Sternek (2 vokss), a Veinbergerek (2 vokss) és a Weiszhauszok (2 vokss). Nem foglalt viszont állást Nyíregyházáról több jelentős személyiség, így például dr. Flegmann Miklós orvos, dr. Gara Leó orvos, Glück Ignác kereskedő. Ugyanígy tett több vidéki bérlő vagy orvos: Fränkel Sámuel Gávról, dr. Groszmann Soma Polgárról, Harstein Lipót Tiszadadáról. Korányi Imre, a megyeháza-téri „Kígyó” patika tulajdonosa pedig Zoltánra adta vokssát.⁶⁶

Ha a vokssok térbeli megoszlását is figyeljük, akkor más szempontok is szemünkbe ötlenek. Az, hogy Nagykálló és környéke, illetve a többi Kállay birtok (Napkor, Oros, Halász) bizottsági tagjai zömmel Kállayra szavaztak, az eléggé logikusnak tekinthető. De a megye délkeleti részének Kállay-pártisága mellett más göcök is kirajzolódnak. A Kállayoknak van egy számottevő, részben értelmiségi kisvárdai bázisa (Balkányi Farkas, Kastal István, Kovács Lajos ügyvéd, Reizman Herman,

64. Országgyűlési Almanach, 1892. 249. 1892-ben függetlenségi programmal országgyűlési képviselővé választották.

65. Baruch Mórra lásd Fazekas, i. m. é. n. 45.

66. Kerényi Imre (1831–1909) annak a Korányi Frigyesnek volt a testvére, aki kikeresztelkedve 1860-ban Bónis Sámuel leányát, Malvint vette Leveleken feleségül. Irmére lásd Fazekas, i. m. é. n. 42. Frigyesre Kempelen, i. m. 1999. I. 123–125.

Rézler György ügyvéd, Sümegi István), amely nem köthető egyetlen felekezethez. Hogy azonban ebből mit hoztak az odavalósi szövetséges Hrabovszkyak, vagy valami más ok is meghúzódott a háttérben, azt már nehezebb megállapítani. Mint ahogy azt sem egyszerű eldönteni, hogy a nagykállói esperes (korábban eszlári tiszteletes) Ferenczy Bertalan a lokális kötődés, vagy a katolicizmus miatt támogatta-e inkább a Kállayakat. Arról most nem is szólva, hogy a közeli Karáson erős virilis Ferenczy Gyula vajon a familia révén vált-e Kállay-pártivá. Mint ahogy mind a lokális, mind a konfesszionális motívum kérdését felveti Tóda Fülöp máriapócsi, a görög-katolikus kolostor vagyonával virilis lelkész Kállayakra adott voksa is. Család, nemzetség, lokalitás, konfesszionális, politika olyan kibogozhatatlan hálóval tartják össze a szálakat, hogy azt aligha lehet pusztán egyetlen dimenzió, a keresztény-zsidó szembenállás jegyében felfejteni.

A kampányt figyelve a Nyírvidék kommentárja aligha véletlenül emelte ki, hogy a felfokozott választói aktivitás nem tekinthető normális jelenségnek. A megszokott a közöny, a megyegyűlésben „a legfontosabb ügyek tárgyalását is legtöbbször üres padok hallgatják”. S hozzáteszi: „lehet, hogy ismét a családi politika kezd lábra kapni megyénkben”. S ennek kapcsán a választásos rendszer hátulütőit is felhánytorgatja: „Hányszor megtörtént, hogy alapos képzettségű, de nem fényes családból származott méltók mellőzve lettek, míg az ősi birtokot elpazarolt pártfogolt hivatalba jutott, ki azt hitte nem ő van a hivatalért, hanem a hivatal ő érte.”⁶⁷ A választások eredményét mérlegelve a lap további gondolatokat is megfogalmazott. Egyfelől annak tulajdonította a felfokozott aktivitást, hogy „mintha az lett volna írva minden egyes választó jelvényére: ki tudja, nem az utolsó választás-e ez a mai!?” Majd így folytatta: „A felelős kormányrendszerrel és a virilis törvénnyel bekövetkezett változásokat a megyéknek természetesen meg kellett érezniök: amint hogy meg is érezték. A vármegyei rendszer alapjaiban rendült meg e két factor föllépte által.” S kemény kritikái éllel fűzte hozzá: „Ha a kor szakított a múlt idők rendszerével, szakítania kellett volna a vármegyei jogokat monopolizáló családoknak is a nepotizmussal. De a vármegyék ezt nem tették. Megmaradt réginek, ósdinak mindenben.” Hogy Zoltán legnagyobb érdemének saját párthívei a „közpénzek kezelése körüli visszaélések” felderítését és felszámolását tartották, az itt nem került szóba. Sőt az érvelés így folytatódott: „... azt kellett tapasztalnunk egész mai napig 15 év óta, hogy a megyék folyvást a régi irányban haladtak azon különbséggel, hogy a vagyonos, előkelő családok ivadékai a mai zaklatott és állandó munkára csak ritkán vállalkozván: a hivatalokat *ruinírozott*, de széphangzású nevekkel dicsekvő *quantitásoknak* megmentésére adományozták. A vármegyék a democat mértéket soha alkalmazásban nem vették; sőt tényleg mindig a *vérekegyelet* azon ösvilági ösvényén haladtak, ahol a költő lelke a »Falu jegyzőjét« feltalálta.” (Kiemelések az eredetiben.) Összességben úgy látta, hogy „változás csak a[n]nyiban történt az új választás folytán a tiszt karban, hogy pár központi tisztviselő hivatali állást cserélt”.⁶⁸

67. Nyírvidék, 1883. dec. 16. A választásokhoz. S. L. [Somogyi Lajos] A Nyírvidék az alispán személyét illetően nem kívánt állást foglalni.

68. Nyírvidék, 1883. dec. 23. A megyei tisztújítás alkalmából. (yy.) Érdekes következtetése a szerzőnek mindebből, hogy megoldásul vagy a „leggazdagabb főurak és nagybirtokosok” szerepvállalását (az alispántól a szolgabírákig), vagy a kormány beavatkozása nyomán a közigazgatás „kinevezés által állami” kezelésbevitelével képzele el. Uo. Miklós László karrierje szempontjából nyilván jelentős lépés volt, hogy aljegyzőből a főispánhoz legközelebb álló főjegyzői posztra lépett elő, viszont Bégányi Ferencnek aligha volt mindegy, hogy főjegyzőből árvaszéki elnökké sorolódott vissza. A ranghierarchiára lásd a javadalmazás adatait.

A központi tisztviselő-választás legnagyobb vesztese kétségtelenül Báthly Barna volt, akit a Kállay párt az árvaszéki elnöki tisztségre jelölt, de végül a korábban viselt árvaszéki ülnöki posztot sem nyerte el. A sajtó egyértelműen „az eszlári ügy alkalmából történt magatartásának” tulajdonította a vereséget.⁶⁹ Hozzá kell azonban tennünk, hogy a vereség aránya lényegesen kisebb mértékű volt, mint az alispánválasztásé. Új erővel gazdagodott viszont a megyei tisztikar Vidovics László és Fejér Imre személyében, s ők mindketten eredetileg a Kállay párt kandidáltjai voltak, s a Zoltán párt csak később emelte be őket, kettős jelöléssel saját listájára, a szavazásra bízva a végleges döntést.

Díszebéd és pohárköszöntők

Az aznapi gyűlés végeztével Zoltán János 300 terítékű monstre ebédet adott az új tisztikar és a párt tiszteletére. A vendégek annyian voltak, hogy csak két teremben fértek el. Minden a hajdanvolt időkre emlékeztetett. A Közlöny tudósítója meg is jegyezte: „csak a »veres tollas« régi időszak látott olyan erős és szép pártot együtt.”⁷⁰ Pohárköszöntőt mondott itt egy régi (gróf Vay Ádám) és Graefl József, a jelenlegi főispán. Ónody Géza a felsőház tagjaira ürítette a poharát és megragadta az alkalmat, hogy a felsőházi reform ellen szóljon. Mint mondotta, „egyedül a független állású főurakban látja úgy jelenleg, mint a jövőben közviszonyaink és hazafiúi kötelmeink erős megvédését és megóvását.”⁷¹ Szavait óriási éljenzés követte. A nap szónokai közül azonban a korelnökök beszéde tette a legnagyobb hatást.

Mezőssy László (Pazony, 1814 – Tolcsva, 1893) régi kálvinista családba született, s két megyéhez kötődött egész életében. Atyja tolcsvai birtokai révén Zemplénhez, anyja, pazonyi Elek Mária révén pedig Szabolcsba. A Bach korszakban a Hegyalján borászkodott, Pazonyban szántóföldi gazdaságot vitt. A hetvenes évektől Szabolcsban vett részt a megye politikai életében.⁷² A társas események közkedvelt szónoka volt. 1881 tavaszán Graefl főispán beiktatásakor is ő köszöntötte „gavallér-dictióval” a főispánét, akinek – mint mondta – „vőfélye lenni szerencsés volt”.⁷³

Szerteágazó viták kirobbantójaként ismerték. Kulcsszerepe volt a Nyírvízszabályozó társulat körüli sajtócsatározásokban, s 1882 elején Heumann Ignáccal, illetve dr. Bleuer Miklóssal is kemény szópárbajba keveredett a zsidókérdés ügyében.⁷⁴ Ez utóbbi polémia egyértelműen jelzi a helyi ellentétek kiéleződését már a tisztaeszlári ügy előtt.⁷⁵ A polémiától még a Nyírvidék szerkesztősége is visszariadt, de már

69. SZMK, 1883. dec. 20. Választási mozgalmak. – A megyei tisztújítás köréből. – (ÁRGUS)

70. SZMK, 1883. dec. 20. Választási mozgalmak. – A megyei tisztújítás köréből. – (ÁRGUS)

71. SZMK, 1883. dec. 20. Tisztújító megyei közgyűlés.

72. OSZK Kézirattár, Fol. Hung. 1368. 370–377. Életrajzát naplójegyzetei alapján Kralovánszky László dolgozta fel Dudás Ödön számára. Lásd még Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp. 1988. 695–696.

73. SZMK, 1881. márc. 17. 2. A főispáni díszebéd.

74. Dr. Bleuer Miklóst az 1848-as szabolcsi zsidóösszeírás 30 éves sényói születésének tudja, aki 4 éve él Kállóban. SZSZBML IV. B. 109. Későbbi forrásmunkák szerint 1817-ben Nagykállóban született Bleuer Hermann gyermekeként. Doktori értekezését 1844-ben Pesten védte meg a tüdőlobról. Szinyei, i. m. I. 1891. 1105; Kempelen, i. m. II. 1999. 72.

75. A teljes vitát sajnos a Szabolcs Megyei Közlöny 1882-es számainak hiányai miatt nem ismerjük, s csak a Nyírvidékben megjelent vitacikkek alapján rekonstruálhatjuk, hogy miről szólt. Mezőssy a SZMK 1882. jan. 19. mellékletében Heumann válaszcikkére viszontválaszolva „az összes szabolcsmegyei zsidókat, kettő kivételével” pellengérré állította. Dr. Bleuer viszont a szabolcsi zsidók 48/49-es véráldozatait, kórház- és iskolaalapítói anyagi áldozatait sorolta fel. Mint írta, Mezőssy egyik pontnál sem szerepel. Tekintetes Mezőssy László úrnak. Válasz a viszontválaszra. Nyírvidék, 1882. febr. 5. 2. A Tekintetes

nem lehetett meg nem történné tenni. Három részes szerkesztőségi tárca ismerte el a vitatkozó felek szuverenitását, hangoztatta, hogy nem akar állást foglalni, s közben szíve mélyén inkább Mezőssyhez húzott.⁷⁶ Mezőssy ráadásul közelesen, egy 1884-ben írott röpiratával a szabolcsi antiszemitizmus egyik kulcsművét publikálta.⁷⁷ Mégis valahogy még ellenfelei is megbocsátottak neki. Talán szókimondása, régimódi táblabírói kultúrája, közvetlensége és humora miatt, de az sem lehetett mellékes, amit Szinnyei nem mulasztott el róla tudatni: hogy miközben többször fellépett antiszemita programmal képviselőválasztáson, „kasznárja, pincemestere mind halálig zsidó volt.”⁷⁸

Ezért aztán Mezőssy László diszebéden elhangzott, humorosnak szánt dikcióját is komolyan kell vennünk. A szabolcsi retorika eme különös gyöngyszemét, nem a Közlöny, vagy a Nyírvidék publikálta, hanem az Ébredjünk januári első száma. Mezőssy „Ovid strófáját” idézte, a fiatalabbak kedvéért nemcsak latinul, hanem általa rögtönzött magyar fordításban is.⁷⁹ „Hogyha legyőzte felét az oroszán vége a harcnak, / Bosszut állni tovább, nem tud az a ki nemes, / Ám de a rut medvék meg az ordas farkasok akkor / Állnak a dög mellé, hogyha a hulla kihült.”

Majd ennek fényében értelmezte az aznapi történéseket. „A Zoltán-párt, mely Szabolcsmegye tágabb és szűkebb értelemben vett legnemesebb és nemes családai egyeseiből alakult ily nagygyá [sic!], mely Szabolcsmegye intelligenciájának színét-javát ölelte magába, ma délelőtt a legvérmesebb számítást is felülmúló nagymérvű győzelmet aratott, az ál humanizmus foszlékony ö[...].gallérú köpönyege alá annyi mindenféle érdeket összerelt Kállay-párt felett. A győzelem teljes, az ellenfél le van verve...” S itt jött Ovidius igazságosztó szerepe. „Bosszút állni tovább, nem tud az a ki nemes.” Mezőssy világossá tette: „Azért jobbomat nyújtom a bukott Kállay-párt azon tisztességes elemeinek, kik vigyázatlanságból, meg nem fontolva lépésüket, felejtve a múlt nyáron Nyíregyházán, s a múlt évben a megyei Eszlár községben történt világhírű rémes eseményeket, elsodortatni engedték magokat azon habok által, melynek zavaros színe nem engedte, hogy a meder fenekére tekinthessenek. – jobbomat nyújtom pártom nevében mindazoknak, kik beösmerve tévedésüket, mea culpát kiáltva simulnak felénk. De határozottan visszavonom a bukott párt azon el[le]meitől, melyek soraink közé soha nem illettek, s beilleni sohasem fognak, értem a zsidóság azon pöffeszkedő, bőrében nem féro, kihívó modorral bíró részét,

mint kertészt is bírálta. Saját kertészkedéséről szólva a kállói doktor megállapította: „A fattyú-hajtást igen is késsel, ollóval, esetleg baltával is nyestem vágtam; de a törzset nem bántottam... De a tek. úr fejszével jött nekünk és azt mondja, hogy a régi Zimmermannoknak, Frideknek [sic!] és Bleuereknek magva szakadt; illetve kellene hogy eltöröltessenek...” Uo.

76. Az indítás: „E vitában két kimagasló paradoxon áll szemben egymással. Egy politikai hitére ó liberális vas nyakú magyar nemes, és egy az új korszellem eszméivel saturált izraelita athléta. Földes úr az egyik, dr. medicinae a másik. Mindkettő szabad politikai gondolkodású; csakhogy az egyik jobbra, a másik balra tart, de mindkettő arisztokrata a maga nemében.” Nyírvidék, 1882. febr. 26. A zárás: „A tárgyunkat indokoló, s csakis 3 egyénre szorító hirlapi polémia szikrát vet a szomszéd városban azonnal; s a helyett, hogy a tüzet oltanák, még szitják annyira, hogy végre is a hírlapnak kell magát elzárni mintegy eme személyeskedésig hajszolt polémia elől. Mi tiszteljük Dr. Bl. M. urat, elismerjük városa érdekében kifejtett nemes buzgalmat, de cikkeiből kimagasló nézeteinek egy részét nem írhatjuk alá. Szívesen elengedtünk volna egyet-mást belőle. Ám már megtörtént. Csak legalább a közönség is merített volna eme polémiákból valami hasznost. Fájdalom ilyen legkevesebb volt bennök.” Nyírvidék, 1882. márc. 12.

77. Mezőssy [!] László: Ne bántsd a zsidót, vagy hogy kell a zsidó kérdést megoldani. Debrecen, 1884.

78. Szinnyei, i. m. VIII. k. 1902. 1210. Szinnyeinek ez az állítása szó szerint az „1848-49. Történelmi Lapok” Mezőssy-nekrológiájára megy vissza. 1893. nov. 15. 216.

79. Ovidius: Tristia (Keszervek) 3, 5, 33–36. Ezúton köszönöm Németh György szíves segítségét a strófa azonosításában.

mely a prolongált váltók hosszú láptóján feljebb-feljebb kúszva ura és parancsolója akarna lenni Magyarország ezen legtőségőkeresebb vármegyéjének, melynek történeti neve Szabolcs. Korán lenne! Visszavonom azon javíthatlan [sic!] korifeusaitól is a bukott pártnak, a kik a győztes Zoltán-párt ellen folytonosan s ok nélkül agyarkodván a pislogó mécs kanóczára időszakonként olajat csepegtetnek, s kik közt, mint hallottam, vannak olyanok, kik ama szenvedett vereség kék foltjait a főispáni bársonyszék puha párnái közt szeretnék kiheverni. Pedig jó lenne meggondolni, hogy a szabolcsi főispáni szék párnái lehetnek puhák és kényelmesek, a főispáni utak mély vágásait ügyesen közölni tudó báró Vétseyknek, gróf Vay Ádámoknak és Gräfel Józsefeknek, de szűrös száraz töviseket teremnének azoknak, kik a megye fővárosába való bevonulásukat a zikczene és zakczene melódiája mellett tartanák meg.⁸⁰

Mezősy tehát átlát a különféle érdekeket takaró „fosztlékony köpönyegen”, s alatta három kategóriát különböztet meg: a) a bűnbocsánatért esedező megtévedteket; b) a zsidóság politikai hatalomra törő elemeit; c) a főispáni székre ácsingózó javíthatatlan korifeusokat

Három lehetséges magatartás, három különböző ajánlat. Még ha csak vélelmezhetjük is, melyikük büjt Ovidiusnál farkas, és melyik a medve bőrébe. Azt sem árt külön hangsúlyozni, hogy a második csoport nem a zsidóság egészéről szól. Lehetnek eszerint közülük is olyanok, akik az első csoporthoz „simulnának”, vagy olyanok, akik viszont „megmaradnak a kaptafánál”, s mondjuk, csupán gazdálkodással, kereskedéssel foglalkoznak. A harmadik társaság viszont egyértelműen Kállay Andrásra és főkortesére, Fráter Sándorra áll.⁸¹ Kállay Andrásról már a kampány időszakban hírelt, hogy főispán szeretne lenni, s most Mezősy megígéri, hogy majdani beiktatását a mostani szerepére emlékeztető antiszemita heccnóta fogja kísérni. A beszédnek akkora sikere volt, hogy a másik teremben, ahol a vendégek másik fele az alispán testvérével, Zoltán Ödönnel ünnepelt, meg kellett ismételnie.

A díszebéd másik nagyhatású szónoklata, a szintén hetven felé járó idős Bay Ferenc szájából hangzott el. A vármegye reformkori főjegyzőjének és hajdani országgyűlési követének tósztja kész írott orális történelem. Visszaemlékezett „azon korszakra, midőn a megye zöldasztalát a magas clerus s a mltgs R. R. K. K. [méltóságos Rendek és Karok] ülték körül, s ma a megyei autonómia és municipium 25 garasos idegen elemek által korlátoztatik. Meleg érzéssel említette fel a lezajlott dicső 48-49-re bekövetkezett nyomást; és a megye hű fiaira, az önfeláldozó hazafiakra nehezede élethalál harcban és üldözésben senyvedt időt.” Innentől szőszerinti idézetnek tűnik a közölt szöveg: „felültem az ósmegye ősi családok hazafias szellemétől át szellemült vármegye házának a tetejére villámhárítóul és kalauzoltam a hazafiasság szent tüzetől áthatott honfiakat az üldöztetés fekete szellemétől kísértett megyében, mint egy conductor, az üldözött honvédnek utat nyitottam, hogy az övéinek és a házának meg mentsem életét» (eget rázó éljen).”

80. Ébredjünk, 1884. jan. 12. 2. Megyei élet. (Egy Filokriszian) A leírt szöveg – a lapra nem jellemző módon – nem hemzseg a helyesírási és központoszási hibáktól. S bár Mikecz József lapja hozta le, Mezősy antiszemizmusa egyértelműen különbözik Demoszthenesz álláspontjától.

81. Mint ismeretes Kállay András (1839–1919) lett később Szabolcs főispánja 1889–1897 között. Lásd róla: Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák. IV. Újabb híradások a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza, 1997. 148–150.

Majd a szívhez szólónak szánt beszédet familiáris gesztussal fejezte be: „ajánlom a megye közönsége kegyes szeretetébe 10 fiamat és 5 leányomat.”⁸²

A díszebéd végeztével, este a pártok még újabb értekezletre ültek össze, ahol a szolgabírák, segédszolgabírák és járási orvosok jelöléséről tanácskoztak. Másnap ugyanis az ő megválasztásuk került sorra. Mint a választási beszámoló írja, „e tekintetben a két párt nem képezett éles ellentétet”, sokan haza is utaztak, akik „leginkább csak is *az alispán választásnál mint elvi kérdésnél* óhajtottak részt venni”.⁸³ (Kiemelés – K. Gy.) Itt a pártok már a helyi akaratot méltányolták. Ezért nem jött be Moesz Béla, a megyeszékhely előre kialakult dadai segédszolgabíró jelöltje sem.⁸⁴ Az előző napi kampányok felfokozott hangulatának hatására a tisztújítás általános vesztesei a járási zsidó orvosok lettek. „Egyetlen egy zsidó orvos sem bírt nyerni állást.”⁸⁵ Az év végi tisztújítások szemléje során Vas megyéből idézett az országos sajtó olyan esetet, ahol „az eddigi orvosoknak kizárólag vallására tekintettel” adták a bizottsági tagok szavazatukat, s itt „valamennyi zsidó vallású orvos mellőztetett”.⁸⁶ Szabolcs azonban valahogy kiesett az öntudatos zsidó sajtó figyelméből. Az antiszemita nyilvánosság másképp látta ugyanezeket az eseményeket.⁸⁷

* * *

Bő másfél évtized távolából, a Borovszky-féle századfordulós megyemonográfia, Krasznay Péter visszaemlékezésével szemben nem feledkezett meg arról, mennyire szorosan kötődött az 1883-as tisztújítás az adott év felkavaró nagy szabolcsi eseményéhez. Ugyanakkor valamifajta múltlejáró, alkalmi jelleget igyekezett tu-

82. SZMK, 1883. dec. 20. Választási mozgalmak. – A megyei tisztújítás köréből. – (ÁRGUS) A beszéd megértéséhez két mozzanatot hozzá kell fűznünk. Ludányi Bay Ferenc (Nyírmada, 1815 – Debrecen, 1901) 1849 és 1853 között alispán és megyefőnök, 1856 és 1861 között a debreceni úrbéri törvényszék elnöke volt. Szinnyei, i. m. I. 1891. 721; Gulyás, i. m. II. 1940. 772. A demográfiai motívumhoz pedig annyit: a 10 fiú és 5 leány két feleségtől származott, s közülük az 1858-ban született Amália 1884. május 7-én Zoltán János alispán felesége lett. Nemes családok, I. Budapest, 1905. 58–59. A katolikus Zoltán János és a református Bay Amália vegyes házasságából született fiú, János 1915-ben 29 évesen, a leány, Juliska, hosszas betegeskedés után Debrecenben 1918-ban hunyt el. A „sorsüldözött anyát” 1930-ban 73 évesen temették „korán elhunyt gyermekei” mellé Nyírmadán a családi sírboltba. OSzK Mikrofilmtár, Gyászjelentések. FM 8/ 35 797/ 576. tek.

83. SZMK, 1883. dec. 20. Tisztújító megyei közgyűlés.

84. A Közlöny tudósítója úgy tudta: a város „megharagította magára B. Szt-Mihályt, Dobot, Dadát, Rakamazt, s így aztán a nyíregyházi Moesz ellen szavazott 36 m. bizottsági tag, a ki másként Nyíregyházával szavaz”. SZMK, 1883. dec. 20. Választási mozgalmak. – A megyei tisztújítás köréből. – (ÁRGUS) Végeredményben Dadán Kemmerling János 7 szavazattöbbséggel lett segédszolgabíró. uo. Tisztújító megyei közgyűlés.

85. SZMK, 1883. dec. 20. Választási mozgalmak. – A megyei tisztújítás köréből. – (ÁRGUS) Pedig a december 13-i kisvárdai Zoltán párti gyűlésen még úgy nézett ki, hogy a többség Dr. Révész (Reizmann) Miksát támogatja Dr. Kúzmós György ellenében. SZMK, 1883. dec. 16. Választási mozgalmak. Mégis az utóbbi nyert. A Közlöny szerkesztője külön is szót emelt Dr. Braun Fülöp, a lap „egykor igen tevékeny munkatársa” érdekében, aki a dadai járásba pályázott. SZMK, 1883. dec. 6. Választási mozgalmak. Ő is vereséget szenvedett Tiszalökön Dr. Kiss Jenőtől (a perben az egyik csonkafüzesinek nevezett szakértőtől).

86. A Nemzet cikkét idézte az Egyenlőség, 1883. dec. 23. 7. A restauráció és a zsidóság. A lap egyébként – ezt az egy példát leszámítva – később sem tud olyan esetekről, ahol „az értelmiség az antiszemitizmust bevitte volna a megyeház termébe...” Egyenlőség, 1883. dec. 30. 5-6. A restauráció és a zsidóság. (S...) Úgy látszik szelektív hallás ellen nincs orvosság, ha amúgy már kész a diagnózis. Íme: „Megelégedéssel konstatáljuk, hogy az antiszemita népbolondítók a tisztújítás alatt némaságra voltak kárhoztatva. Senkit se buktattak ki csak azért, mert zsidó.” uo. A szerző stratégiailag nem a megyékben látott fantáziát, hanem a városokat tartotta fontosnak.

87. 12 röpirat. 1884. jan. 15. 97-101. A megyei tisztújítások és az antisemitizmus.

lajdonítani a tisztújításnak: „az 1883-ik évi decemberi tisztújítás motívumai közé ennek a szerencsétlen pörnek az utolsó akkordjai még belejátszanak, de ott is halnak el.”⁸⁸

A választás azonban nem jelenthette pusztán a harc lezárulását, egyben elhintette az új viszályok magvát is. Jól mutatta ezt az 1884. január 8-án tartott első (rendkívüli) közgyűlésen a központi választmány összetétele feletti döntéshozatal. Már akörül vita bontakozott ki, hogy az állandó választmány javaslata fölött szavazzanak-e, vagy Hrabovszky Guido és 19 bizottsági tag társa által benyújtott ellenjavaslatról. A jelen levő 102 szavazó közül 72 támogatta az állandó választmány javaslatát, s csak 30 voks jutott Hrabovszkyék előterjesztésére. A hivatalosan a főispán által benyújtott listáról viszont csak 54-en nyilvánítottak véleményt. Közülük Kállay Jánosnak 50 szavazat jutott, ám a központi választmányba a zsidó jelöltek közül 36 vokssal egyedül Bleuer Miklósnak sikerült bekerülnie (mint láttuk, ő Zoltán-párti szavazó volt).⁸⁹ Csak a mindig pragmatikus jövő mutathatta meg, hogy milyen mély árkokat ásott a megye közéletében az eszlári csatanyomok emléke.

88. Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Budapest, [1900] 497.

89. SZSZBML IV. B. 411/ b. 129. d. I. 1884/ 41. (1884. jan. 8.)

múltbanézó

P. Szalay Emőke

Pelczl Bertuska élete képeslapok alapján

A XIX. század utolsó negyedében jelent meg a képeslap. A magyar képeslapkiadás 1896-ban kezdődött, addig főleg német és osztrák kiadók látták el Magyarországot képeslapokkal. Eleinte tájképek, városképek, középületek szerepeltek a képeslapokon. A XIX. század utolsó éveiben jelentek meg az első fényképek után készült tájképes lapok.¹

A képeslap aranykora 1901-től az első világháború kitöréséig tartott. Ebben az időben szokássá vált egész Európában a képeslapok gyűjtése. Ez a divat érintette meg Pelczl Bertuskát is, akinek Üdvözetek a világ minden tájáról c. albumában az 1914-ig tartó időszakból maradtak fenn a neki küldött lapok.

Bancsi Gézőné Pelczl Berta a XX. század elején volt fiatal leány.² Családi körülményeiről csupán az anyakönyvek szükséges adatai nyújtanak némi felvilágosítást. Kevés emlék maradt fenn róla, írásos források az anyakönyvi adatokon kívül nincsenek. A leánykorából megmaradt képeslapok alapján kíséreljük megrajzolni életének csaknem két évtizedét, ennek révén egy XX. század eleji polgárleány életét mutathatjuk be.

Vázlatosan leírható családtörténete a XIX. század utolsó negyedének, a XX. század első évtizedének jellegzetesnek nevezhető kispolgári környezetébe nyújt bepillantást.

A kiegyezés után meginduló gazdasági fellendülés hozhatta Magyarországra az osztrák édesapát, aki itt telepedett le. Bizonyára nem véletlenül jött az Alföldre a gépész képzettségű férfi, aki Nyírkarászon, ebben a Szabolcs megyei községben telepedett le. Feleségül egy falusi kismemesi családból származott leányt vett el.

Édesanyja Mezőssy Zsófia Mezőssy Pál és Nagy Zsófia nemesek elsőszülött gyermeke volt, aki 1852. március 15-én született, keresztszülei Kálmáncsehy Tamás és Asztalos Erzsébet volt. Nagyszülei 1851. január 21-én házasodtak össze. A Mezőssy család a XIX. században több Karász közelében fekvő községben volt részbirtokos.³ A történeti források adatai szerint a Mezőssy család a XVII. században a Hegyaljáról, Tolcsváról jött a Nyírségbe. A családi emlékezet ezt megőrizte, mert mindig emlegette, hogy édesanyja tolcsvai Mezőssy Zsófia volt.⁴

Szülei Pelczl József és Mezőssy Zsófia 1873. november 29-én Karászon házasodtak össze a róm. katolikus vallás előírásai szerint. Tanúik voltak T. Ferenczy

1. Erőss László: Képeslapok könyve 1985. 15.

2. Ezzel a kis munkával szerettem volna emlékémet szeretném felidézni.

3. Lásd pl. Borovszky Samu szerk.: Szabolcs megye Apagy 13., Bogát 19., Buj 21., Gelse 27., Gyulaháza 28. Kótaj 38. Nagyhalász 46. Pazony 56. Rohod 61.

4. Borovszky 525.

Gyula és Csiszár Imre református pap. Némethy Ágoston plébános eskette őket. Családi körülményeiről csupán az anyakönyvek szükséges adatai nyújtanak némi felvilágosítást.

Pelczl Berta, ahogyan becézték Bertuska, 1889. január 8. született, 1889. január 11-én keresztelték.

A keresztelési jegyzőkönyv szerint édesapja Pelczl József, akinek származási helyeként Obersdorf Csehország szerepel. A feljegyzés szerint édesapja apja Pölczl Albert, édesanyja Borbala Simon volt. A bejegyzés szerint édesapja római katolikus gépész, édesanyja Mezőssy Zsófia református nemes lakos, keresztszülők Mezőssy Pál és Mezőssy Erzsébet karászi lakosok, a református egyház szertartása szerint keresztelték meg.⁵

Gyermekkora

Pelczl Josef idekerülve megnősült, családot alapított. Cséplőgépe volt, ezzel tartotta el családját. Jól induló élete sajnos hamar véget ért, mert kezességet vállalt egy barátja érdekében, váltót írt alá, ami elvitte a cséplőgépet.

Az 1910-es évek elején már bizonyosan nem élt, mert a fiaik, elsősorban Dolfi, amikor levelet írt a családnak, mindig csak az édesanyját emlegette és üdvözölte.

Bertuska gyermekkorát Nyírkarászton töltötte, ahol a lapok címzése szerint nem a faluban laktak, hanem feltehetően édesapja gépész foglalkozás miatt uradalmi tanyákon. Sok lapon szerepel a szeszgyári tanya címzés, de szerepel a Schwarcz tanya is. Nem tudjuk, azonos volt-e a kettő. Nagy családba született, többen voltak testvérek, fiúk, leányok, akik szerencsésen felnőttek.

Testvérei

Ilona

Testvéréről, Ilonáról a családban megőrzött képeslapok alapján azt lehet kikövetkeztetni, hogy már 1900-ban nagylány volt, mert mint szépreményű kisasszonynak írt üdvözlöttestvére, Géza Ungvárról.

Nagy csapás volt a családban, amikor meghalt Ilona. Az ő emlékére nevezte el lányát Ilonának. Ilona tragikusan, az esküvője előtt halt meg, már kész volt a ke-lengyéje. Így Berta leánya kapta meg sok monogramos lakástextíliáját, ágyszőnyeget, törülközőit, damaszt abroszait.

Adolf

Adolf finánc lett. Berta tőle kapta a legtöbb képeslapot, amelyeket állomás-helyeiről illetve a Balkánról, Boszniából küldött neki 1911-ben és a II. balkáni háború idején.

József

Erről a testvéréről keveset tudunk. Egy feltehetően Dolfi által írt dubrovniki lap címzettje Pelczl József m. kir. püör szemlélsz Szerednye, Ungvár. Eszerint József szintén pénzügyőr, azaz finánc volt.

5. Az iratanyagot lásd a Tyukodi Helytörténeti Gyűjteményben

Géza

Géza öccse tanító lett és Nyírkarászon élte le az életét. Ezzel a testvérével tartotta a legszorosabb kapcsolatot, őt keresték fel minden nyáron az 1950-es években, amikor még vállalkoztak az utazásra.

Neki is több gyermeke volt, közülük háromnak volt családja.

Ida

Egy nővére élt még Sárospatakon, Sztruhala volt a férje neve, fényképészüzletük volt itt.

Leánykori baráti kapcsolatai

A képeslapokból kiderül, hogy a múlt század elején egy kispolgári család mozgalmas életet élt, egyáltalán nem voltak bezárva a környezetükbe.⁶ Gyakran mentek látogatóba egymáshoz a rokonok és a barátok. Sajnálhatjuk, hogy csak azokat a lapokat ismerjük, amelyeket ő kapott.

Voltak barátnői, kapott üdvözléseket tőlük is. A lapokból több barátnő neve is előtűnik.

1910-ben Icuka küld neki jó kívánságokat Beregdarócról. Tőle ezt az egyetlen lapot ismerjük.

1912-ben egy fiatal házaspár ír neki Hajdúszoboszlóról. Sajnos nem tudjuk, hogy kik voltak. Nagyon kedves a feleség első levele: „Ilyenek lelke az asszonyok, mikor a lelke kis uracskáink a szemünk fénye, így elfeledkezünk az írásról is. No de azért ne gondold szivecském, hogy téged el feledtelek, sőt nagyon sokat emlegetünk mindketten. Ugye be fogod az ígéretedet váltani Drága szívem: nagyon sok csók mindkettőnkől: Imrus és Idus.

1912. december 25-én a férj írt a következő tréfás levelet. „Adja az egek Ura, hogy jövő karácsonyi ünnepeket kedves férjed ölelé karjai között töltsed, csókol Imre (legelőbb is) után Juliska, leghátul pedig Sanyika.”

Ez a jó kívánság be is teljesült, hiszen alig több mint egy év múlva megvolt az esküvőjük Bancsi Gézával.

Úgy tűnik, hogy lehetett egy barátnői köre, amelybe beletartozott Annuska és Marcsa, akiktől képeslapokat őrzünk. Mindketten Kárpátalján élhettek.

1912. május 8-án küldenek egy társas lapot Bertának, amelyet Szentjóbby Lenke tanítónő írt és mások mellett aláírta Marcsa, akinek két lapját találtuk meg.

1912. március 19-én adja fel Nagybéányban Marcsa a következő Kisbéányban írt lapot: „Béányban már nincs sár, lehet sétálni bármerre! Hogy mulatsz? Meddig maradsz még Beregszászban? Irjál Drágám, mihelyt hazamégy! Majd én is írok egy hosszú levelet. A fényképet előre is köszönöm, míg viszonzhatom. József estvéjére már nem megy! Lesz harag, meglásd. Berta néninek kezeit csókolom, téged csókol ezerszer rokonod: Marcsa. Nagyanyó ekkor Hetey Péternénél Beregszászban, a Lónyai utcában vendégeskedett.

A következő lapot Gáton írta Marcsa május 22-én: „Édes Bertuskám! Hogy vagy te rossz lány? Csak nem akarsz hozzánk eljönni ugye? Vártunk Püsköstre s nem jöttél, a Május is elmúlik, de jön június ugy-e eljössz Bertuskám! Én most

6. A levelekről, levelezőlapokból kiolvasható adatokról Pozsony Ferenc közölt legutóbb egy tanulmányt, amelyben egy első világháborús katona leveleit elemezte, Pozsony Ferenc: Gazdasági és társadalmi élet az első világháború idején egy zabolai tüzér leveleinek tükrében. 2008. 183–208.

Gáton időzök Erzsikééknél egy pár nap oltáig, itt is maradok vagy 3 hétig. Nagyon jól telik az idő. Kitünően mulatunk az óvodásokkal. Csókollak Erzsikével együtt: Marcsa”

Annuskától, aki az első társas lapon szintén szerepelt „üdvözlettel gondolatban csókkal Annuska” írta. A Nagybégányban feladott viszonylag hosszú szöveg: „Bocsáss meg, hogy így késve írok, de hidd el szivecském, mostanába nagyon el voltam foglalva a kertészkedéssel aztán meg egyéb dolgokkal is. Ha látnád babám mostan bizonyára nem ösmernél meg úgy meg égetett a nap s úgy nézek ki mint egy rácizigány lány. Hát te hogy vagy szivecském mit kézi munkálsz? Kérdésre felelve drágám még ez idáig nem vagyok menyasszony, tudod szívem már lehettem volna többször de.... Hát tenéked még nem lehet gratulálni Berczikém, annyi sok irni valóm volna de nem fér de sok mindent is fogok írni néked személyesen beszélni. Csókollak a csillagok ezrével: Annuskád”.

Beregsomba Hetey úr leveleivel küldi aknaszlatinai pecséttel - nénéd Juliska - aláírással Máramarosból lapját egy újabb ismerőse, amelyen arról ír: „Kedves Bertuskám! Itt küldök Neked egy szép képet, gyönyörködj benne. Szeretném ezeket látni természetben magam is, de messze esik ide. Sok szép látnivaló van ezen a vidéken, de férfi nélkül nem lehet barangolni ezen az oláh vidéken. Csókol nénéd Juliska”.

Feltehetően ugyanez a Juliska 1911. június másodikán ír Pöstyénből. „Kedves Bertám! Nagy mértékben fürdünk de eddig még semmi eredmény. Rengeteg itt a nyomor szájalom itt mindnyájunkat látni Zsófi néni kezét, s titeket csókol: Juliska”.

1913-ban barátai közé tartozott Molnár Berci, aki szintén állomásfelügyelő volt. Úgy tűnik, hogy Nagybégányban ismerkedhettek meg, feltehetően 1912 végén, amelyen az szerepel, hogy ifjú rokona. Esetleg a Hetey családból eredhetett a rokonság, amennyiben valóban volt közöttük ilyen kapcsolat.

A fiatalember vasutas volt. A lapok közül az elsőt, egy társas üdvözlőt 1912. december 25-én adta fel Temesváron. A következőt 1913. január 16-án tette postára ugyancsak Temesváron. Február 15-én jött ismét egy lap, amelyben egy társas lapra is utal. 1913. április 17-én ír a nagy hidegről. Ugyanebben az időben Dolfi is említi lapjában a hideg időjárást. A címzés Beregsom, Hetey Bertalan úr címén.

Egy hónap múlva, május 17-én Torontálmódosról küld mentegetőző híradást, arról, hogy hirtelen áthelyezték.

1913. aug. 1-jén egy társaslappal jelentkezik Nagybégányból, több leány és férfinév társaságában. Időközben a levelek hangnemében változás következik be. Míg korábban Kedves Bertus volt a címzés, májusban már Kedves Nagysád a megszólítás.

Egy névnapi köszöntés társas lappal Módosról 1913. aug. 23-án indult el.

Egy héttel később, 1913. szept. 4-én újabb levél érkezik tőle. Ebben ismét a rokon szívet emlegeti, amelynek jó esik, hogy a borókafenyő árnyában kettecskén is rá emlékeztek.

Vendégeskedés

Leánykorában többször volt Ungváron, itt készült róla egy nagyon szép fénykép. Mivel innen nincsenek személyes kapcsolatokról szóló lapok, lehetséges, hogy

fiútestvérei, akik mindegyike – József, Dolfi és Géza is – küldött innen képeslapot, itt lehettek katonák. Dolfi, mint pénzügyőr többször is jelentkezett innen.

A következő hely, amellyel kapcsolatba került, 1910. Bártfafürdő. Ide a Taly villába címezte Dolfi a lapját. Ez feltehetően a Bártfa melletti üdülőhely volt, ami szintén azt mutatja, hogy ezen az északkeleti részén voltak a családjuknak és esetleg a leányoknak személyes kapcsolatai.

A levelek szerint többször volt Beregsomban Hetey Bertalanéknál, akinek a feleségét Kisanyámnak nevezte. Ez a család és különösen Kisanya nagyon fontos helyet foglalhatott el életében. Még az esküvője előtt is náluk volt, erre utalt későbbi férje is az egyik 1913 végi levelében. Ide küldte az esküvő előtt a karikagyűrűket is. Még 1914. február 5-én is ide küldi a lapot, amelyben azt kérdezi: „Még Somban van? Most szegény Kisanyát soká leköti dolgaival.”

Megfordult Beregszászban is, ahol Hetey Péterné leveleivel együtt küldik a nekik szánt lapot.

Ezek a foszlányok azt mutatják, hogy a Hetey család több tagjával is szoros kapcsolatuk lehetett, hiszen esküvői tanújuk is két Hetey volt.

Élete a családban

Erről sajnos nem sokat tudunk. A képeslapokból az sejthető, hogy erős ragaszkodás volt a testvérek között, hiszen folyamatosan kapcsolatban voltak egymással.

Bizonyára mindent elsajátított otthon, amire egy úrilánynak szüksége volt. Nagyon szépen kézimunkázott, amire az egyik barátnője is utal kérdésével.

Emellett leánykorában festegetett, férjhez menetele után is sort kerített arra, hogy leüljön, bár egyre kevesebb ideje volt rá. Emlegette, hogy volt egy nagy festőpalettája. Sajnos a sok költözés miatt két képe maradt meg a családban, egy csendélet, felborult kis kosárkából kigördülő almákkal és egy pipacsos kép.

Pelczl Berta és Bancsi Géza kapcsolata a lapok alapján

Valószínűleg ekkortájt ismerkedhetett meg egy fiatal vasutással Bancsi Gézával, akihez később feleségül ment. Bancsi Géza erdélyi származású volt, Héderfáján született, a Kisküküllő mentén. Mivel Nyírkarásztól elég messze volt, megismerkedésük alkalmáról nincsenek ismereteink.

A képeslapok közül az első keltezése 1913. március 16. Hangneme kissé évődő. Úgy tűnik, hogy Berta valami olyat írhatott, miszerint biztosan nem várja a levelét. Géza írja: „Nem írom alá, mert én Bertuskától nagyon jólesően és nehezen várom mindig a választ”.

1913. március 25-én olvashatjuk a következő lapot, amelyben még távolinak, kimértnek tűnik a kapcsolatuk. A feltehetően húsvéti jókívánságokat megfogalmazó levelet Erdődről küldte.

A következő áprilisi lapon Géza ismét mentegetőzik. „Én igazán igyekeztem idejében írni Bertuskának, s hogy az mégis megkésztet végtelenül sajnálom, majd ha együtt leszünk elfogadok egy piczike dorgálást.” Foglalkoztatták a Berta által írottak, mert megkérdezi, hogy kik voltak vendégségben, ő ismeri-e őket, illetve, hogy hol járt Kisvárdán, ahonnan a lapot elküldte.

1913. május 10-én ugyancsak Erdődről püskösdi ünnepeket kíván egy orsovai képpel.

1913. július 26-án egy gombosi képeslapon Dolfiról érdeklődik, hogy mikor jön errefelé. Ez talán arra utal, hogy tudott Dolfi hercegovinai tartózkodásáról.

Feltehetően ebben az időben mélyült el a kapcsolatuk, mert az eddigi megszólítások helyett 1913. aug. 9-én már Egyetlen Drága Bertuskájának írja a levelet.

Valami félreértés lehetett közöttük, mert Géza több levelében is arról ír, hogy meddig bünteti a hallgatásával.

1913. augusztus 11-én még mindig Bertuska mély hallgatásának okát kérdezi, de ekkor már inkább aggódó a hang.

1913. aug. 9-én írja, hogy az 5 órai postával kapta meg a levelet. Este 10 óra után válaszol, hogy egy kollégája családjával kint voltak a vonat előtt egy lakodalmas párt megnézi, akik elutaztak. Leveléből kitűnik, hogy Dolfival jó kapcsolatokat ápolt, leveleztek, most is egy válaszleveléről számol be. A levél aug. 11-én megérkezett Nyírkarászra.

1913. augusztus 17-én „Drága Jó Bertuskám” szólítja meg.

1913. augusztusában Gyulafehérvárról írja a lapokat, amelyben említi, hogy a képen látható kaszárnyában katonáskodott 3 évig. „Bakancsos koromban arizó portót is tartottam egy párszor.” jegyzi meg.

A képeslapok arról tanúskodnak, hogy ő is mozgalmas életet élt. Így 1913. szeptember 10-én Eszékről küld levelet. 1913. november 15-én apatini lapot ír.

1913. december 13-án ismét Berta levelét várja, üdvözli Gézát. Ez már azt mutatja, hogy a család minden tagját személyesen ismerte, bizonyosan volt Anarcson.

1913. december 15-én újból Géza iránt érdeklődik.

1914. januárja igen sűrű volt, hiszen február 19-én volt az esküvőjük. 1914. január 21-én elküldi a gyűrűt Szabadkáról Bertának, amiről azt írja, hogy „Mostmár nekem sem tetszik, s azért arra kérem Drágám, ha nem volna jó, azonnal küldje vissza számomra s én azt becserélem.”

1914. január 29-én már örvendezik, hogy a gyűrű jó és meg vannak elégedve vele. „Mindent elintézek, csak várjanak szorgalmasan, mert az idő telik.”

1914. február 5-én újabb lapon írja, hogy a karambol nagyon lekötötte. „Megtettem minden intézkedést 19-ra nézve, holnap megyek Eszékre, a főszolgabíróval is kell egy bizonyítványt aláíratnom.” Kérdi Bertát, hogy meddig marad Beregsomban.

1914. február 15-én érkezik az esküvő előtti utolsó lap. „Van-e még sok dolga Édes Drága Bertuskám? Milliószor csókolja: Géza.”

Ezután következett az esküvőjük, amelyre, mint írja, Dolfi jelezte, hogy elmegy.

Házasságkötésük

Házasságot 1914. február 19-én Nyírkarászban kötöttek Bancsy Géza pénztárnok néhai Bancsy István és Varró Zsuzsánna fia, aki Erdődön lakik és Perczl Berta háztartásban segítő nő, édesapja néhai Pelczl József, házasságot kötöttek.

Tanúik: Hetey Károly Debrecenből és Hetey Bertalan Beregsomból. Ez szintén a Heteyekkel való családi kapcsolatok szoros voltát igazolja.

Férjhez menetele utáni időről már nem maradtak fenn képeslapok, így a további történésekre vonatkozó adatokat más forrásokból ismerhetjük meg.

Családi kapcsolatok

A családnak szoros volt a kapcsolata a Heteyekkel, amely szintén a Nyírség és a környék egyik nevezetesebb családja volt. Mint láthattuk Berta gyakran vendégeskedett a Hetey család különböző tagjainál. A két család közötti szoros kapcsolatot mutatja, hogy pl. a házasságkötéskor is ebből családból kerültek ki a tanúk. A kismemesi családok közötti évszázados rokoni, családi szálak ezek szerint a század elején még szorosak voltak.

Az adatokból arra következtethetünk, hogy a családból a fiúk közül ketten lettek pénzügyőrök, ez bizonyára nem volt véletlen. Berta fiatalember ismerősei között vasutasok voltak, férje is az volt. Lehetséges, hogy a XX. század elején egy falusi kismemesi eredetű családban a polgárosodás egyik útja ez lehetett.

* * *

A képeslapok emellett annak is bizonyítékai, hogy mekkora mozgás volt a XX. század elején, hiszen a történeti Magyarország igen távoli részeinek kapcsolatai derülnek ki. A szlavóniai Bród, az erdélyi, Marosvásárhely közeli Héderfája, a Felvidéken az észak-nyugati Pöstyén vagy a legészakibb Bártfa mutatja, hogy egy kispolgári család látóköre behálózta az egész országot. Különösen sokirányú volt az Ung és a Bereg megyei településekkel való kapcsolatok. Ugyanakkor nem tudjuk, hogy csak a személyi, családi okai vannak annak, hogy a megyeszékhellyel, Nyíregyházával semmilyen kapcsolat nem derült ki a képeslapokból.

Felhasznált irodalom

- Eröss László: Képeslapok könyve. Bukarest, 1985.
P. Szalay Emőke–Szalay Csilla–Szalay Gyöngyike: Családtörténeti töredékek. Tyukod, 2010.
P. Szalay Emőke–Szalay Csilla–Szalay Gyöngyike: Mindennapi emlékek. Hétköznapiak és ünnepek Tyukodon az 1950-es évekből. Tyukod, 2010.

művészet

Gesztelyi Tamás

Gemmaleletek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből

A gemmák, azaz a vésett ékkövek készítése a minószi Krétán alakult ki a Kr. e. 17. század körül, és egyszerre szolgálhattak pecsétlőként, talizmánként és ékszerként. Legnagyobb népszerűségüket a római császárkorban érték el, amikor a Britanniától Mezopotámiáig nyúló birodalom minden részében elterjedtek.¹ Kedveltségük a középkorban sem halt ki, bár inkább az antik kövek újrafelhasználásával, mint újak készítésével találkozunk. (Erre példa a pátrohai gemma, 1–2. kép.) A reneszánsztól kezdve újra megelégnék az érdeklődés irántuk, és ez egyre erősödött egészen a 18. század végéig. Nemcsak ékszerként és pecsétlőként használták, hanem gyűjteményeket is létre hoztak, ha lehetett antik darabokból, ha nem, úgy kőbe vésett utánszatokból, vagy üvegből, gipszből, kénből készített lenyomatokból. A kőbe vésett utánszatok a megtévesztésig hasonlítottak az eredetiekhez, nem kis gondot okozva ezzel még a szakembereknek is. (Erre példa a nyíregyházi gemma, 4a–b. kép.) De nemcsak utánszatok készültek, hanem teljesen új ábrázolások is, melyek formavilága, hangulata az antikvitást idézte fel, de a korizlésnek megfelelő stílusban. Ezeket szokás antikizáló gemmáknak nevezni. (Erre példa a tiszatardosi gemma, 7. kép.)²

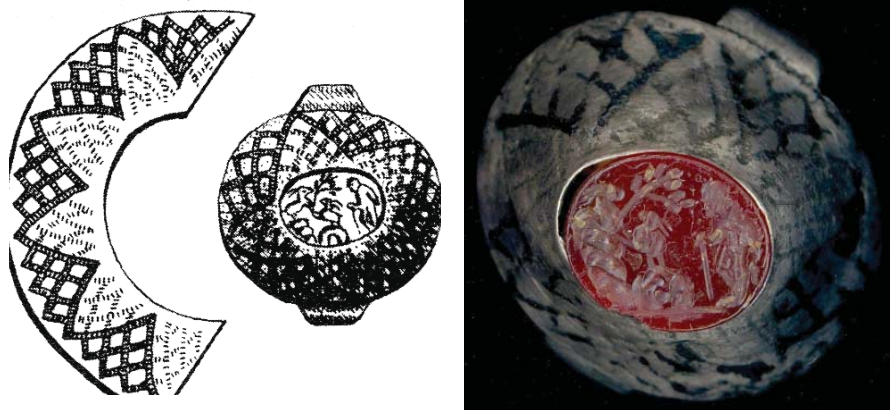
1. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza

A 13. század első felének egyik jelentős kincslelete a Kisvárda melletti Pátroháról származik.³ A nagy mennyiségű 12. századi pénzérme, bronz és ezüst pecsétgyűrű, valamint egyéb ékszerek közül minket az érdekel, melynek fejébe egy bukolikus témájú antik gyűrűkő van foglalva. Istvánovits Eszter felsorolásában ez a gyűrű a 3. tétel: „Lemezes karikájú, nagy kúpos fejű ezüstgyűrű. A kúpos fejet bekarcolt hálómintával díszítették. Ovális karneolbetétje kiesett. Á: 2,5 cm, M: 3 cm, S: 5,88 g, a karneolbetét 0,9 x 1,1 cm, S: 0,43 g (159. tábla 1.)” Az antik eredetű gyűrűkő a következő oldalon a 11. tételben szerepel: „A leletben még egy gyűrű lehetett, mely azóta elkallódott. Fejének rajzát Dienes Ö. István készítette el. Ez alapján két sziklán álló, fát rágó kecske volt rajta bekarcolva egy jobbjobban botot tartó,

1. E. Zwieler-Diehl: Antike Gemmen und ihr Nachleben. Berlin–New York 2007; Gesztelyi T.: Pannoniai vésett ékkövek. Enciklopédia Kiadó, Budapest 1998.

2. Mindhárom gemma esetében az adatokért és a fotókért Jakab Attilának, a nyíregyházi Jósa András Múzeum régészének tartozom köszönettel.

3. Istvánovits E.: A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori. Nyíregyháza 2003, 171: Pátroha, Butorka-dűlő: „... 1931 novemberében Szirmai János pénzzel telt edényt szántott ki Borbély Ferenc földjének keleti részén... 7439 db III. Béla veret (1 kg 90 dkg) került elő, valamint vele együtt további ékszerek...”

A pátrohai gemma, 1-2. kép (a gyűrű rajza és a gemma fotója)

3. kép

A nyíregyházi gemma, 4/a kép

5. kép

köpenyes pásztorral, aki balra fordul (160. tábla 1.). Antik gemmának tűnik.” A szerző nem vette észre, hogy a 3. tételben szereplő gyűrű Dienes I. készítette rajzán ez a gemma ismerhető fel, tehát eredetileg összetartoztak (1. kép). A leletek újabb publikálása során Jakab Attila újra rátalált a már elveszettnek hitt gemmára, és a korábbi rajzok alapján a kúpos gyűrű és az antik gemma összetartozását is megállapította.⁴ (Meglepő módon a fotós a rajzok ellenére sem fedezte fel az ábrázolást, és a gemma hátoldalát fényképezte le.)

A gemma ábrázolásának előbbi, rövidre fogott leírása korrekt. A jelenet bal szélén egy meredek szikla tetején kecske ül, előtte egy kihajló faág, amelyhez egy alacsonyabb sziklatömről egy másik kecske ágaskodik fel (2. kép). A jobb szélén botjára támaszkodó pásztor figyelő állatait, vállán jellegzetes állatbőr köpenyt visel. A gemma ábrázolásának témájára és típusára vonatkozóan a következőt lehet mondani: a késői köztársaság és a korai császárság idején kedvelté vált pásztori idill tematikája a hellenisztikus művészeti hagyomány folytatása.⁵ Az irodalomban Theokritosz teremtette meg ezt a műfajt a Kr. e. 3. századi Alexandriában.⁶ Rómában Vergilius Bucolicája jelzi a műfaj meghonosodását. Ahogy az irodalomban, úgy a képzőművészetben is megállapítható, hogy gyakran a korábbi minták szöszterinti követésével van dolgunk. A hellenisztikus mintákat híven követő gemmaábrázolásokon a botjára támaszkodva pihenő pásztor mellett különféle legelésző állatok jelennek meg, és gyakran egy gazdájára figyelő kutya is.⁷ A sztereotípiák ellenére az is megállapítható, hogy nem fordul elő két teljesen azonos ábrázolás. Különösen az állatok számában, elhelyezkedésében (pl. ágaskodik, ül, vagy a pásztorhoz fordul), a környezetben (pl. fák, bokrok, sziklák) mindig felfedezhetünk valami egyéni megoldást. Jelen ábrázolásnál a sziklás környezet kap hangsúlyos szerepet. A részletek kidolgozásában különösebb gondosságot nem fedezhetünk fel. Tömegtermékről van szó, melyet minél olcsóbban, és minél nagyobb mennyiségben igyekeztek előállítani. Ennek köszönhető, hogy szinte minden gemmagyűjteményben előfordul belőlük néhány példány.

A gyűrű, amibe a gemma bele van foglalva mind formája, mind díszítőmotívuma révén különös érdeklődésre tarthat számot (1–2. kép). Egyelőre pontos analógiát nem ismerünk rá. Legkézenfekvőbbnek a bizánci származtatás látszik. Az egymást metsző csúcsos ívek sorából kialakuló rombuszszerű mintázat megjelent már a 7. századi bizánci ezüstékszereken, és az avarok révén eljutott a Kárpát medencébe is.⁸ A gyűrű díszítőmotívuma azonban a 10–11. századi elefántcsont és szteatit faragványok rácsos baldachin-ábrázolásaihoz áll legközelebb, melyek mind a vallásos, mind a világi rendeltetésű konstantinápolyi tárgyakon előfordulnak.⁹ A kúposan kiemelkedő gyűrűfej formája hasonlatos egy baldachinhoz, így bizonyára ez adta

4. Jakab A.–Balázs A.: Elrejtett kincsek titkai. Felső-Tisza-vidéki tatárjárás kori régészeti leletek. Nyiregyháza 2007, 28.

5. N. Himmelmann: Über Hirten-Genre in der antiken Kunst. Opladen 1980; G. Sena Chiesa: Gemme del Museo di Aquileia con scene bucoliche. Acme 10, 1957, 175-192; H. Guiraud: Bergers et paysans dans la glyptique romaine. Pallas 29, 1982, 39-56.

6. Pásztori műzsa. Fordította, utószót, jegyzeteket írta Kerényi Grácia. Budapest 1961.

7. H. Guiraud: Intailles et camées de l'époque romaine en Gaule. Suppl. Gallia 48. Paris 1988, Nr. 614; E. Brandt-E. Schmidt: Antike Gemmen in deutschen Sammlungen. I/2. München 1970, Nr. 1000: tehennel; Nr. 1622-1624: birkákkal; Nr. 1625, G. Sena Chiesa: Gemme del Museo Nazionale di Aquileia. Padova 1966, Nr. 761, Guiraud, i. m. Nr. 612: kecskével; Sh. H. Middleton: Engraved Gems from Dalmatia. Oxford 1991, Nr. 173: kutyával.

8. É. Garam: Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts. Budapest 2001, 48-49, Taf. 27; 42-47, Taf. 42-47.

9. The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era A. D. 843–1261. Ed. H. C. Evans and W. D. Wixom. The Metropolitan Museum of Art, New York 1997, 156 Nr. 102; 227, Nr. 151.

az ötletet az ötvös mesternek az íves rácsmintázat alkalmazására. Érdekes módon azonban a rácszat ívei nem alulról fölfelé haladnak, hanem fordítva, mintha csak egy kifelé forduló baldachin volna. Ezt valószínűleg azzal magyarázhatjuk, hogy a baldachin a középre helyezett gemma jelenetét övezi, ahogy a csontfaragványok esetében is az egyes jelenetek fölé vannak helyezve, és a jelenetek között ugyancsak rácsos mintázatú oszlopokkal vannak alátámasztva (3. kép). A bukolikus téma jól beleillett a csontfaragványok antik hagyományokat őrző képi világába. Ezen analógia alapján a gyűrűt a 10–11. századra datálhatjuk.

2. Magántulajdon, Nyíregyháza

Az elmúlt évben szereztem tudomást egy különlegesen szép kivitelű karneol gyűrűkőről, amely egy nyíregyházi család tulajdonát képezi. A családi hagyomány szerint valamikor a 20. sz. elején küttisztítás közben találtak rá. Eredeti aranygyűrűjét, mely állítólag két karommal fogta a követ, beolvasztották, és utána készült a jelenlegi, díszesebb gyűrű. A gemma méretei: 1,8 x 1 cm (4a-b. kép).

A gemma ábrázolásán az ún. *Hercules Musarum* képtípus jelenik meg, amelyen Hercules előrenyújtott bal kezében (a pozitív kép alapján) lantját előre döntve tartja maga előtt, és jobbjával játszik rajta. A lant szarvai vékonyak és határozott S-vonalat alkotnak. Ő maga fölemelt fejjel előre tekint, haja rövid, puha tincsei fejéhez simulnak. Felső teste kissé hátradől, és háromnegyed szemből nézetbe fordul, válla és háta erős domborulatot alkot, mellizmainak kontúrjai azonban elmosódnak. Derekat a hátizom és csipőizom vonalai fogják közre, míg sima has-felületét csak köldöke tagolja. Bal lábát könnyed mozdulattal kiegyenesedve helyezi előre, és csupán ujjával érinti a talajt, de sarka csak kissé emelkedik fel. Jobb lába behajlítva lépő mozdulatban marad hátra, a másiktól elég távol, mert még nélkülözhetetlen támasza hátrahajló testének. Erre utal feszesen gömbölyödő farizma is. Az oroszlánbőr bal vállára van vetve, melyből az állat két mancsa Hercules teste előtt kigyózva lebeg valószínűtlen könnyedséggel, a harmadik mancs a két lába között jelenik meg, míg a negyedik a háta mögött hullik alá egészen a lábáig, ahol az alsó lábszár ívelt vonalát ismétli meg. Az állat rövid farka Hercules válláról lóg le. A jelenet egészében könnyedség és lendület van: míg a testfelületet a légység, a mozdulatokat a határozottság uralja.

Bár Héraklész a görög mitológiában és az antik képzőművészetben is elsősorban a legyőzhetetlen fizikai erő megtestesítőjeként jelenik meg, jóval ritkábban – nem is tudni pontosan milyen okból – a zenéhez, a művészetekhez fűződő kapcsolatával is találkozunk. Már a feketealakos vázákon (Kr. e. 6. század) feltűnik lanton játszó alakja hol ülő, hol álló helyzetben.¹⁰ Ezeknek az ábrázolásoknak egy szűkebb körét alkotják azok, amelyeken Héraklész meztelenül, az oroszlánbőr köpenyét a fejére húzva, tánc lépésben jobbra tart, és így játszik a lantján. Ennek első példájával Dél-Itáliában, a Kr. e. 4. század második felében találkozunk.¹¹

A rendelkezésünkre álló adatok szerint mégsem innen került Rómába Héraklésznek ez a sajátos aspektusa, hanem az épeiroszi Ambrakiából. A Kr. e. 189. év consula, M. Fulvius Nobilior háborút folytatott az aitóliaiak ellen, és ennek során

10. J. Boardman–O. Palagia: Herakles. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* IV (Zürich–München 1988) 811, Nr. 1438. skk.

11. S. Böhm: *Die Münzen der römischen Republik und ihre Bildquellen*. Mainz 1997, 38: apuliai alabastron (Taf. 16, 4).

elfoglalta az említett várost.¹² Győzelmének jutalma rendkívül gazdag hadizsákmány volt: „Az érc- és márványszobrokat s a festményeket, amelyek Ambraciát, Pyrrhus egykori királyi székhelyét, a környék többi városánál sokkal díszesebbé tették, egytől egyig elvitték, elszállították, de ezenkívül minden egyéb érintetlen és sértetlen maradt.”¹³ Ebben a zsákmányban voltak benne azok a Múzsá-szobrok, amelyeket a Kr. e. 5. század egyik leghíresebb festője, Zeuxisz agyagból készített: „Készített agyagmunkákat is, Ambraciában csak ezek maradtak meg, amikor innen Múzsá-szobrait Fulvius Nobilior Rómába vitte.”¹⁴ E szobrok elhelyezésére Fulvius Nobilior templomot építtetett a Circus Flaminius mellett, amelyet *Hercules Musarum*nak dedikált.¹⁵ A forrásokban Hercules szoborról nem esik szó, így nem kapunk magyarázatot arra sem, hogy miért neki szentelték a templomot, nem pedig Apollón Musagetésznek. Cicero szavaiból¹⁶ az derül ki, hogy Fulvius Nobilior érdeklődése és tisztelete a Múzsák iránt összefügghet az Ennius-hoz fűződő barátságával, aki elkísérte őt aitoliai hadjáratára. Mindketten érdeklődtek a hellenisztikus kultúra iránt, és elősegítették annak római elterjedését.¹⁷ Cicero is csak a Múzsákat említi, Herculest nem.¹⁸

Hercules Musarum neve és ábrázolása Rómában először Pomponius Musa (triumvir monetalis) Kr. e. 66-ban megjelent érméin fordult elő (5. kép).¹⁹ Bármilyen csábító is az a gondolat, hogy ez az ábrázolás a *Hercules Musarum* templomnak a Hercules-szobra alapján készült, semmivel sem tudjuk alátámasztani, de nem is zárható ki. Az nyilvánvaló, hogy Pomponius Musa a nevének az eredetét kívánta a kiválasztott ábrázolással és annak feliratával megmagyarázni, de hogy ennek a mintáját honnan vette, arról csak feltételezéseink lehetnek. Stephanie Böhm²⁰ legalábbis stilisztikailag meghatározta ezt: meztelensége és testtartása a hellenisztikus Apollón és Dionüszosz ábrázolásokhoz hasonló: lendületesen mozgó és hajlékonyan forduló alak. Legközelebbi stilisztikai rokona egy Kr. e. 2. század végi déloszi Apollón-szobor. A pénzérmén az oroszlánbőr könnyedén, szinte anyagtalánul lengi körül a testet lendületes vonalvezetéssel, mint a táncoló Niké-szobrok ruhája. A Böhm által így megfogalmazott szobortípus természetesen nemcsak Déloszon, hanem Rómában is minden további nélkül előfordulhatott, hisz ekkor már a város tele volt a görög világból származó szobrokkal.²¹

A legkorábbi forrásunk, melyben a *Hercules Musarum* templomnév szerepel, Suetonius Augustus-életrajza: „Építettek is sok szépet; Marcius Philippus a Múzsák Herculesének templomot...”²² Marcius Philippus Augustus anyjának máso-

12. Livius 38, 4. skk.

13. Livius 38, 9. Ford. *Muraközy Gy.*

14. Idősebb Plinius Természetrájk. Az ásványokról és a művészetekről (Naturalis historia XXXIII–XXXVII). Fordítás, kommentálás, utószó Darab Ágnes és Gesztelyi Tamás. Enciklopédia Kiadó, Budapest 2001. XXXV. könyv, 66.

15. G. Wissowa: Religion und Kultus der Römer. München 1912, 276. sk.

16. Cicero Arch. 27.

17. Vö.: Gaio Plinio Secundo: Storia naturale, V: Mineralogia e storia dell'arte. Libri. 33-37. da A. Corso, R. Mugellesi, G. Rosati, Torino 1988, 363, ad 35, 66.

18. „De még az is, akit Ennius kísért aetoliai hadjáratában, Fulvius: nem habozott Mars hadizsákmányát a múzsáknak szentelni.” (Ford. *Trencsényi-Waldapfel I.*) In: *Havas L.* (szerk.): Cicero válogatott művei, Bp. 1987, 94.

19. M. H. Crawford: Roman Republican Coinage. London 1974, 410/1; E. A. Sydenham: The Coinage of the Roman Republic. London 1952, 810.

20. S. Böhm: i. m. 39.

21. Vö.: M. Pape: Griechische Kunstwerke aus Kriegsbeute und ihre öffentliche Aufstellung in Rom. Hamburg 1975.

22. Suetonius Aug. 29, 8. Ford.: Kis Ferencné.

6. kép

A tisztardosi gemma, 7. kép

dik férje volt (Kr. e. 56-ban consul), és Róma azon vezető politikai személyiségei közé tartozott, akik a princeps biztatására részt vettek a város újjáépítésében. Richardson²³ úgy gondolja, hogy a templom végleges elnevezése csak ekkor született meg. Herculesnek ez az aspektusa az augustusi valláspolitikába kétségtelenül jól beleillett. Az augustusi éremverésben gyakran megjelenő Apollo Actius nem más, mint Apollón Kitharódos. Az actiumi győzelem után nemcsak a pillanatnyi sikert lehetett ünnepelni, hanem – úgy tűnt – véglegesen búcsút lehetett venni a küzdelmektől, és Hercules is lantra cserélhette fegyvereit. Sorsszerű véletlennek is tarthatjuk, hogy a félbe maradt Fasti ezzel a sorral végződik: „*annuit Alcides increpuitque lyram.*”²⁴

Hercules Musarum ábrázolásának legismertebb darabja – már a 18. század elején publikálták²⁵ – egy Kr. u. 1. század közepén készült kameo, amelyet Szkülax szignált (6. kép).²⁶ Stílusa merőben eltér a pénzérme ábrázolásától. A teljesen oldalról látható Hercules alakja vaskosabb és merevebb. Előre lépő lába majdnem a talajhoz simul, míg a másiknak csupán a sarka emelkedik fel. Az oroszlánbőr súlyosan és egyenesen hullik alá: hátsó mancsainak egyike a lépő alak előtt, a másik mögötte, farka a lépő lábak között látható. Az oroszlán mellső lábaival van Hercules nyakába erősítve, sörényes nyaka és feje a hős válláról hátul lóg le. Mögötte a földön egymáshoz támasztott fegyverei láthatók: a buzogány, az íj és a tegez.

A nyíregyházi gemmáról azt állapíthatjuk meg, hogy annak kompozíciója félreismerhetetlen rokon vonásokat mutat Pomponius Musa Kr. e. 66-ban megjelent érméinek *Hercules Musarum* ábrázolásával. Ez leginkább az oroszlánbőr szinte

23. L. Richardson: Hercules Musarum and the Porticus Philippi in Rome. *American Journal of Archaeology* 81 (1977) 355-361.

24. Ovidius Fasti 6, 812: Hercules is bölint, s zeng a kezében a lant. Ford. Gaál László

25. Ph. Stosch: Gemmae antiquae caelatae sculptorum nominibus insignatae. Amsterdam 1724. Tab. LIX: Hercules Musarum Scylacis opus.

26. M.-L. Vollenweider: Die Steinschneidekunst und ihre Künstler in spätrepublikanischer und augusteischer Zeit. Baden-Baden 1966, 79; G. M. A. Richter: Engraved Gems of the Romans. A Supplement to the History of Roman Art. The Engraved Gems of the Greeks, Etruscans and Romans. Part II. London 1971, 134 Nr. 692; P. Zazoff: Die antiken Gemmen. Handbuch der Archäologie. München 1983, 321; E. Zwierlein-Diehl: Antike Gemmen und ihr Nachleben. Berlin-New York 2007, 418. Abb. 483.

anyagtalan lebegésében szembetűnő, de felismerhető a felsőtest háromnegyed nézetében is. Nem követi viszont a test erőteljes görbületét, sem a lábujjhegyen állást, sem a lant tartását, sem az oroslánbőr fejre húzását. Ezek esetében közelebb áll a kompozíció a Szkülausz szignálta gemmához, melyen Hercules fedetlen fejét kissé hátravetve határozott lépő mozdulattal jelenik meg. Joggal feltételezhetjük, hogy a karneol mestere a Hercules Musarum típus mindkét variánsát ismerte, és saját ízlésének megfelelően használta fel azoknak az elemeit új kompozíciójának létrehozásához. Egyénisége leginkább az oroslánbőr modorosán barokkos ábrázolásában jelentkezik. A bőr szinte csak a négy láb hosszan elnyúló csikjaiból áll, szemben a pénzérmével, amelyen a bőr a felsőtestet teljesen körülveszi és csak a fark ér le a földig, vagy a két antik gemmával, melyeken a bőr szinte az egész test háttérét alkotja. A karneolkő tisztasága és formája alapján akár arra is következtethetnénk, hogy készítése a Kr. e. 1. század közepére vagy 2. felére helyezhető, de a fent említett barokkos modorosság és az izomzat finom részletezésének hiánya inkább egy igényes 17–18. századi mesterre vall.²⁷

3. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza

Ltsz. 64.626. „gyűrű és csüngő a tiszatardosi határban Nagyhalom alján faültetés alkalmával került elő két ezüst pénzzel együtt.”

A bronz karikagyűrű a foglalat felé kettéágazik, hogy kellő felületet biztosítson a nyújtott ovális foglalat rögzítésére. A lemezt csavart drótdíszítés veszi körül, a lemez vékony pereme rá van hajtogatva az ugyancsak nyújtott ovális karneol gemmára (7. kép).

A gemma mérete: 1,5 x 0,6 cm. Felülete lapos és erősen kopott, éle az előlap felé összetart. Rajta az ábrázolás domborúan jelenik meg (kameo), és fehér színezéssel van kiemelve, illetve dekoratívabbá téve. Minthogy ez több helyen lekopott, inkább megnehezíti, mint segíti a részletek felismerését. Az mindenesetre megállapítható, hogy egy oldalról ábrázolt, rövid alapon álló alakról van szó. Sima fejjeléről nem állapítható meg, hogy szemből, vagy oldalról látható, sem pedig az, hogy nő vagy férfi. Testét köpeny borítja, melynek lebegő végei előtte is és mögötte is megjelennek. Karját felső teste elé emelve tartja, de nem világos, hogy tart-e benne valamit vagy sem. Felső teste előtt a köpeny egy része ívesen feszülve öblöt alkot. Lába előtt térd magasságban a köpenyből kidudorodó tárgy jelenik meg. (Talán egy hosszú kardnak a vége?) A részletek tisztázása nélkül az alak kilétére vonatkozóan semmi biztosat nem tudunk mondani. Öltözete, tartása antikizáló, lehetséges, hogy valamelyik antik legendás hős ábrázolására gondolt a készítője. Az azonban kétségtelen, hogy sem a gyűrű, sem a kő nem antik. Az erősen nyújtott ovális formája és az ábrázolás stílusa alapján a 18. században készülhetett egy rutinos mester műhelyében.

27. E. Zwieler-Diehl levélben (2010. 03. 27.) írt véleménye: den interessanten Intaglio halte ich für neuzeitlich. 17. Jh.?

Karádi Zsolt Fesztiválnapló¹

Holnaptól felbolydul Nyíregyháza!

Nyolc fesztivállal a háta mögött a város a kilencedikre készül. A kilencedikre, a válság ellenére, a természeti csapások ellenére, orkánok, árvizek, viharok, kánikula ellenére: ismét és ugyanolyan lelkesen, mint az elmúlt években. Mert a VIDOR az itt élőknek nem egy több napos vigalom, hadd ne mondjam: *buli*, hajnalig tartó dáridó, aztán meg nehéz macskajaj. Nem. A VIDOR nemcsak egy fesztivál a sok közül, amelyből ma már jószerivel, minden bokorban terem néhány...

Holnaptól: VIDOR!

A VIDOR különbözik a POSzT-tól, a kisvárdai rendezvénytől, a gyulai Shakes-peare-, és a debreceni DESZKA Fesztiváltól is. A VIDOR vállalja, hogy a szórakoztatás és a szórakozás kilencnapos seregszemléje, a *nevetés és nevetetés* jegyében szervezett művészeti találkozó. A kezdetben csak színházi mustrának indult kezdeményezésből mára kulturális, mondhatni összművészeti fesztivállá lett, ahol természetes közelségben él egymás mellett a színház és a festészet, a fotó és a karikatúra, a báb és a muzsika, a film és az irodalom, a tánc és a muzsika. A világzene. Mert a VIDOR az elmúlt években Európa legnagyobb ingyenes világzenei fesztiválja lett.

És ebben a szlogenszerű mondatban az egyik hangsúlyos szó az *ingyenes*, a másik a *világzene*. Azok, akik esténként elsétálnak a Kossuth térre, olyan világsztárokkal találkozhatnak, mint Manu Dibango, Joana Amendoeira, vagy a La Excelencia. Helybe jön a világ. (A „világ” egyébként gyakran megfordul Nyíregyházán: legutóbb augusztus közepén, a Cantemus Fesztivál keretén belül svéd, izraeli, spanyol, orosz, japán, kínai és magyar énekkarok adtak egymásnak randevút a városban. Megható, egyszersmind katartikus élmény volt, amikor augusztus 20-án az egyesített kórus, mintegy ezerkétszáz énekes, s csaknem ezeröttszáz néző egyszerre énekelt: „Felkelt a napunk, István a mi urunk, árad a kegyelem fénye reánk...)

A VIDOR-nak *filozófiája* van. Ennek a lényege az, hogy a nevetés mindenkinek kijár. Függetlenül attól, hogy szegény vagy gazdag, idős vagy fiatal, férfi vagy nő, városban él vagy falun. Azonban ez az elképzelés mára gazdagodott, s inkább azt mondanám: a kultúrához való hozzájutás mindenkinek kijár. Ennek jegyében

1. A Fesztiválnapló online-formája 2010. augusztus 27 és szeptember 4 között naponta jelent meg a Móricz Zsigmond Színház honlapján, illetve a terasz.hu portálon. Az itt közölt szöveg az írás javított, szerkesztett változata.

jutnak el zenészek óvodákba, iskolákba, kórházi osztályokra, sőt, a börtönbe is... (Azt tervezem, hogy ez utóbbi két helyszínrre elkísérem a fellépőket: meg akarom írni, milyen egy zenei illetve dumaszínházi előadás ezeken a – valljuk meg őszintén – nem igazán színházi befogadásra alkalmas intézményekben...)

Holnaptól: VIDOR.

Olyan magyar előadók zenélnek, mint például a Csík Zenekar és Kiss Tibor, Szalóki Ági, a Maskarade Együttes, a Kerekes Band, vagy a Napra, s olyan művészek lépnek fel, mint Kováts Adél, Szervét Tibor, Moór Marianna, Máté Gábor, Bezerédi Zoltán, Kern András, Igó Éva, Rajhona Ádám, Csujka Imre, Margittai Ági, Csákányi Eszter, Eperjes Károly, Bánsági Ildikó, Bán János, Györgyi Anna, de itt lesz Bereményi Géza, Csaplár Vilmos, Pozsgai Zsolt, Szécsi Noémi, Grecsó Krisztián is.

Lesz ismét színház, zene, kacagás: találkozás ismert és ismeretlen emberekkel, barátkozás a téren arra járókkal, játék a gyerekekkel, bábokkal, pantomimesekkel, ismerkedés akrobatákkal, karikaturistákkal, tűzsonglőrökkel az elfogyó nyár sugaraiban fürdőző fák alatt, a Bessenyei tér hangulatos sétányain, ahol színészek és zenészek beszélgetnek, vitatkoznak, fecsegnek, bolondoznak az augusztus végi fényes délután szépségében kábultan sütkérező szobrok között, meg-megállnak a hazatérő Krúdy alkonyatban ragyogó csézája előtt, meglátni az múlt néma áradását sötét szemekkel figyelő író tekintetét, meghallani múlt és jelen egymásba hullámzó hangjait, megpillantani az eltűnt és a megtalált idő találkozási pontját, a színházat, ahol minden este felhangzik a fanfár, felhangzik a fesztiválra hívó zene, gyertek, invitálnak az élőszobrok, megállt az idő Nyiregyházán, gyertek és nézzétek, mi történik velünk, általunk, értünk ebben a kilenc napban. Mert a kilences számnak misztikája van; a kilences az égi teljesség képe, az Isteni Színjáték kozmikus szerkezete erre épül, a Pokolnak, a Purgatóriumnak, a Paradicsomnak egyaránt kilenc köre van, az Istenhez vezető létra fokainak száma kilenc, és Beatrice száma is a kilenc. De a görög mitológiában is nagyon gyakran szereplő numerikus szimbólum: Héphaisztosz kilenc napon át zuhant az égből, amikor Zeusz ledobta onnan, Létó kilenc napig vajúdott, mielőtt világra hozta Apollónt és Artemiszt, a Múzsák, Zeusz gyermekei, akiket apjuk kilenc egymást követő éjszakán nemzett, szintén kilencen vannak, Tróját kilenc évig ostromolták, mire a tizedikben sikerült bevenni, Odüsszeusz kilenc évig bolyongott a tengeren, mielőtt a tizedikben hazatérhetett. „A kilenc az egységnyi időt, a próbatétel, a küzdés idejét jelenti – írja a Szimbólumtár – a beteljesülést a tíz hozza el. A kilenc (...) a beavatás jelképe is: kilenc lépcsőfokot kell bejárni ahhoz, hogy valaki elérje a tíz tökéletességét, és a tudás részese lehessen”.

A kilencedik fesztivál is egy lépcsőfok: vágy a tökéletességre, a harmóniára, az Egészre.

Holnaptól: VIDOR!

Nyár, szerelem, VIDOR

Tegnap délután a Bessenyei téren Váci Mihály szobrának kitárt karja mintha átölelte volna az előtte nyújtózó padon szerelmesen pihegő ifjú párt, s a késő délutáni napfény is mintha halkán meg-megcirógatta volna őket. Az álmos csendet csak az arra poroszkáló buszok motorzaja törte meg néha. Még semmi nem mutatta, hogy

itt néhány óra múlva szünni nem akaró vigalom kezdődik. A Móricz Zsigmond Színház homlokzatán az utolsó simításokat végezték a munkások, a bejáratú ajtó előtt vödörök, seprők, lapátok, ecsetek, spaknik, vakoló kanalak, létrák tornyosultak, bent valakik fűrtak-csiszoltak. Most még ugyan minden festékes, minden feldúlt, minden maszatos, de holnapra megújult szépségében várja közönségét az épület.

Kikerültek a város hirdető tábláira a programok (Biriné Elek Éva dekoratort mostanában csak úgy látni, hogy méretes plakátokkal és üvegezett képekkel vesződik...), dolgozik a sajtó, szinte óránként lehet újabb és újabb információkat gyűjteni az előttünk álló napokról a Facebook-on, a színház honlapján, s a terasz.hu-n.

Ezalatt a Kossuth téren ácsolták a színpadot, vele átellenben már kifeszítették azt a hatalmas vásznat, amelyre az utóbbi esztendő magyar filmvígjátékait vetítik majd. A Jósza András Múzeum előtt még ott vesztegelt egy kisteherautó, de a lépcsők fölött már olvasható volt az Ország Lili-kiállításra invitáló felirat.

Tegnap este előszedtem a Nikonomat s az objektíveket, megtisztogattam őket, feltöltöttem az akkumlátorokat, ellenőriztem a memóriakártyákat, hiszen a fesztivál egy-egy napján gyakran ezer, vagy még annál is több felvételt készítek. (Hja, igen, a digitális túlermelés!...) De a képhalmazban ott van, ott lesz az az *egyetlen* fotó, az az egyetlen termékeny pillanat, amelyben benne van minden. Erre az egyetlen pillanatra vár a riporter, vár a művész: a KÉP ott van a sok száz másik között, miként a michelangelo-i márványtömbben benne a szobor.

Ma reggel, miközben készítettük a Nyíregyházi Főiskola tízéves integrációja alkalmából megjelentetett lapot is, fél szemmel a koponyeg.hu-t vizslattam: milyen idő várható mostanában? (Szinte minden napra esőt jósoltak, sőt a jövő hét elejére alig tizenhét fokot; „jön az ősz” – írták. Megnéztem, mi van a MetNet-en: semmi jó ott sem, bezzeg a jövő hét végétől kellemes napsütésre van kilátás...)

Ma délelőtt nagy izgalommal mentek ruhát próbálni azok a diáklányok, akik estétől az előszobrokat alakítják. A színház bejáratánál már csak egy-két létra árválkodott, s a Kossuth téri színpad is kezdte elnyeri végső formáját; meghozták az ülőpadokat, felszerelték a logókat, helyükre kerültek az öltözősátrak. A városban VIDOR-os pólót viselő leányok szaladgáltak, kocsik tolattak össze-vissza, s Rejtő-üzenetekkel teltek meg a járdák.

Délben aztán szorgos takarítónők kezdték el pucolni Móricz Zsigmond Színház üvegajtóját, söprögették a festés nyomán keletkezett vakolatmaradékokat, hogy estére minden ragyogjon. Délután a Kossuth téren a technikusok már hangpróbákat tartottak. Kis teherautók hozták-vitték a kellékeket, a hangfalakat, a fénytechnikát. Kitelepült a rendezvény egyik fő szponzora, az Emfesz, sátrakat bontottak, fűrtak-faragtak. A belvárosban hullámmó tömegben potenciális vásárlóerőt szimatoló ilyen-olyan árusok is lázasan gyülekeztek. (A nagy nézelődésben nem vettem észre az utamba került egyik pihenőpadot: a találkozás eredményeképpen vérző térddel kezdem a fesztivált...)

A Bessenyei téren Váci Mihály szobra ismét átölelt két szerelme. (Lehet, hogy a tegnapiak voltak?...). Ahogy tekintetem följebb emeltem, láttam, a távolabbi padokon is enyeleg egy pár, amelynek hölgy tagja igen nagy erővel vette kezelésbe párja „csókos” ajakát.

Hiába, no: nyár van, szerelem és ifjúság.

Este hétkor megkezdődik a kilencedik VIDOR Fesztivál.

A nyitány

Tegnap jó hangulatban, a kánikulai nyáreste fel-fellendülő szellőitől kísérve, végre megkezdődött a kilencedik VIDOR. A Kossuth téren háromnegyed hétkor még meglehetősen foghíjasak voltak az ülőalkalmatosságok, hétre azonban már moccani is alig lehetett. Az üdvözlő szavak után felröppenő, a VIDOR szót formázó luftballonok hangos üdvrivalgás közepette emelkedtek a felhőkig, mintegy kérve az égieket arra, lehetőleg ne essen (sok eső) az előttünk álló napokon...)

Miközben a térről a színházba, Gordon Eszter fotókiállításának megnyitására araszoltam, Makk Károly tömör, frappáns üdvözlő szavain morfondíroztam. Makk, a színházi zsűrielnök most is elragadó volt, szellemes, összefogott. Jó volt látni és hallani őt, a legendát, a magyar film doyenjét, fiatalságom meghatározó filmrendezőjét, a *Liliomfi*, *A ház a sziklák alatt*, a *Szerelem*, a *Macskajáték*, az *Elveszett paradicsom*, az *Egymásra nézve* celluloidra álmódóját, az örök fiatal művészt, aki szellemes, a derű ünnepehez illő szavakkal, sodró lendületű körmondatokkal indította el a fesztivált.

Nem kevésbé jelentett számomra nagy élményt Gordon Eszter tárlata. (Igaz, a kiállítás megnyitója a meghirdetettnél valamivel később kezdődött, s addig Eszter a képeinek helyet adó terem előtt, a lépcsőkön kucorgott, mivelhogy a galéria csak az utolsó pillanatban tárult fel a látogatók előtt...)

De aztán, akik kibekeltük a rekkenő hőségben a bebocsáttatást, nem bántuk meg a várakozást. Gordon Eszter hallatlan érzékkel, a női lélek finom rezdüléseivel közelít alanyaihoz. A többségében színészportrékat, előadás- és koncertpillanatokat fotografáló alkotó szinte valamennyi munkája az emberábrázolás legszebb hagyományait idézi. Mert ahogy Bodrogi Gyulát, Alföldi Róbertet, Gergye Krisztiánt, Psota Irént láttatja, ahogy észreveszi, amint a pipára gyűjtő Jancsó Miklós szemében megcsillan a láng, ahogy Kocsis Zoltánnak a kották mögül fellobbanó pillantását észleli, ahogy érzékeli Madonna testtartásának teatralitását, Mick Jagger kéjben és kínban vonagló arcát, az nem pusztán fénykép, nem pusztán digitális fájl: az (fotó)művészet. Abban az értelemben, hogy a mindentudó kamera mögött ott áll a fotográfus, aki nemcsak belepillant a kiválasztott ember életébe, hanem látja annak perspektíváit is. Gordon kiemelkedő intuíciós képességét még egy, ennél is fontosabb dolog minősíti: a szeretet, amellyel modelljeihez fordul. Ez a szeretet sugárzik képeiről. Az ő művészete arra tanít, hogy figyeljünk rá: ha ma gépet veszünk a kezünkbe, a technika ilyen-olyan ismerete nem elég. A katartikus képhez ihlet, érzékenység, áldozatkészség, szemlélet kell. Ez pedig aligha tanulható.

Miként a Pintér Béla-féle előadások technikája is elleshető, de a pusztá technika még nem színház. Akkor mitől színház a színház? – tehető fel a kérdés.

Pintér Béláék nem először vannak jelen a VIDOR Fesztiválon. Korábbi produkciók is izgalmasak, felkavarók voltak. Új művük, az *Árva csillag* beleillik abba a koncepcióba, amelyet az együttes mindig is képviselt. Nevezetesen olyan színház a cél, amely aktuális kérdéseket érint, töprengésre késztet, ugyanakkor szórakoztat, nevetést fakaszt, olykor folyamatos kacagást generál és formailag is újszerű.

Az *Árva csillag* is ilyen volt. Pintér ügyes gesztussal a cselekmény egy részét (a VIDOR kedvéért, nyilván) Ibrányba helyezte: a darab hőse, Póka Béla ötvenöt éves munkanélküli népművelő itt bonyolódik egy (egyébként elég) nehezen követhető sci-fi-kalandba. Az édesanyja házát eladni szándékozó férfiú és a Göncöl szekér utolsó csillagáról elszármazott nők szürreális-fikcionális históriája alkalmat adott

az író-rendezőnek arra, hogy egy másik dimenzióból hozzánk keveredő ufonauták szemüvegén keresztül megláttasson olyasmit, ami Póka Bélának már föl sem tűnik. A nem kevés lírával átszótt *Árva csillag* Pintér színházteremtő kísérletezésének beszédes példája: a valós alapötletből kiinduló történet egy óvatlan pillanatban átlép a mese, a fantasztikum szférájába. A „harmadik típusú találkozásokra” hajazó, *Sacra infantilia* alcimet viselő játék megkapó sokszólamúságával, a színházi nyelvek keverésével, a látvány és a hang olykor meghökkentő disszonanciájával képes volt valódi színházi élmény kiváltására. A vaskos nyelvi humor, a sziporkázó gegek, a furcsa, az evilági és a nem-evilági határán billegő konfliktusok halmaza elgondolkodtató módon szembesített bennünket előítéleteinkkel. Pintérék munkájában most is akadtak provokatív elemek, mosdatlanszájú, néhol öncélú nyelvi megnyilatkozások, s talán némelyik önálló betét is rövidíthető lett volna. Mindenesetre a közönség harsogó nevetése, s a mű végén felcsattanó, percekig tartó harsány tapsa azt mutatta, hogy sokan értették és értékelték a mű sugallatait. (Engem, aki hajdan szintén népművelőnek készültem, s lassan közeledek Póka Béla életkorához, az *Árva csillag* személyesen is érintett. Különösen értékeltem a befejezés többértelmű drámaiságát, amelyben líra és humor egybeolvadt; megrendített, de fel is oldozott.)

A feloldozás aztán előadás után folytatódott a Kossuth téren, ahol Manu Dibango még tíz óraker is zenélt, ahol régi és jelenlegi tanítványok légióival találkoztam, ahol fiatalok tucatjai trécseltek, bohóckodtak, vicceltek, csókolóztak, táncoltak, ittak, röhécseltek, „Tanár úr, újra VIDOR!” – kiáltotta felém integetve Csilla, „De jó, hogy találkoztunk!” – kacagott Döníz, a könyvtár előtt régi hallgatók mókáztak, „Igyon egy kortyot, tanár úr” – nyújtotta felém Kri a borosüveget, „Sajnos, vezetek” – feleltem, pedig, isten bizony, megkóstoltam volna...

A VIDOR Kertben most is rengetegen szórakoztak. Nem tudom, kik voltak többen, a dühítően röpködő sáskák vagy mi? Egy biztos: a tűzfalra vetített Buster Keaton szaggatott mozgása, néma komikumuma, fehér, mosolytalan arca elmosódott előttem, amikor eleredt az eső.

Így ért véget a nyitány, a kilencedik VIDOR első estéje.

Még nem volt éjfél.

Villon, Ascher, Marivaux

Nyíregyházára tegnap beszökött... Nem, nem az Ady-féle, züm-zümös, kánikulában lehajló lombokat libegtető, hanem a zordon szelekkel, gyors záporokkal érkező, kellemetlenül hasogató hideget maga előtt görgető ősz. Hiába kémleltem egész délelőtt a felhőket, hátha kiderül, hátha nem mossa a zápor el a koncerteket, nem sok eredményre jutottam. Igaz, délután nem esett, de az egyhangú, ónszínű fellegek nem sok jót ígértek.

A városközpontban mindennek ellenére lüktetett az élet. Sokan sétáltak, bá-mészkoztak (fázósan összehúzva magukon a pulóvereket), a bátrabbak, dacolva a széllel és az időnként csöpörésző esővel, még egy-egy fagyit is elnyaltak. A Kos-suth tér óriásplakátja előtti előszoborban felismerni véltem tavaly érettségizett tanítványomat, aki rizsporos parókája alól rendületlenül kémlelte a szemközi templom kapuját. Volt is látnivaló: esküvői menet érkezett, vőfélyel és tanúkkal, örömannyákkal és örömapákkal, a menyasszonyt pohos urakból, telt hölgyekből, ugrándozó gyerekekből álló nászmenet követte, néhány asszonyka babakocsit taszigálva tolatott a tömegben, a többiek pedig már bizonyára a töltött káposztára fentek a fogukat. Odébb előszobrok egész légiója érkezett, elől a király, utána a fegyelmezett udvarhölgyek. A Müllernél újabb hajdani diákom, Máté, fehérre meszelt arccal, némajátékba kezdett, majd a szintén fehér arcú táncos lányok kecses mozdulatokkal felkérték egy-egy pörgésre az „utca emberét”, aki meg volt illetődve, kínjában mosolygott, ügyetlenül lépkedett, botladozott, forgott; talán keringőt jártak, talán valamiféle rock and roll is vegyült a lépésekbe, a járókelők-ből kisebb csődület támadt körülöttük, mindenki biztatta őket, tapsoltak nekik, aztán a hölgy megköszönte az élményt, s továbblendült, hogy egy nagymama korú asszonyt vigyen táncba, az alkalmi publikum nem kis öröme.

A Korzónál Békési Joe rendületlenül rajzolta a neki modellt ülőket, most éppen egy szépsze kislányról készített bájos karikatúrát.

A Művész Stúdióban a SZIRT rendezésében fiatal írók-költők olvasták fel a „Hancúrplacc, Gardenparti, Színészbüfé” hívószavak felhasználásával komponált szövegeiket. Hallgattam az ez alkalomra írott műveket: a korát meghazudtoló érettséggel verselő ifjú Nagy Gergely szegény Yorick-variációját, Darvasi Ferenc főiskolás éveinek prózai megidézését, Horváth Orsolya remekművű villoniádáját. S láttam az egykori tantermet, ahol Feri akkori írásait elemeztük, az oktatói szobát, ahol Orsival oly sokat beszélgettem, ahol először olvasta fel már akkor is megragadó verseit, ahol tudományos diákköri dolgozatát megvitattuk. *Où sont les neiges d'antan?* – hangzik az évtizedes múltból, az évszázados múltból, szegény Villon testamentumát lezárja, Orsi felnyitja és eljátszik vele, ahogy az életével, s a kislányával, mostanában.

Este a nagyszínpadon Marivaux.

A *szerelem diadala* lassan kibontakozó cselekményű darab, eltelt negyvenötven perc, amíg kiderült, ki kivel van és ki kit szeret. Az 1730-ban keletkezett, három felvonásos prózai komédia Bognár Róbert fordításában elevenedett meg. Saját kora jelmezeiben-díszletei között nyilván játszhatatlan lett volna, ezért aztán Ascher Tamás „modern” környezetbe helyezte: nemcsak a ruhák (jelmez: Szakács Györgyi), hanem a tér (díszlet: Khell Zsolt) is ezt a koncepciót szolgálta. A filozófus Hermokratész „téli kertjét” rozsdás vascsövek, rogyadozó fűtőtestek, pléhasztal, vasszék, némi száraz növényhalmaz volt hívatva jelképezni. Itt bontakozott ki a víg-

játék-irodalom számos kellékét felhasználó álruhás, szerepjátékos história. Ascher igyekezett a fordítói bravúrok ellenére is nehézkes szöveget gegekkel feldúsítani, s kijátszatni az adódó lehetőségeket. Mindenekelőtt a színészek megválasztásában remekelt. Pálmai Anna rendkívül impulzív Leonida királynőként az egész előadást vállán vitte. Elragadóan ötletes cselekmény-bonyolító képessége, izgalmas szépsége nagy élményt jelentett. Ugyancsak remekelt Szirtes Ági az „elszerelmesedő” vénlány komikus szerepében, miként hangulatos epizódfigurát teremtett Bezerédi Zoltán, Dankó István és Borbély Alexandra is. Mészáros Béla formálta meg az ifjú Agiszt, míg a hóbortos filozófust egyéni színekkel, egyedi ötletekkel állította elénk Máté Gábor. (A Katona József Színház kellemes darabja végül azzal a felismeréssel járt, hogy a szerelem mindent legyőz. Ez igen újkeletű tanulság, akárhogy is nézzük...)

A Thália Színház esti előadása, a *Beszélő fejek II.* ennél ugyan nem sokkal nyújtott több „üzenetet”. Alan Bennett három monológja voltaképpen teljesen hétköznapi emberek teljesen hétköznapi történeteit beszélte el. És mégis. Újra kiderült a régi közhelyről, mennyire igaz: amennyiben jó színész van a színpadon, szinte mindegy, mit mond, mert jelenléte megbabonáz, lenyűgöz, odaszögez a székhez. A Bálint András rendezte *Beszélő fejek II.* esetében is így volt: Kováts Adél a monomániásan takarító, vágóhídi munkás férje (akiről nem derül ki biztosan, gyilkos volt-e valójában) mellett gyermektelenül vegetáló egykori tanítónő, Szervét Tibor, a hetvenkét esztendőes édesanyjával együtt éldegélő, s ebbe lassan belebolonduló férfiú, Moór Marianna pedig az ágynak szögezett testvérét odaadón ápoló asszony keserűes történetét adta elő. Látszólag semmiségekről beszéltek, szavaikban azonban az életük drámáját áterező humor is megszólalt. A morbidtól a meghatón át a döbbenetesen keresztül jutottunk el a felszabadító nevetésig: Moór Marianna utolsó gesztusa feloldotta a nyomasztó sorsok átérzése következtében bennünk lévő szorongást.

Az előadás után a büfében megígértem Gordon Eszternek, hogy elküldöm neki emailben a kiállításáról írott soraimat, hiszen az ő képi gondolkodásmódját és a sajátomat annyira rokonnak érzem, hogy megdöbben, amikor munkáit látom.

Mire Nórával és Dettivel kijövünk a színházból, nem augusztusi, inkább november eleji az éjszaka. Eső nem esik, de elkél a nagykabát.

Buster Keaton mosolyog

Az égiek kegyelmének köszönhetően tegnap ragyogó napsütésben volt részünk. A gomolygó sötétkéék felhők gyakran megjelentek a téren; mogorván érkeztek és nehézkesen vesztegeltek az újbóli napsütéstől megmámorosodó város felett.

Négy óraker a Nyíregyházi Televízió stúdiójában volt jelenésem. Bocskai Magda kérdezgetett a Fesztiválnaplóról.

A film- és a tévéfelvétel mindig magával ragad. Számomra már az is izgalmas, amikor a reflektorokat beállítják. Egy kis piros jobbra, egy kék sugár balra, felülről ferdén hajfény Magdára, úgy, jó, adjak még egy kicsit előlről, elég, de nem, oda kell még, no, most, most jó! Előttem Linda ismertette a délutáni-esti programot, „Nem szoktam meg én még ezt!” – mondta a takarásban a mikrofont babrálva; hiába, no, a lámpaláz...

Magda az iránt érdeklődött, hogy ebben a blogszerű szövegben mennyire kell kritikát megfogalmaznom a látott előadásokról. Kedélyesen elfecserésztünk arról, hogy ez a napló szerintem inkább amolyan fesztelen csevegés, szépirói futamokat sem nélkülöző élménybeszámoló, impresszióhalmaz, amelynek megfogalmazásához igyekszem minél többet látni-tapasztalni, ott lenni mindenütt, ahol lehet, hallgatni az embereket, beszélgetni mindenkivel, táncolni a VIDOR-Kertben, meginni egy sört, eltöprengeni Buster Keaton humoráról, megnézni a kiállításokat, együtt lélegezni a színészekkel, a díszletezőkkel, behallgatni a koncertekbe, elkísérni a fellépőket, szurkolni az élőszobroknak, hogy kibírják a mozdulatlan ácsorgást, örülni a barátok sikerének, felismerni a téren billentyűző komoly Lacit, irodalomtörténész kollégámat, Ratkó József életművének ma e honban egyik legjobb ismerőjét, megnézni Orsi kislányának fényképét, tapsolni az utcaszínházaknak, nevetni a zseniális katikatúrának, biccenteni a pantomimeseknek, megtudakolni Esztertől, hogy tetszett neki a Hal a zacskóban, csokit hozni Dettinek és Nórinak, együtt csodálni a tűzzsonglőröket a csillagzó éjszakában, dideregni a filmvetítések alatt, kifaggatni Cilit a *77 tírpák rémmeséről*, kezét szorítani Attilával, megkérdezni, mi van veled, s meghallgatni: megnősültem és megyek dolgozni Angliába, beugrani éjfélkor a színészbüfébe, „gyöngyöt dobálni, semminek örülni”, egyszóval élni és átélni a fesztivál minden pillanatát, majd másnap megírni. (Megállapodtunk Magdával a „mindent-ábrázolás” emlegetésekor abban, hogy a Fesztiválnapló következő fejezetében őt is megírom...)

Mindezt persze nem tudtam ilyen részletesen felsorolni a kamerák előtt, hiszen összesen négy percünk volt, de ilyesmit kellett volna mondanom. Magda azt is megkérdezte, láttam-e *A szerelem diadalát*, s mi a véleményem az előadásról. Azt feleltem, Marivaux vígjátékának első felvonása kissé vontatott, de ha olyan ragyogó színésznő látható benne, mint Pálmai Anna, akkor az ő játéka képes feledtetni a tizenharmadik századi komédia nehézkességét. (Magda eljátszott a darab címével, s a szerelembe-esés lehetőségével, hiszen az interjünk után következő bejátszásban a riporter éppen Pálmai művésznőt faggatja majd a szerelem diadaláról, mondta...)

Öt óraker a MŰvész Sűdióban részt vettem a SZIRT tagjainak szellemes paródia-estjén, ahol kollégáim-barátaim – nagyszámú érdeklődő előtt – nemcsak ragyogó íráskészségükről, hanem sokáig palástolt remek humorukról is tanúbizonyságot tettek. A *77 tírpák rémmese* előadói, a vádlottak (Béres Tamás, János István, Antal Balázs, Mogyorósi László, Gerliczki András, Csabai László és Szécsi Noémi), a

„rémes” művek szerzői Jeney István bírói pulpitususa előtt mutatták be *rettenetes* alkotásaikat...

Az esti nagyszínpadi előadás, a Vígyszínház produkciója, Molnár Ferenc *Egy, kettő, három* című darabja ritkán látott tömeget mozgósított. Többeknek már csak állóhely jutott: sokan ácsorogtak az ajtóknál, a széksorok mögött, a páholyok oldalában, s ültek a lépcsőkön és a földön is. (Ha a csilláron elérték volna néhányan, bizonyára oda is jutott volna pár vakmerő fiatal...)

Az *Egy, kettő, három* persze igazi Molnár-vígjáték, parádés főszereppel, rövid helyzetrajzzal és gyorsan kialakuló konfliktussal, ötletes poénokkal, bájos bumfordisággal, szédületes dinamikával. Szabó Máté *megálljt* nem ismerő rendezésében az abszolút főszereplő Kern András volt. Molnár eleve Norrisonra írta a vígjátékot, Kern pedig lefegyverző humorral és hallatlan tempóval keltette életre a bankelnököt. Nemcsak a taxisofőrből úri embert faragó teljhatalmú pénzarisztokratát formálta meg kitűnően, hanem leheletnyi iróniával érzékeltette az egész procedúra erkölcsstelenségét is. S amikor (véletlenül) kiderül, hogy a példás családfő szeretőjét, Begóniát elszerették, akkor feltámad benne az emberek (talán önmaga) iránti megvetés is. A tipikusan vígszínházi darab többi szereplője is nagy sikert aratott: Juhász István az előbb melák, később a jóba könnyen beletanuló taxis, Kovács Patrícia a Norrisonnál vendégeskedő, majd a hústorony sofőrhöz orvul férjhez menő, s tőle gyermeket váró amerikai nő, Harkányi Endre a lojális titkár, Avar István a pénzért nevét eladó gróf szerepében nyújtott emlékezetes alakítást. Rövid időre tűnt fel a színpadon Epres Attila és Reviczky Gábor, hogy Az ibolya című Molnár-vígjátékban viszont főhősöket alakítsanak.

Ez az egyfelvonásos a „színház a színházban” ötletére épülő játék, direktorral, zeneszerzővel és színésznői pályáról ábrándozó nőekkel. A „jól megcsinált színdarab” minden kellékével rendelkező mű két figurára, az igazgató és a vidékről kőszínházba bekerülni, de ott csak kőristának lenni akaró nő izgalmas kettősére épült. (A benne lévő csavar, a zeneszerző és a direktor szerepcseréje némi bonyodalmat hoz a mesébe, amely a maga színi törvényeivel fölöttébb kellemes szórakozást kínált.) Reviczky Gábor, Epres Attila (és most a szolgát alakító) Kern András mellett sokszínű nőalakot formált meg Bata Éva, illetve Kovács Martina, Tarr Judit, Majsai-Nyilas Tünde és Kovács Patrícia is.

A hűvös Kossuth téren belenéztem a *Rózsaszín sajt* című filmbe: meglepően sokan vacogták végig Tóth Barnabásnak a nőfaló apukáról és áramütött, romantikus fiáról szóló, szókimondó vígjátékát. Még a stáblista futott a vásznon, amikor felbukkantak a tűzsonglőrök. A Bessenyei könyvesbolt előtt egyszer csak elfutott a lábam előtt egy lángcsík, s meggyulladtak a fáklyák, ezernyi csillag robbant csillogva, röptültek a lángok, a zsonglőrök ide-oda köröztek a téren, szállt, zúgott, szikrázott, zengett, sziporkázott az éj, félelmetes volt és gyönyörű, amint a forgó, lengő, harsogó, zajgó, hullámozó, süvítő lángok csikokat, megfoghatatlan égő, cikázó sávokat, villogó, sugárzó, tündöklő csóvákat rajzoltak a kora őszi éjszaka homlokára.

A VIDOR-Kert tűzfalán talán még Buster Keaton is mosolygott.

Melodráma, abszurd, tragikomédia

Futótűzként terjedt a hír: a szervezők úgy döntöttek, hogy a VIDOR szabadtéri programjait beviszik a Bujtosi Szabadidő Csarnokba, a BUSZACSA-ba. Merthogy esni fog. (A megnyitón Tasnádi Csaba még azt mondta: „Reméljük, Szent Péter is velünk lesz...” Úgy látszik azonban, a direktor reménye lassan szertefoszlik...) Igaz, délután még néhány utcai eseményre sor kerülhetett; az előszobrok rendületlenül posztoltak tenyérynyi emelvényükön, az akrobaták diaboló-tudományukkal kápráztatták el a nagyérdeműt, a Kossuth tér egyik szegletében pedig zenetanárok adtak bájos gyermekműsort. Fellépett a város ifjúsági vonószerekara, a Piccoli Archi is. És miközben Albinoni G-dúr szimfóniájának akkordjai szálltak a sétálóutcában, a McDonald's és a házasságkötő terem közötti szűk helyen, s a sült krumpli és a hamburger átható szaga elegyedett az álompite ínycsiklandó illatával, az arra járó fiatalok, kezükben fagylalttal, *mekis* pohárral, meg-megálltak egy-két pillanatra. Jé, ezeket honnan szalajtották? – kérdezte egy marcona legény a hegedűsökre mutatva (sose látott tehenet), mások lekuporodtak az ott lévő padokra. Albinonit az Apocalyptica egyik számának feldolgozása követte, majd elhangzott Holsttól a Gigue, végül pedig Kókay fergeteges darabja, a Kis verbunkos zene.

Néztem az egyen pólóba bújt zenész fiatalokat: ők nem látták (mert a kottákba mélyedtek), s az utcazajtól nem hallották, mert a saját zenéjükkel voltak elfoglalva, hogy a köréjük sereglett nézők zöme miként trécsel, mobilozik, vicceket mesél, fel-felhorkan, társasági életet él, mintha a piacon lenne, vagy a meccsen. Ha a zenekar egy-egy *fortét* játszott, a tömeg is hangosabban kiáltozott: mintha zavarta volna őket a muzsika... (Nem nyafognék, most már késő: akiket gyerekkorukban

nem tanítottak meg a zene, a klasszikus zene élvezetére, azoknak mindegy, hogy Albinoni, Mozart vagy kemény rock.)

A teret ezután ördögi ügyességű ugrókötelesek vették birtokukba: tizenéves lányok (s egy fiú!) követhetetlen sebességgel forgatták-lengették és ugrották át-meg-át a villámsebessen perdülő köteleket...

Az ismét csapatostul száguldó tarajos felhők alatt, dacolva a megerősödő hidegfront szeleivel, mégis csak volt abban „valami báj”, hogy gyerekek-felnőttek-fiatalok-idősek-férefiak-nők portyáztak a mutatványosok között, ahol az *icipici lencsi lány* és a barokk akkordok egybemosódó hullámaiban nemcsak a lengébben öltözött gimnazisták dideregtek fázósan, hanem a tér fölött nyugtalanul köröző galambok is.

A nagyszínpadon Aki Kaurismäki *Bohémélet* című darabja várt. Az Örkény Színház produkciója bizonytalanságban hagyta a nézőt: nem lehetett pontosan megfejtetni, mikor játszódik mindaz, amit látunk. (Célszerű lett volna valamilyen módon tudatni a publikummal, hogy az előadás Kaurismäki 1992-es francia-svéd-finn koprodukcióban forgatott filmjét gondolja újra.) A cím sokakban nyilván azt a Puccinit idézte, aki Henri Murger regényét vette alapul. (Murger az 1840-es években cikksorozatot írt a pénztelen és bohém művészekről, akiket gyerekkorától jól ismert). Ascher Tamás rendezése a film és a regény alapján idézte meg ezt a különös világot. A szegény festő történetébe beleszótta a tizenkilencedik századi Párizs megannyi furcsaságát, ugyanakkor elidőtlenítette azt. A lassan haladó történetet aztán sok-sok játékos ötlettel gazdagította, ezek azonban tét nélküliek maradtak. A nehézkes első felvonást szerencsére mozgalmasabb, több sikű második követte, itt már a főcselekmény is egyértelműbben rajzolódott ki. A műben végig megmaradó nyelvi játék volt az, hogy a narrátor közléseit a szereplőkkel mondatja el. A melodramatikus zárlatú história Ascher felfogásában ironikus-abszurd pillanatokkal bővült: Izsák Lili variálható elemeket felvonultató, a Szajna-partot, kocsmát, utcát, lakásbelsőt egyszerre idéző avantgárd díszletei ezt a játékos-ironizáló szemléletet húzták alá. S hogy e sok ötlet aztán (számomra) mégsem állt össze egészszé, az nem a színészeken múlt: Széles László, Debreczeny Csaba, Csujja Imre, illetve Takács Nóra Diána és Hámori Gabriella most is kitűnően komédiázott.

A Krúdy Kamarában két tehetséges fiatal színész mutatkozott be: Réti Adrienn és Csémy Balázs a *Kicsi nyuszi hopp hopp* című játékban egy másfél évvel ezelőtti gyilkosság elkövetőiként montázs technikával idézte meg a menekülő tettesek útját. A Hungarian road-movie alcímet viselő játék Pelsőczy Réka rendezésében amolyan tragikomédia volt. A két színész hatásosan jelenítette meg a gyilkosság után cselekedetük következményei, hovatovább önmaguk elől ámokfutásba kezdett fiatalok rettenetes útját. (Épp ezért maradt idegen számomra a műbe belecsempészett humor.) A katarzis felé araszoló játékot azonban agyoncsapta Arany János *Tetemrehívás* című balladájának átírása: a metrikailag ügyesen megoldott sorok akkor fordítják komikumba a darabot, amikor a tragikus személyiség-felbomlás megmutatkozik. (Értem, persze, Arany felidézését, a bűn és bűnhődés, az örület-be zuhanó Kund Abigél alakjának felvillantását: mégis, ez a *Tetemrehívás* inkább paródia, mint megérintő katarzis.)

Kiléptem a csillagtalan éjszakába.

Hideg volt.

A gyilkosságra nem találtam magyarázatot.

Mert nincs.

Mint a buborék

Ritkán járok kórházba. Az elmúlt évtizedekben szerencsére alig-alig kellett átlépnem eme intézmény küszöbét. Amikor arra gondoltam, elkísérem a Bohócdoktorokat, napokig készültem rá lelkileg. Mert betegen a felnőtt is esendő, kiszolgáltatott, hát még a gyerek! Szorongtam a rám váró élménytől, mégis vonzott.

A VIDOR keretén belül kedden délután a Jósa András Kórház Gyermek Rehabilitációs Osztályán a Móricz Zsigmond Színház két lelkes művésze, Tóth Zoltán László és Gerle Andrea, a Piros Orr Bohócdoktorok Alapítvány „doktorai” látogatták meg a kicsiket. Dr. Katyvasz és segítője dallal, táncsal, varázslatokkal igyekezett a gyerekek kedvében járni. Amint a *doktor bácsi* hatalmas piros cipőjével, fehér köpenyben, jókora piros orral feltűnt az osztályon, néhány apróság egy pillanatra megszeppent. Ki ez? Mit akar? – kérdezték a tekintetek. Az előhalászott piros kisegér, az ügyes bűvészlucifer, a kilincsen átvarázsolt, majd az egyik beteg leányka, Szandi hajából kiemelt piros labdácska nevetésre fakasztotta a kis betegeket, akik aztán tágra nyílt szemekkel kísérték a bohócok minden mozdulatát.

Figyeltem a gyerekek tekintetét. A mély barna szemekben megcsillanó derűt. A bujkáló szeretetigényt. A visszafogott játékosságot. Azt a folyamatot, amíg eljutottak a meglepődéstől a feloldódásig. A közös dalolásig.

Dr. Katyvasz és társa az előtérből bement két kórterembe. Ott ágyacskáikban olyan csöppségek feküdtek, akik nemigen tudtak fölkelni. Egyikük, észelve a zenét, fölemelte a kezét. A másiknak csak a szeme élt. Nem tudom, hallotta-e ez a gyönyörű, fürtös hajú kislány a dalt, amelyet a színészek neki énekeltek. Láttam-e, amint Katyvasz doktor előbb színes kendőkkel bűvészkedett, majd szivárványszínű szappanbuborékokat fújt, melyek hosszan lebegtek a betegágy fölött, míg megsemmisültek? Nem tudom, mert nézte ugyan a fehér köpenyeseket, de arca rezenéstelen maradt. Tekintete messze járt. Talán a buborékok után?

A bohócok végül maguk köré gyűjtötték az apróságokat, s megpróbálták közösen elénekelni a „Szár az tónak nedves partján döglött béka kuruttyo!” kezdetű dalt. Lassacskán valamennyien bekapcsolódtak: úgy hagytam ott őket, hogy mindenki énekel. Kilopakodtam a folyosóra. Még az Onkoradiológiai vizsgálonál is hallottam: „Szár az tónak nedves partján...”

Odakinn hullámozott a tömeg, a délutáni csúcsporgalomban káromkodó sofőrök túlkölte és anyáztak a zebránál. Hideg volt. Az időnként elő-előbukkanó nap nem tudta felmelegíteni a szíveket.

A Kossuth téren klasszikus gitármuzsikát játszott egy fiatalokból álló együttes. Távolabb Offenbach *kákánjának* dallamára ugrókötelesek mutatták be lélegzetelállító produkciójukat. A városalapítók szobra előtt alkalmi rockbanda koncertezett. (Az élőszobrok majd odafagytak parányi emelvényükhöz.) Odébb egy xilofonzenekar játszott. A karikatúristák rendületlenül rajzoltak, igaz, most benn, a Korzó földszintjén.

A színházban jó meleg fogadott. Az esti előadás Carl Sternheim vígjátéka, *A bugyogó* volt. A Veszprémi Petőfi Színház két részes előadása meglehetősen halványra sikeredett. Valló Péter rendező igyekezett minden lehetséges eszközzel szórakoztatóvá tenni a művet, azonban törekvése csak viszonylagos eredménnyel járt. Sternheim (1878–1942) munkája elég vérszegény történet: a hivatalnok feleségének nyilvános helyen egy óvatlan pillanatban leesik a bugyogója: ezt meglátja két férfi, aki ettől eszméletét veszti, és szeretné megkaparintani a széparcú te-

remtést. Valló az opuszt burleszkelemekkel dúsította (ám ami nincs megírva, azon ez sem segít...) A vígjáték Wagnerre és Nietzsche-re történő utalásai bizonyos intellektuális élményt ígérnének, ez azonban elmaradt. Helyette lassacskán csordogáló históriát kaptunk, néhol egy-két szövegpoénnal. A hatásos látvány (díszlet: Valló Péter, jelmez: Zelenka Nóra, scenikus: Perlaki Róbert), a remek színészi munka (Szalma Tamás, Gere Dénes János) és Dobra Mária szépsége kárpótolt azért, hogy *A bugyogó* végül is gyér hatást gyakorolt ránk.

Ezzel szemben Sarah Ruhl *Tiszta vicc* című tragikomédiája igazi élményt tartogatott. Az abszurd história hosszú ideig mulatságos jelenetekben, azaz monológokban zajlott. A darab közepe táján azonban megérintett bennünket – minden melodramatikus felhang nélkül – az, ami az igazi színház lényege. A halál. Sarah Ruhl azonban nem érzékenyülő szerző, a komédia nála szinte végig megőrizte az abszurdal való rokonságát. Lukáts Andor kimunkált rendezése pontosan adagolta a kacagás és a megrendülés lehetőségeit. A végsőkig kiaknázott komikus szituációk és a rákhalál árnyékában feltámadó életigenlő szerelem megható meséjét midig képes volt elbillenteni attól, hogy túlzottan érzélgősre sikeredjen. A kiváló színészi lehetőségeket kínáló *Tiszta vicc* hősnői remek össz munkával érték el, hogy egyetlen pillanatra sem zökkentünk ki a felmutatott élethelyzetekből. Kováts Adél az elhagyott orvosnő, Csákányi Eszter az ő takarítani mániákusan szerető testvére, Szandtner Anna pedig a végső viccet kereső cselédlány szerepében volt emlékezetes. Ebbe a trióba csöppent bele a szintén orvos férj (Varga Zoltán) új szeretője, voltaképpen betege, a Margittai Ági érzékenyen megformálásában élénk állított mellrákos Ana. A színésznők *egyenrangúan* meggyőző játéka a fesztivál egyik legsokrétűbb művészi eredményét jelentette.

Éjfél előtt néhány perccel léptem ki a Krúdy Kamarából. Zuhogott az eső. Az utcai neonok fényében csillogó aszfalton a vízcseppek úgy pattantak szét, mint a bohócok fújta szivárványos szappanbuborék.

Internet, mobil, Pozsgai

Az örület tegnap háromkor kezdődött.

Akkorra itthon megírtam a Fesztiválnapló esedékes bejegyzését, s el akartam küldeni a szöveget a színházba, meg a terasz.hu-ra. De nem ment az internet. Azaz percekre visszajött, majd eltűnt, később megint működött a levelezés. Ne csináld már! – kérleltem. Semmi. Indulj már meg! – könyörögtem. Semmi. Nem teheted ezt most velem! – Semmi.

Elmúlt fél négy. Ötre a megyei könyvtárba szerettem volna menni. Az internet megadta magát...

Nosza, be a kocsiba: irány a színház.

Padlógáz. Háromnegyed négy. Minden lámpa piros. Gyerünk már! Gyerünk már! (Hova ez a rohanás? – nyögött fel az Interspar előtt a huszonhat éves Citroënem. – Nem nekem való ez a tempó!... – Nyughass! – sziszegtem neki. – Hajts!)

Négy előtt pár perccel estem be a Művészeti Titkárságra. Agyagási Edit segített elküldeni a felvételeket. Betöltötte őket, negyed öt, aztán: katt!

Nem mentek át a fotók. Újabb katt, újabb kudarc. Újabb katt. Most egyesével csatolta őket. Így már rendben lesz, mondta. (Éjféltajt Tasnádi Csaba is megemlítette: elmentek a képek. Ma reggel aztán Kadelka László telefonált: nem küldtünk tegnap anyagot... És akkor összeomlott bennem minden. Kezddhettem előlről. Szöveg, katt. Internet leáll. Tíz perc múlva újra lehet. Katt. Ismét szünet. Negyed óra. Aztán: katt. Katt. Tizenegyre elrendeződtek a dolgok. Ennyit a technika ördögeiről. És még nincs vége...)

A jól végzett emailezés örömével siettem a könyvtárba, ahol Gerliczki András beszélgetett Pozsgai Zsolttal. A rendkívül jó hangulatú program elején Pozsgai elárulta magáról, hogy tizenkét éves korban fertőződött meg a színházzal, s színpadot vezetett Pécsen. Ifjúként volt mentőápoló, rendezőasszisztens, majd író lett és rendező, aki mostanában leginkább maga szereti rendezni darabjait. Megemlítette mestereit, Fejes Endrét, Várkonyi Zoltánt és szeretettel beszélt Juhász Jácintól, Tüskés Tiborról, Szakonyi Károlyról is. Az oldott csevegés közben szóba került az írói alkotás minden öröme és gyötrelme, régebbi és újabb darabok szövege. Az estet színesítette az, hogy Rák Zoltán felolvasott néhány Pozsgai-textust, többek között a Janus Pannoniusról szóló dráma egyik részletét. Gerliczki András végül a Nyíregyházán is játszott *Liselotte és a május*, valamint a tavalyi *Móricz 2009* című játék részeként bemutatott *Naplópók* kapcsán tett fel kérdéseket.

A találkozó legizgalmasabb része számomra az volt, amikor Pozsgai Zsolt a drámairó alkotásmódját emlegette. Azt, hogy figurái egy idő után valósággal életre kelnek, megszólalnak benne, s onnantól kezdve szinte már ők irányítják a mű szövegét. Az a tapasztalat, hogy az író, az irodalomtörténész számára az a személy, akivel foglalkozik, előbb-utóbb megszólal, szinte természetes. Emlékszem, néhai professzorom, a drága emlékű Julow Viktor, aki Fazekas Mihály mellett évekig kutatta Csokonai munkásságát, azt mondta egyszer, egy téli estén, az akkor még Kossuth Lajos Tudományegyetem harmadik emeletén, az irodalom tanszék könyvtárában: ő már oly régen foglalkozik Csokonaival, hogy szinte minden napját ismeri és néha szokott vele beszélgetni... (Ekkor mi, zöldfülű másodéves magyar szakos hallgatók magunkban mosolyogtunk, de Viktor bácsi meggyőződött bennünket arról, hogy választanunk kell valakit, valakiket az irodalomtörténetből, akivel szóba elegendhetünk... Később beláttam, igaza volt. Engem Áprily Lajos, Jékely

Zoltán, Gyergyai Albert illetve François Gachot szokott megszólítani. Sőt, nem egyszer éreztem azt, amikor róluk írtam, hogy nem én választottam őket, hanem ők engem...)

A könyvtár folyosóján ezután az E-misszió Egyesület fotópályázatának eredményhirdetése és megnyitója következett: a győztes Kovács Tünde lett, hajdani hallgatóm, aki a boldogságtól repeső lélekkel újságolta: „Eddig mindig csak második voltam! Most végre én vagyok az első!...”

Este a nagyszínpadon az egri Gárdonyi Gáza Színház lépett a nézők elé. *Csörgess meg!* című, fergeteges mobil revüjük alatt – szó szerint – betegre röhögtem magam. Nem tudtam szinte fotózni a nevetéstől. A Máté Gábor rendezte (főleg az első részében) utolérhetetlen iramú előadás igazi közösségi játék volt, amelyben minden színész maximális erőbedobással komédiázott. A kerettörténet egy kórházi várószobában (díszlet: Czeigler Balázs) játszódott: ide sereglettek, orvosi kezelésre várva a mai magyar társadalom valamennyi rétegének képviselői. S miközben az ellátásra vártak, mobiloztak. Az apró jelenetekből összeálló darabban mindannyian felismerhettük magunkat. Bányai Miklós, Fenyő Iván, Görög László, Hüse Csaba, Kaszás Gergő, Bozó Andrea, Fekete Györgyi, Járó Zsuzsa, Mészáros Sára, Ötvös András, Schruff Milán, Vajda Milán és Bozsányi Liliána kitett magáért: a nézőtér folyamatos és viharos kacagása arról tanúskodott, hogy az egri társulat nagyon időszerűt és nagyon hatásosat alkotott. A sziporkázó ötletek folyamatosan zuhogtak ránk, míg végül a játék a második részre némileg kifáradt. Lehet, hogy nem volt ebben a revüben két és fél órányi lehetőség. Így a második rész nem tudta az elsőhöz képest erőteljesebben felpörgetni az előadást. (Egy jelenetet kiemelendően tartok: azt, amelyben három férfi beszorul egy liftbe. A mobilos beszélgetésekből kiderült, egyikük kislánya az onkológián, lélegeztető sátorban fekszik. Az apa telefonba mondta a gyerek kedvenc meséjét, egy idő múlva azonban nem jött válasz. A humor és a tragikum effajta katarzisz felé mutató együttese a műben azonban többször nem fordult elő.) A *Csörgess meg!* gyakran a színészképzésben alkalmazott helyzetgyakorlatokra emlékeztetett: mint ilyen ellenben szokásainkat görbe tükörbe állította, ironikusan leleplezte, s közben kellemes szórakozást nyújtott.

Ugyanezt nem lehet elmondani a Krüdy Kamarabeli előadásról: Saara Turunen *Nyuszilány* című darabja A Káosz Katonái Hídat Vernek Társulat bemutatójaként abszurdításával meghökkentően hatott. A főszereplő fiatal lány (Kaszás Ágnes) és családja életének láttuk néhány epizódját. Aleksis Meaney rendezésében a hétköznapi gondokkal küszködő leányzó létperspektívái tárultak fel előttünk, lehetőségek és lehetetlenségek, az önmegvalósítás ilyen-olyan útjai és útvesztői. Minden azonban rettentően elrajzolt és riasztó módon. A Nyuszilány szemüvegén keresztül a világ, a felnőttek és a média világa nemcsak rózsaszín, hanem botrányos, csúf, ijesztő, s fölöttébb groteszk. Az előadás maximálisan kiaknázza az abszurd lehetőségeit, s az ifjú leány számára nem mutatott elfogadható emberi minőséget...

Éjfél körül Tasnádi Csaba a színészklubban megerősítette, hogy a fotókat egysévesel sikerült átküldeni a terasz.hu-ra.

Megittam az ügyeletes kávémat, kitöröltem a Nikonból a *Csörgess meg!* kevésbé sikerült pillanatait. Mire Esztert, Nórit és Dettit sikerült rávennem arra, hogy induljunk már haza, egy óra is elmúlt.

Otthon még Bereményi Géza dalszövegeit olvastam. Nem sejtettem, hogy néhány óra múlva Kadelka László hív mobilon: nem küldtük el az anyagot.

Az örület folytatódott.

„Madárnak lenni és nem repülni”

Murphynek megint igaza van. Most volt internet, ám elszállt a laptop.

Ma délelőtt egy véletlen mozdulattal sikerült úgy megigazítanom a töltő vezetékét, hogy a csatlakozó dugasz vége beletört a gépbe. Murphy meg röhögött a markába. Ami elromolhat, tudjuk, az el is romlik. Miután a felocsúdtam, s kombinált fogóval kicibáltam a csonkot a helyéről, mintegy másfél percem marad arra, hogy eldöntsem: moot mi legyen? Aprítsam fel a gépet, s a darabokat tegyem a szelektíven gyűjtendő, veszélyes hulladékok közé, vagy vágjam ki az egészet az ablakon, esetleg csináljak belőle goffrisütőt, netán kenyérpíritót? Egyik sem tetszett igazán. Mi lesz az ügyeletes Fesztiválnaplóval?

Jöjjön, aminek jönni kell: szerviz, Médiamarkt, Elektroworld, stb. Egyik helyen sem tartottak univerzális töltőt. Marad a harapófogó, a francia kulcs (és a francia drázsé). Jobban mondva: *dragée*...

A franciáról jut eszembe: tegnap délután a megyei könyvtárban az Irodalmi Kávéház program keretén belül Bereményi Gézával találkoztam, aki az interjú során megemlítette, miért játszott Párizs fontos szerepet az életében.

Nosztalgiával készültem a vele való találkozásra. Számomra ő is a legendák közé tartozik. A Cseh Tamás-legenda része, a magyar film- és drámatörténet része. Dalszövegein keresztül az életem része.

Géza megnyerő volt és póztalan. Áradó mesélőkedvű, közönségét mélységesen tisztelő. A fellépés előtt vázoltam neki, nagyjából mit szeretnék kérdezni tőle. Arra a felismerésre jutottunk, ha mindezekről szót válthatnánk, eltartana éjfélig is. Tegyem föl az első kérdést, ő pedig elkezd beszélni, s majd meglátjuk, mikor és miként kapcsolódhatok be újabb kérdésekkel.

Miközben gyülekezett a közönség, CD-ről halkán Cseh Tamás-számokat játszottam. Amikor helyet foglaltunk, elindult a dal: „Éltek-e még, / régi lányok, / vagy alusztok már, / vagy alusztok már, / sárból ágyon, / sok fehér babáim, / fehér babák”. A publikum megilletődve hallgatott. Sok középkorú férfi és nő, ám kevés fiatal ült a teremben. Cseh Tamás hangja betöltötte a lelkeket. „Mi történt, / mi történt, lányok, / hová tettétek / sok régi lányok? / Vizes homokban / hol bújtatjátok? / Hová tettük el, / vesztettük el, / és dobáltuk el?”

A találkozón kiderült, nincsenek véletlenek: Géza pályakezdésekor írt néhány játékot a miskolci Manézs Színpadnak, amelynek vezetője Lengyel Pál volt. Annak a miskolci együttesnek tizenöt évesen én is tagja voltam, Lengyel Pált mesteremnek tekintettem. Amikor a *Sámánéneket* bemutatták, már nem játszottam velük, de színházzszemléletemet a Manézs máig meghatározza.

Géza beszélt Cseh Tamásról, közös életükről, dalaik születéséről, de mesélt kedves professzoráról, Németh G. Béláról, a tanításról, a filmkészítésről, a drámaírásról is. A kellemes hangulatú est végén felolvasta egyik novelláját, a *Jézus újságot olvas* című írást. Aztán ismét Cseh Tamás szólalt meg: „Légy ma gyerek és játssz megint velem...”

Elbúcsúztunk, s én azóta is azon töprengek: egy ilyen hosszú és termékeny barátság, alkotói együtt-gondolkodás után hogyan lehet tovább élni és írni?...

Este a nagyszínpadon Molnár Ferenc darabját, *A hattyút* mutatta be az Új Színház Eperjes Károllyal a főszerepben. Nem túlzás azt mondani, hogy a nézőtérén tömegnyomor volt. Minden állójegy elkelt.

A művet 1920. december 18-án mutatta be a Vígszínház. 1927-ben Párizsban, az Odéon Színházban került a közönség el; a francia kormány Becsületrenddel tüntette ki az író. (A vígjáték nemcsak Európában, hanem Amerikában is nagy siker lett.)

A Szinetár Miklós rendezte darab megőrizte a polgári színjátszás hagyományait és felmutatta értékeit. Az elegáns díszletek és jelmezek (mindkettő tervezője Balla Ildikó), az elegáns és visszafogott udvari etikett, s a molnári dramaturgia megtette a hatást. Az némileg vontatott első felvonást dinamikus második és harmadik követte. Azt tanítjuk, hogy a magyar drámairodalomban Molnár írta a legjobb dialógusokat; a második felvonás költői párbeszédei, a befejezés lírai emelkedettsége ma is hatásosnak bizonyult. Molnár Ferenc Alexandra és a tanár Ági Miklós kapcsolatában olyan témákat is megvillant, amelyek saját korában merésznek bizonyultak. A fiatalok szerelme azonban olyan happy endbe hajlik, amely a vígszínházi közönség elvárásainak felelt meg. Nemes Wanda érzékeny, bájos teremtésnek láttatja Alexandrát, aki nem is tudja, voltaképpen mi történik vele, körülötte és benne. A szerelem megérinti: uralkodói elvárások és érzelmei között habozik. Száraz Dénes a tudós tanár szerepében jól érzékeltette a Napóleont példaképének tekintő férfi, s a szerelmes fiatalember lázadó-vergődő lelki világát. Humorral itatta át Beatrix hercegné figuráját Bánsági Ildikó; Takács Katalinnal együtt emelkedett stílusú asszonyokat formáltak meg. Almási Sándor Albert hercege kellőképpen méltóságos, és olykor katonás volt: mindenképpen emlékezetes marad. Miként Sztárek Andrea Symphorosája és Eperjes Károly Jácintja. Eperjes jó kedvvel komédiázott, megmutatta Jácint atya sokszínűségét. A darab elő- és utójátékkal gazdagodott: a kezdéskor a bársony függöny előtt Eperjes konferansziéként indította a cselekményt, a zárlatban pedig gesztusokkal kommentált egy filmbejátszást. A képeken feltűnik Ági Miklós, a rebellis szemléletű tanár, s amolyan tanácsköztársasági katonaként tör-zúz, hogy a legutolsó snittben maga is a Fém-, Acél- és Tejipari Részvénytársaság igazgató tanácsában foglaljon helyet. Ez a függelék átrajzolta, illetve értelmezte a Molnár-főlvette társadalmi problémákat is: idegenül hatott a Szinetár Miklós kiegyensúlyozott rendezéséhez csatolva. Dominika hercegnő utolsó szavai ars poeticaként is értelmezhetők: „Madárnak lenni és nem repülni. Egy dalt tudni, de mindhalálig el nem énekelni...”

A Krúdy Kamarában eztán Vaszilij Szigarjev Guppi című munkája kápráztatt el. Györgyi Anna fantasztikus átlényegülése, rebbenékeny játéka, árvasága és kiszolgáltatottsága, nemes ostobasága, valamint Bán János rászédettsége, a Tamarába beleszerető férfi tétovaságát érzékeltető, kimunkált játékmódora igazi színházi élményt adott. Kettősüket rugalmasan egészítette ki Csuja Imre a drabális férj buta bárdolatlanságának tömör megmutatásával. Kiss Csaba fantasztikusan kidolgozott rendezése a tragikum és a komikum határán egyensúlyozott, sikeresen gazdagította mindkét esztétikai minőséget.

„Ilyen előadásokért érdemes színházba járni! – mondta egy néző a ruhatárhoz lépve.

Igaza volt.

Györgyi Anna arca még sokáig kísértenei fog.

(Addig sem vesződöm a lappal...)

„Feleljetek, bús lombu fák”

„Ezt még az unokámnak is elmesélem majd” – lelkesedett Cili, az egyik VIDOR-Hírvivő, (esetleg *blogger*). (Ő és néhány társa, akiket a korábbi beszámolómban név szerint is említettem, naponta hat-nyolc órát *vidoroznak*, ott vannak mindenütt, ahol történik valami, koncerteken, színházi előadásokon, kiállításokon, avagy egyszerűen csak sétálnak a városban, fotóznak, videóznak, barátkoznak, figyelnek, jegyzetelnek, VIDOR-*kerteznek*, hogy aztán másnap délelőtt a Facebookon élményeiket másokkal is megosszák. Az ötlet Tasnádi Csabáé, aki felismerte, hogy a fiatalok által folyamatosan látogatott közösségi portál nagy reklámlehetőséget is hord magában. Felkérte őket erre a szerepre, a lányok pedig boldogan vállalták.)

Egyszóval Cili életének meghatározó napja volt a tegnapi: az első interjú! A kiszemelt alany pedig Kiss Tibor, aki a Csík Zenekarral lépett fel. Cili, és barátnője, Nóri, hetek óta készült a találkozásra. Kérdéseket gyártottak, százszor elképzelték, mit mondanak „először is kedvest, szépet neki...” Megszületett a részletes terv, előkerült a diktafon: négy órakor derült ki, hogy a nevezetes eseményre fél öt tájban kerülhet sor. A Bujtosi Szabadidőcsarnokban aztán (Tasnádi Csaba közvetítésével és Ambrus Ildikó segítségével) létrejött a randevű. A lányok később lelkesedve mesélték, mennyire jól sikerült az interjú: a Quimby *frontembere* készségesen válaszolt nekik, sőt, fénykép is készült. No nem Forte-filmre, hanem CCD-re...

(A Kiss Tibor hangját őrző kazetta ereklye lesz: le nem törölhető, mondták.)

Este rendhagyó előadás következett: Pintér Béláék léptek fel. A kamara versenyprogramban adták elő az idei fesztivál egyik legösszetettebb előadását. A produkció a nagyszínpadon került a publikum elé. Mégpedig úgy, hogy mind a színészek, mind a nézők ott foglaltak helyett. A behúzott függöny mögött. („Most hol vagyunk, tulajdonképpen?” – kérdezte Detti, amikor átverekedtük magunkat a tömegben, s végre körbenézett.) Valóban szokatlannak tűnt, hogy felborult a világ rendje, azaz nemcsak a „színház a színházban”, hanem a *színpad a színpadon* elve érvényesült. (Efféle megoldással egyébként már többször találkoztunk Nyiregyháza: a tavalyi VIDOR-on A csúnya, télen pedig Tasnádi István munkája, a Kupidó ment így.)

A *Szutyok* azonban hamarosan elfeledtette a helyzet furcsaságát. Pintérék halhatatlanul sokrétű, számos színjátékformát idéző, intertextualizáló darabja valós, hűsbavágó problémákat előtérbe állító bemutató volt. Egy örökbefogadási történeten keresztül a mai magyar társadalom minden lényeges gondja felvillant, miközben – a történetbe logikus módon beépülő – színházi színházi-amatőr színházi ars poetica is elhangzott. A feszes cselekménybe beékelődött néhány szerkezetlazító elem (a Regős János-epizódok, például), amelyek azonban oldották némileg a helyzetek drámaiságát. A cigányozó-zsidózó előítéletekkel is szembenéző, nagyerejű alkotás elemzésére hosszasan ki kellene térni: itt most csak annyit, hogy a *Szutyok* felkavaró mű. Pintér Béláék az *Árva csillag* abszurd-szürreális humorát ebben a játékban a dráma felé mozdították el. (A nyugtalanító élmény után percekig nem is tudtunk megszólalni...) A Tél-Tavaszi-Ősz tételekre bomló komédia elementáris érzéseket kavart fel, hiszen szeretet-gyűlölet-árulás-bosszú-szenvedély-megaláztatás-élet-halál-gyilkosság közegeiben mozgott. Emberi minőségünkre kérdezett rá: úgy szembesített a világgal, hogy állásfoglalásra készítetett. (Még lehet, rám azért is gyakorolt ekkora hatást, mert közeli ismerőseim között van egy család, amely, nyolc-tíz évvel ezelőtt roma kislányt fogadott örökbe. Az ő életük azonban azóta is szépen alakult.)

Pintér Béla balladára rájátszó munkája abba a vonulatba tartozik, amely sokféle regisztrert képes megszólítani a nézőben. (Magam a döbbenetes befejezés láttán, amikor Attila (Friedenthal Zoltán) a gyűlölt Rózsit (Szamosi Zsófi) betuszkolja a kemencébe, a Jancsi és Juliskára asszociáltam, míg valaki a kifelé menet azt mondta, szerinte a *magyarosított* nevű férfi tette a haláltáborok módszereit ismételte meg illetve fordította visszájára, itt ugyanis a *fekete bakancsos* lány került a tűzbe...)

A zenével, táncsal fűszerezett *Szutyok* mélyen beépül a befogadó lelkébe, s nem hagyja nyugodni.

A katarzist követő némaságból csak nehezen ocsúdva döntöttem úgy, benézek az Éjszakai Dumaszínház következő előadására.

Beliczai Balázs látszólag lezser, azonban precízen megtervezett műsora pontosan hatvan percet vett igénybe az életemből. (Amikor a *stand up comedy* elején előre mentem a Kodály Zoltán Általános Iskola zsűfóráig megtelt hangversenytermében, hogy készítsek néhány fotót, Balázs észrevette a gépet, s hatásos pózba merevedett. „Így jó lesz?” – kérdezte, s úgy állt négy-öt másodpercig. „Rendben, kész van” – szóltam fel a színpadra. Aztán folytatta.

Az egy óra alatt néhányszor sikerült elnevetnem magam, míg hívei folyamatosan hahotáztak. (A hiba nyilván bennem van.) A szünet nélküli kacagást időnként nyílt színi tapsok szakították meg. A tetszésnyilvánítás eme hagyományos formája akkor csattant fel, amikor Balázs ajkáról nemi egyesülésre utaló, vagy egyéb, altesti folyamatokat célzó kifejezések hangzottak el. (Az ilyen siker meglehetősen talmi, bár igaz, hogy Beliczai szerencsére nem vitte túlzásba ezt a fajta poénkodást. Az efféle lelkes reakciók nem őt minősítik elsősorban, hanem a közönséget...)

A napi élmények feloldásaképpen a blogger-lányok maroknyi csapata ezután átvonult a VIDOR-Kertbe. A hőmérő alig mutatott tizenhat fokot, DJ Jutasi partyján azonban az elfogyasztott lélekmelegítők és a kitűnő világzenei korongok dallamainak hatására boldog-boldogtalan táncra perdült.

Egyedül maradtam.

Néztem őket, talán irigykedtem is, „*Hova repül az ifjuság?/ Feleljetek, bús lombu fák*”...

Beültem a Citroënbe, s elgurultam a legközelebbi benzinkúthoz. Éjjel negyed kettőkor lemostam az öreglányt. Hadd legyen tiszta, hiszen pár óra múlva ő is részt vesz a Déryné hadműveletben.

Ami bennünk van

A VIDOR összművészeti jellegéből következően a látni-hallani-tapasztalni valók olyan gazdagságát kínálja, hogy egyszerűen fizikai képtelenség mindent megnézni. A színházi, zenei, báb, irodalmi, képzőművészeti lehetőségek közül ez utóbbiak szombatra maradtak. Gál Andrásnak a megyei könyvtárban megrendezett (számomra kevésbé vonzó) kiállítása után Ország Lili tárlatát tekintettem meg a Jósza András Múzeumban. Egyedül lévén a kiállító teremben, hosszasan elidőzhettem egy-egy kép előtt, s tanulmányozhattam a szerény katalógusban Pilinszky János sirbeszédének találó megállapításait. „Minden nagy festő nagy gondolkodó is, csupán nem törekszik tézisekre és definíciókra. Valamit nagyon tud, nagyon megért és világosan ki is mond, anélkül, hogy kimondaná. Bach és Dosztojevskij egyebet

se tesz...” Az Antal-Lusztig gyűjtemény jóvoltából Nyíregyházán bemutatott anyag felölelte Ország Lili művészetének legfőbb csomópontjait.

Délután a VIDOR-hírvivők két fős csapatával elindultunk Kemeceére, ahol az Arany János Általános Iskola udvarán a Móricz Zsigmond Színház tagjai léptek fel. A „Déryné hadművelet” részeként a „teátristák” (Petneházy Attila, Budai Zsófi, Fridrik Noémi, Rák Zoltán, Vaszkó Bence, Pásztor Pál, Bata Hajnalka és Pregitzer Fruzsina) 2010 augusztusától kezdve Szabolcs-Szatmár-Bereg számos településére mentek el. Az ötlet Fruzsínától származik: ő talpalt annak érdekében, hogy támogatókat szerezzen a művészeknek. Alapkonceptiója szerint el kell vinni a színházat olyan, a megyeszékhelytől távol eső településekre is, ahonnan az emberek nemigen jutnak be Nyíregyházára. Maga köré gyűjtötte néhány ifjú kollégáját és nekiláttak a munkának. Fruzsina Olt Tamást, a sokoldalú és tehetséges színészt nyerte meg segítségül, aki olvasmányélmények és saját ötletek alapján megírta a forgatókönyvet, majd megrendezte a darabot. (Egy néhány nappal ezelőtti véletlen mozdulat következtében Rák Zoltán előadás közben akkorát esett, hogy kificamodott a bal válla: azóta az ő szerepét Olt Tamás játssza.)

Komótosan érkeztek a kemecei polgárok. Kezdsére, 15 órára, összegyűlt ötven-hatvan felnőtt meg vagy húsz gyerek. A lebetonozott udvar egyik sarkában, a rögtönzött nézőtéren, szemben a nappal vártuk a Déryné méltó örököseit. (Segítőtársaim, a diák-bloggerok egy Nikonnal és egy Canonnal bevetésre készen álltak. Detti egy 80-200-as tolózoommal, Nóri pedig egy kompakt géppel ügyködött. Később cseréltek...)

Megkezdődött a játék. A publikum tagjai minden gegre rendkívül aktívan reagáltak. A népi komédiák elemeit felhasználó mű valamennyi poénját hálásan fogadták. Nagyokat nevettek a pórul járt betyárvezér, a bumfordi pap, a cserfes asszony, a rászedett kérők alakján. (Még az előadás előtt történt, hogy az egyik kisfiú megkérte a citerás lányt: „Játsszál nekem Vangelist!”...)

Elöl két sorban gyerekek foglaltak helyet. Néhányan annyira élveztek, hogy vörösre tapsolták a tenyerüket. (Az első tapsvihár közben az egyik szöszke kisfiú felkiáltott: „Te jó ég, a nevetéstől nem kapok levegőt!”) Közben sűrűn kattogtak a fényképezőgépek. (Egyszer csak Fridrik Noémi rázendített a Kossuth-nótára. Éppen ott tartott, hogy „Kossuth Lajos azt üzenté...” – Ám ekkor valaki előkapta a mobilját és beleszólt: „Nem, most nem tudok menni! Előadáson vagyok!”...)

Déryné kemecei hadművelete kiválóan sikerült. A színészek épp hogy összeszedték cókókjaikat, amikor gratuláltunk Olt Tamásnak. A többiek a cuccot sietve pakolták be a pótkocsis kisbuszba, mert – ekhós szekér híján – most ezzel mentek tovább Ibrányba. Este hétkor ott várja őket a város apraja-nagyja.

Végigpörgettük a felvételeket. Ragyogó pillanatkép és életlen, bemozdult fotó egyaránt volt közöttük. Sebaj, majd leválogatjuk őket.

Már csak egy esemény maradt az idei VIDOR-ból: a díjkiosztó gála.

Este utoljára szólalt meg a rézfúvós együttes a Móricz Zsigmond Színház bejárata fölötti teraszon. Utoljára kísérték be a pantomimesek az előtérbe.

Hét órakor Pál István Szalonna virtuóz hegedű játékával megnyílt a gálaest, amelynek vendége ezúttal Fábry Sándor volt. (A showman nem először járt a VIDOR-on: a fesztiválsorozat elején három esztendőn keresztül ő vezette a szakmai zsűrit.)

Elnéztem ezt az egykor jobb sorsra érdemes embert. (Feladata szerint az este folyamán többször ki kellett jönnie a színpadra és két díj átadása között szóra-

koztatnia kellett a közönséget.) Nem jöttem rá, miből gondolja, hogy az igazi siker az alpáriságban rejlik. Gördülékenyen előadott, nyelvileg többnyire szellemesen megépített mondatai közé – az ilyesmire esetleg fogékony nézőréteg kegyeinek keresése érdekében – gyakran ékelt az ünnepélyes pillanatokhoz végképp méltatlan poénokat. Miből gondolta Fábry, aki találó önjellemzése szerint néhány esztendeje megkezdte „rugalmas elszakadását az értelmiségtől”, hogy az olyan kijelentések, mint a „tele volt a pucorom”, vagy a „két pasi tekeri a tökeimet”, illetve a saját nemi szervének, valamint a női genitáliáknak mosdatlanszájú emlegetése a siker kulcsa? Nem beszélve a nemi egyesülésre buzdító, felszólító módú igealak időnkénti használatáról, a „körülmetélt országról”, a nemi aktust csak „szemből kedvelők” hazájáról? Az efféle nyilvános megnyilatkozás legfeljebb kocsmában természetes, egy díjkiosztó, fesztiválzáró esten abszolút felháborító. (Ezután az, hogy Magyar Attila az Ejaculatio praecox című „készülő darabjából” énekelt részleteket, már igazán csak hab a tortán.)

A zsűri sok kiváló színészi teljesítményt díjazott. Györgyi Anna, Bán János, Csákányi Eszter, Margittai Ági, Kováts Adél, Szirtes Ági, Szandtner Anna, Máté Gábor méltán kaptak különféle, a commedia dell'arte figuráiról elnevezett díjakat, miként az egri Gárdonyi Géza-, és a budapesti Örkény Színház, a Manna Produkció s az Utcaszínházi Alkotóközösség is. Az életműdíjas Harkányi Endre lett. (Magam hiányoltam Pintér Béla és társulata valamilyen elismerését.) Egyet értettem viszont Makk Károllyal, aki hozzászólásában kiemelte: mennyire örvendetes, hogy a nagy hagyományú színházak mellett több alternatív, fiatalos kezdeményezés is feltűnt a fesztiválon.

A gála a Déryné hadművelet ibrányi előadásáról visszaérkező színészenekar három dalával ért véget. Az együttes az est és a VIDOR zárásaként előadta a teátrum indulóját, amelynek refrénjét sokan dűdolták a ruhatárba menet: „Egy életünk, egy halálunk,/ Móricz Zsigmond a színházunk...”

Tétován léptem ki a kora őszi éjszakába. Furcsának tűnt, hogy nem kell rohanni sehová. Hogy holnap délután üres lesz az utca. Hogy este nincs előadás. Hogy éjjel néma lesz a VIDOR Kert.

Üres volt a tér. És a szívem.

Még sokáig beszélgettünk a lányokkal. Eleredt az eső. Egyre reménytelenebből zuhogott. Mintha igyekezett volna elmosni ezt a kilenc napot.

De nincs az a zápor, amely képes lenne rá.

Mert bennünk van.

Elhunyt Tatai Zoltán. Életének 82. évében 2010. május 7-én Budapesten elhunyt dr. Tatai Zoltán közgazdász, akinek személyes emlékeit a megye iparosításának múltjából cikksorozatban közölte a Szemle – a befejező részt az idei 1. számban. Tatai Zoltán az ezerkilencszázhatvanas-hetvenes években az Országos Tervhivatal területfejlesztéssel foglalkozó munkatársaként főleg a Szabolcs-Szatmár megyei ipartelepítéssel foglalkozott.

interjú

Marik Sándor

„A tanulással találtam meg a feladatot”

Beszélgetés Seszták Oszkárral, a megyei közgyűlés újra választott elnökével

2010 áprilisában országgyűlési, októberében önkormányzati választásokat tartottak hazánkban. Seszták Oszkár mindkettőben érintett volt: tavasszal a FIDESZ-KDNP megyei listáján jutott parlamenti mandátumhoz – első ciklusát kezdte az országgyűlésben. Ősszel a FIDESZ listavezetőjeként lett a megyei önkormányzat tagja. Negyedik ciklusát kezdte a testületben, amely első ülésén újra választotta a közgyűlés elnökének. A Szemle interjút kért a politikustól. A választásról, az eredményekről és a tervekről kérdeztük, felidéztek emlékeit a FIDESZ nyíregyházi megalakulásáról. Mivel nyilvános életrajzi adatai nagyon szűkszavúak, személyes életéről és családjáról is feltettünk néhány kérdést.

– A korábbinál kisebb önkormányzati testületet választott a megye október 3-án. Ön tagja volt az előző 48 fős testületnek is, így van összehasonlítási alapja. Milyen szakértelmet képvisel az új, 26 tagú megyei közgyűlés?

– Sok szempontból lehetne ezt értékelni, a legfontosabb mégis, hogy a lehetőségeinknek megfelel a kisebb közgyűlés. Ne felejtsük el azt sem, hogy a korábbi tizenhárom helyett mindössze hét szakbizottságot választottunk. Ez többek között annak eredménye, hogy a bizottságok nem politikai háttéralkuk alapján jöttek létre, hanem a valós igények szerint; minden feladatnak megvan a maga helye. Örülök, hogy az ellenzék is megszavazta az új bizottsági struktúrát. Szimbolikus értéke is van a kisebb testületeknek: a politika saját magán kezdte a takarékoskodást. Meg is fiatalodott a testület. A képviselők koráról mindent elmond, hogy az alakuló közgyűlést levezető korelnök, *Helmeczy László* 61 éves jogász. A legfiatalabb képviselő, *Szitár Szabolcs* 25 éves politológus, az átlagéletkor 45,5 év. A választóktól három hölgy kapott mandátumot. A FIDESZ-KDNP szövetség tizenöt, a Jobbik öt, az MSZP négy, az Összefogás Megyénkért egyesület két képviselőt küldhetett a testületbe. A közgyűlés tagjainak éppen fele első ciklusát kezdi, heten második, öten harmadik alkalommal vesznek részt a testület munkájában. Mérnökök, köz-

gazdászok, orvosok, vállalkozók egyaránt vannak a képviselők között, a területi eloszlás jó, ilyen szempontból nincs mostoha része a megyének.

– *Különlegesség is adódott: Ajak két képviselővel képviseltetheti magát. Közgyűlési tag lett a polgármester és a házi orvos is. Viszont nem kerültek a közgyűlésbe a korábbi alelnökök és néhány „fajsúlyos” személyiség. Mi ennek az oka?*

– Az ajaki helyzet teljesen véletlen. A többiekkel kapcsolatban pedig nincs titok. Szándékunk volt, hogy ne halmozódjanak a tisztségek. Akiket említett, valamilyen országgyűlési képviselők, tehát nem arról van szó, hogy nem számítunk rájuk. Éppen ellenkezőleg. Egyébként meg kell barátkozni ezzel a gondolattal a polgármestereknek is, hiszen napirendben van az összeférhetetlenség újraszabályozása. Egyáltalán nem biztos, hogy a következő ciklusban ugyanúgy lesznek polgármesterek a megyei közgyűlésben, mint most. Jelenleg hét településvezető foglal helyet a testületben. Magamat sem akarom kihagyni: előfordulhat, hogy a következő ciklusban éppen ilyen okok miatt én sem vállalhatom majd együtt a közgyűlés elnöki és a parlamenti képviselői jelölést.

– *Két új alelnöke is van a megyei közgyűlésnek. Miért esett rájuk a választás, milyen lesz a munkamegosztás?*

– *Kovács Sándor* jelenleg Géberjén megválasztott polgármestere. 44 éves diplomás szociális munkás, gyakorlott ezen a szakterületen, a település- és intézményvezetésben. Az előző ciklusban a megyei közgyűlés szociális szakbizottságát vezette. Éppen azokon a területeken tapasztalt, amelyeket én kevésbé ismerek. *Gulyás József* 38 éves nyíregyházi vállalkozó, közgazdász, szakjogász. Az előző ciklusban a városi önkormányzat pénzügyi bizottságának munkájában vett részt. Képzett gazdasági szakember, aki alelnökként e kulcsfontosságú terület gazdája lesz. Az én felügyeletem alatt marad az egészségügy, a közgyűjtemények, a kiemelt fejlesztések, a határ menti kapcsolatok. A megye és Nyíregyháza város egyeztető bizottságában is én veszek részt. Ez a kapcsolat különösen fontos, ugyanis sok éve nem tudtunk elmozdulni a holtpontról. Bár alapvetően egyetértettünk, lényeges szervezési, vagyoni intézkedésekben mégsem tudtunk megegyezni. Október óta a várost is a FIDESZ által jelölt polgármester, *dr. Kovács Ferenc* vezeti, s a pártnak többsége van a közgyűlésben, így remélem, hogy gördülékenyebb lesz a mindkét fél számára előnyös, jó döntések meghozatala. Ennek legsürgetőbb eleme Sóstó minőségi fejlesztése lenne. Esetleg egy közös cég létrehozásával, amely komplex módon foglalkozna e kulcsfontosságú feladattal. Kellene végre ide egy rangos száloda is, amihez együtt talán tudunk szerezni befektetőt.

– *Második ciklusban adja a többséget és vezeti a megyei közgyűlést a FIDESZ-frakció. Milyen állapotban van most a gondjaira bízott nagy terület?*

– A legnagyobb eredmény, hogy működik az oktatás, az egészségügy, a szociális ellátás, az az intézményhálózat, amelynek fenntartása a mi feladatunk. Mindenütt szűkös a helyzet, nem tudok mondani egyetlen területet sem, ahol nem küzdünk pénzhiánnyal, a 12 milliárdos éves költségvetésünk csak első hallásra tűnhet soknak. Ez sok éve így van, már azelőtt halmozódtak a gondok, mielőtt mi átvettük volna az önkormányzat irányítását. Közismert, hogy nagy forráskivonás – komoly összegek kormányzati elvétele – nehezítette az életünket, miközben számos olyan pluszfeladatot kaptunk, kaptak a helyi önkormányzatok, amelyek ellátásához nem

járult pénz. Mindezekre csak ráfejtelt a válság. Siránkozni azonban nincs értelme, inkább előremenekülünk, például az Egészségügyi Holding létrehozásával, amely országos példa lett a legnehezebb területen. A Pólus Program révén hamarosan európai szintű megyei kórházunk és – hozzá csatlakozóan – egészségügyi szakellátásunk lesz. Öt középiskolát szeretnénk felújítani. A legfrissebb, október végi hír, hogy Ibrány is 300 millió forintos támogatásban részesül ilyen célra. Megjegyzem, ez azon kevés város egyike, ahol nem FIDESZ-vezetésű és többségű az önkormányzat. Hozzálátunk több intézmény energetikai korszerűsítéséhez. A minőségi turizmusban Tiszadob lesz a megye zászlóshajója, ahol az Andrassy-kastély és környezetének fejlesztése évek óta zajlik. Sokat segít, hogy több éve folyamatosan hozzájutunk európai uniós alapokhoz, támogatásokhoz, sok pályázatot írunk, lobbizunk, hogy minél több beruházásunk kerüljön be az országos kiemelt programok közé. Természetesen folytatódik az M3-as autópálya építése, és a Záhony-környéki vasúti átrakó- és logisztikai fejlesztés.

– Rendkívül változatos a felsorolás, de valójában melyek a megyei önkormányzat „hivatalos” feladatai?

– Valóban érdemes erről beszélni. Húsz éves a helyi önkormányzatokról szóló törvény, de sokan nincsenek ezzel tisztában. Érdekes például, hogy viszonylag gyakran kapok leveleket állampolgároktól, akik nálam kezdeményezik települési vezetők „felelősségre vonását” – holott a megyei önkormányzat nem előjárója, felügyeleti szerve a helyi testületeknek, vezetőknek. 1990-ben a korábbi a tanácsi rendszertől merőben eltérő szervezet jött létre, éppen ez a lényege az önkormányzati rendszernek. Például a nyíregyházi közgyűlés és a megyei közgyűlés között sincs alá-fölérendeltségi, csak partneri viszony. A megyei önkormányzat tennivalóit a törvény pontosan körülhatárolja. Számunkra kötelező feladat a középiskolai, szakiskolai és kollégiumi ellátás, amennyiben azt települési önkormányzat nem vállalja. Ezért lehet például azt hallani, hogy egyik-másik középiskola működtetésének jogát valamelyik város „visszaadja”, mert nem tud megbirkózni a feladattal. Mi gondoskodunk a megyében levő kulturális javakról, a történeti iratok gyűjtéséről, őrzéséről, tudományos feldolgozásáról; továbbá a megyei könyvtári szolgáltatásokról, a pedagógiai és közművelődési szakmai tanácsadásról és szolgáltatásokról. A testnevelési-, sportszervezési, valamint a gyermek- és ifjúsági jogok érvényesítése szintén a mi tennivalóink közé tartozik. A másik nagy feladatcsoport az egészségügy, ennek is az alapellátást meghaladó egészségügyi szakellátási része. A fő tennivalók harmadik része az épített és a természeti környezet védelmével, a térségi területrendezéssel összefüggő feladatok összehangolása, a megyei idegenforgalmi értékek feltárása, céljainak meghatározása.

– Mi a helyzet a megye két legnagyobb gondjával, a munkahelyteremtéssel és a gazdaságfejlesztéssel?

– Ezekben csak közvetett lehetőségeink vannak. Közreműködünk például a térségi foglalkoztatási feladatok és a szakképzés összehangolásában. Természetesen készítünk tanulmányokat, és teszünk javaslatokat a helyzet javítására. Persze nem nézzük tétlenül azt sem, ami fontos, ám nem írja elő számunkra kötelezően a törvény. Ugyanis a megyei önkormányzat a kötelezettségeinek teljesítésén túl szabadon vállalhat olyan közfeladatokat, amelyeket törvény nem utalt másnak a kizárólagos feladat- és hatáskörébe.

– *Milyen hosszabb távú tervek alapján dolgozik a megyei önkormányzat?*

– A választások négy éves ciklusokra szabják ugyan az önkormányzati testületek működését, de a szakmai munka mindvégig folyamatos. Sok fontos tennivalóra nem is elég négy év a döntéstől az átadásig. Ha csak a megye területrendezési tervét nézzük, látható, milyen hosszú folyamatról van szó. Közgyűlésünk 2008 decemberében indította el a terv kidolgozását, amelyre egyébként törvény kötelezi a megyei önkormányzatokat. A megyék között Szabolcs-Szatmár-Bereg az egyetlen, amely még nem rendelkezik területrendezési tervvel. Ez a terv elsősorban az országos és térségi szintű fejlesztést hangolja össze, amelyhez a helyi fejlesztési igényeket hozzá lehet igazítani. Mindez azért is fontos, mert az uniós tervezési ciklusban (2007–2013) lényeges támogatásokhoz jutott megyénk, számos nagyprojekt érint bennünket, amelyek átírják helyzetünket, integrálódásunkat az európai térben. Van 2010–2015-re szóló közművelődési, gyermekvédelmi és sport koncepciónk is. Szintén ide sorolható „A tiszadobi Andrassy-kastély és kapcsolódó területeinek kulturális és turisztikai hasznosítása” című kiemelt projekt is, amelyről már szó volt ebben a beszélgetésben. Ebben a keretben hosszabb távon egy olyan egyedi turisztikai attrakció jön létre, mely megérdemelten válhat az Észak-alföldi régió kulturális turizmusának centrumává és szimbólumává. A felújított kastély épülete és az újjávarázsolt kastélypark olyan színvonalas rendezvények számára teremt helyszínt, melyek országos vonzerőt jelentenek mind a történelmi örökségek, mind a kulturális rendezvények érdeklődői számára. Ezzel a kastély a „Kultúra és az Elegancia Otthona” lesz, így kap méltó helyet a kiemelkedő jelentőségű magyarországi kastélyok sorában. Az ingatlan tulajdonosa hosszú távon a megyei önkormányzat marad, nem szándékoztunk és a jövőben sem szándékozunk túladni rajta.

– *A határ menti együttműködés korábban is fontos volt a megyében, de nagyon mérsékelt eredmények születtek. Van-e már több konkrétum?*

– Igen, ez az egyik fejlesztési terület, amelytől viszonylag hamar komolyabb eredményeket várok. A magyar-ukrán határszakasz közüti kapcsolatainak felméréséhez pályázaton nyertünk pénzt és a munka áprilisban el is készült. Kidolgoztuk az infrastruktúra fejlesztésének lehetőségeit, javaslataink vannak a megvalósítás módjára újabb pályázattal. Egy másik pályázatban feltérképeztük a történelmileg összetartozó műemlékeket, az információkat angol, magyar, ukrán nyelven igényes kötetben közzétettük, amit itthon is, Ukrajnában is kedvezően fogadtak. „Kastélyturizmus a magyar-szlovák határ mentén” címmel uniós pályázatot nyertünk a tóketerebesi Honismereti Múzeummal közösen. A projekt célja a két közeli megyében található kastélyok, kúriák népszerűsítése egységes turisztikai csomagban – különös tekintettel az Andrassy-kastélyokra. A romániai Szatmár Megyei Tanáccsal közösen is hasonló pályázatot nyertünk: itt a középkori templomok értékeit tárjuk fel, amelyeket szintén turisztikai programok keretében kívánunk megismertetni a látogatókkal. A magyar-román határon különböző pályázatok alapján kilenc olyan helyi út feltárását és rendbetételét kezdjük el Ömböly, Ura, Garbolc, Csenger térségében, amelyeket a II. világháború óta nem használtak. Most a szomszédos községek megközelítése csak nagy kerülőkkel, a határállomásokon keresztül lehetséges. Románia hamarosan a schengeni térség tagja lesz, addigra szeretnénk elkezdeni e kis utak rendbetételét, ami sokat könnyítene a határ menti lakosok életén. Az is lényeges, hogy a megyei önkormányzat intézményei több mint

tíz kisebb, már nyertes projekt megvalósításán dolgoznak, főleg kulturális területen. Ezek között van például a temesvári szintársulat meghívása a nyíregyházi táncfarsangra, közös turisztikai és kulturális kiadványok készítése. Terveink között van a magyar-román közös levéltári kutatás keretében Szatmár megye történelmi iratainak virtuális egyesítése. Ígéretesnek látszik a Kölcsey Televízió nyertes pályázata, amely közös hírügynökség és weboldal létrehozására irányul majdnem egymillió eurós támogatással. Tíz további közös pályázat elbírálásra vár – tehát már vannak valós, gyakorlati eredmények is.

– *Sokat hallunk a Pólus Programról, ön is említette már. Mit takar valójában ez a megnevezés?*

– A Pólus Program a Jósa András Oktató Kórház teljes megújítását jelenti. A kórház területén több épületet lebontanak, és helyükön egy komplett, európai színvonalú korszerű kórház épül fel több ütemben. Nem régen egy ezt előkészítő munka már véget is ért, elkészült a kórház új konyhája és étterme. Ez egy 3400 négyzetméteres kétszintes létesítmény, alatta garázzsal. Az étterem és a hozzá kapcsolódó különterem alkalmas rendezvényekre, konferenciákra is. Most háromezer adag ételt főznek naponta, később kétszeresére emelhető a kapacitás. Így lehetővé vált a régi konyha lebontása, és elkezdődhet egy új kórházi tömb építése a Sürgősségi Centrum számára. A 13 milliárd forint értékű beruházás közbeszerzési eljárása hamarosan, a kivitelezés a tervek szerint jövő februárban indul. A munka befejezése 2012 végére várható. Az új, 15 ezer négyzetméteres létesítmény építése közben a betegellátás, természetesen, folyamatos lesz. A tulajdonos önkormányzatnak ebben az volt a feladata, hogy olyan konstrukciót hozzon létre, ami nem terheli meg túlságosan a költségvetést, de megfelel az igényeknek.

– *Mit kellene elérni ahhoz, hogy a ciklus végén elégedett legyen a négy évvel?*

– Mindenekelőtt azt, hogy javuló körülmények között színvonalasan tudjuk működtetni az intézményrendszert, és be tudjuk fejezni az egészségügy átszervezését. Nagyon fontos, hogy a már elindított és hamarosan kezdődő fejlesztési programokat sikerre vigyük. Szeretném, ha még jobban ki tudnánk használni a határ menti együttműködésben rejlő lehetőségeket. Végül a Nyíregyháza Megyei Jogú Várossal közös tervek megvalósítását is nagyon fontosnak tartom.

– *Mindaz, amit eddig elmondott, valóban nagy kihívás egy megyei vezető számára. Hogyan lett ön politikus, a FIDESZ tagja?*

– Mindig érdekelt a politika, de arra nem gondoltam, hogy valaha hivatásos politikus lennék. Az újságolvasás kedvenc foglalatosságaim közé tartozott diákként is, bár inkább a külföldi híreket, elemzéseket vettem előre. Később megváltozott a helyzet, mert azok a politikai változások, amelyek 1988-ban elkezdődtek Magyarországon, számomra erkölcsi vállalássá tették a részvételt, s csodálkoztam, hogy olyan kevesen tesszük ugyanezt. Azt gondoltam, mindenkit érdekel, mi és hogyan történik majd – de ez nem így volt, kezdetben körülbelül tucatnyian voltunk politikai szempontból aktív diákok a főiskolán. A Fiatal Demokraták Szövetségével, amely 1988. március 30-án bontott zászlót, azt követően kerültem kapcsolatba, hogy egy főiskolás csoporttársam, *Ször László* a csíksomlyói búcsúban járt májusban. Ott találkozott egy olyan soproni fiúval, aki már akkor FIDESZ-tag volt, tőle hozott belépési nyilatkozatokat, amelyekkel lehetett jelentkezni. A szövetségről

bővebb információm nem volt, korábban csak a rendőrhatalósági figyelmeztetésből tudtam arról, hogy megalakult. Tehát Laci megtudta a legfontosabbakat, azt, hogy új, önálló és független ifjúsági szövetséget hoztak létre, amely tömöríti a politikailag aktív, radikális, reformer ifjúsági csoportokat és egyéneket. Szimpatikusnak tüntek az alapelvek is, így többen kitöltöttük, s még májusban visszaküldtük a belépési nyilatkozatokat. Valójában mégis 1988. október 2-tól számítok fideszesnek. Ekkor tartották a FIDESZ I. kongresszusát Budapesten a Jurta Színházban, ahová a főiskoláról négyen mentünk el. Saját tagságunknak nem találtuk a nyomát, azóta sem tudom, hová lettek a májusi belépési nyilatkozataink. Ez akkoriban nem volt gond, újabbakat töltöttünk ki, amelyek alapján „hivatalosan” tagok lettünk. Ettől kezdve volt kapcsolatunk a fővárosban szerveződő központtal is.

– *Mennyire volt intenzív és tudatos ez a tevékenység?*

– A konkrét politikai munkám FIDESZ-tagságom ellenére nem ott kezdődött, hanem a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetében (TDDSZ), amely akkoriban jobban aktivizálta magát a főiskolán. Előadásokat, különböző akciókat szerveztünk, aláírásokat gyűjtöttünk a bős–nagygyarosi vízlépcső építése ellen, 1988 decemberében eljutottunk az első országos küldöttgyűlésre, szóval ott mozgolódtunk néhányan, miközben FIDESZ-tagok voltunk, de különösebb feladatok, politikai tevékenység nélkül. 1989 februárjában változott a helyzet: akkor alakítottuk meg az önálló csoportot. Ez azonban még mindig csak főiskolai esemény volt. Nekem, személy szerint városi kapcsolataim nem is nagyon voltak, más megyéből jöttem ide tanulni, minden a főiskolához kötött. Persze előbb-utóbb kialakultak a kapcsolatok, főképpen politizáló ifjúsági klubokkal. Ilyen volt például a Szabolcs megyei Állami Építőipari Vállalatnál, a hajdani SZÁÉV-nál, ami *Molnár Tamás* nevéhez köthető. Már 1987–88-tól érdekes embereket hívott meg, köztük ismert másként gondolkodókat. Egyfajta féllegális, vagy a legalitás határát súroló rendezvények voltak ezek. Én is ott hallottam először *Csoóri Sándor*, *Raffay Ernő*, *Lengyel László* reformgondolatait. Ha csak tudtam, az ilyen beszélgetésekre mindig elmentem. Aztán valamikor '89 tavaszán – és ez már tudatos szervező munka volt –, elkértem Budapestről azok névsorát, akik nyíregyháziak, vagy megyebeliek voltak, de másutt léptek be a szövetségbe. Gondoltam, rájuk esetleg itthon is számíthatnánk, legalább alkalmyszerűen. Így találtunk *Mádi Lászlóra* is, aki Budapesten járt a közgazdaság-tudományi egyetemre, ott kapcsolódott be, de időközben diplomázott és már itthon dolgozott. Az összes többi, állandó nyíregyházi lakcímmel rendelkező FIDESZ-tag budapesti egyetemista volt.

– *Mikor léptek először a nagyobb nyilvánosság elé?*

– 1989. március 15-én, amikor Nyíregyházán a FIDESZ nevében koszorúztunk és én is beszédet mondhattam. – Aztán felgyorsultak az események: 1989 májusában Nyíregyházán is megalakult az ellenzéki kerekasztal, amelyben már mi is aktívan részt vettünk. Személyes életemben fontos döntés volt, amely a politikai munkával is összefüggött, hogy diplomázás után Nyíregyházán maradtam. A leendő feleségem ugyanis negyedéves főiskolás volt, és az látszott jónak, hogy én itt keressek munkát. Ez az időszak különösen emlékezetes számomra, egy hét alatt annyi minden történt, mint máskor hónapok alatt. Június 14-én államvizsgáztam. 15-én emléktáblát avattunk az egykor püspöki rezidenciának épült Sóstói úti palotánál, ahol a negyvenes-ötvenes években az Államvédelmi Hatóság

(ÁVH) nyíregyházi központja működött; a megemlékezésen, még főiskolásként, én mondtam beszédet. Másnap a fideszesekkel Budapestre utaztunk, Nagy Imre újratemetésére. A következő napon volt a főiskolán a diplomaosztó ünnepség. Egy ilyen eseménysort nem lehet elfelejteni.

– *Hogyan történt ez akkoriban: egyszerűen készítették egy emléktáblát, felszerelték, koszorúztak?*

– Emlékezetem szerint elmentem a városi tanácsra, ahol a művelődési osztályon dolgozott egy volt tanárom, *Veréb József*, és megkérdeztem, van-e ennek valamilyen akadálya. Hasonlóképpen megkérdeztem az épületben akkor működő Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet igazgatóját is. Egyikük sem gördített akadályt. Persze akkor sajátos volt a helyzet, az ilyen események lehetősége „benne volt a levegőben”, akkor már lehetett beszélni olyasmiről, mint például az ÁVH túlkapasai, amiről korábban nem volt tanácsos. Az emléktáblához szükséges márvány árát néhányan összeadtuk, ez kereken ötszáz forint volt, egy sírköves – különben református presbiter –, pedig fizetség nélkül elkészítette azt. Érdekes, hogy legközelebb akkor beszélünk, amikor 1998-ban a FIDESZ megnyerte a parlamenti választást. A választás éjszakáján felhívott, gratulált, és megkérdezte, emlékszem-e még rá, illetve a történetre. Természetesen, emlékeztem. Fel sem merült, hogy valamit kérjen, egyszerűen örömet fejezte ki, hogy egy évtizeddel korábban mellénk állt, segített; nem gondolta volna, hogy kormányzó párttá nővi ki magát az a kis csapat.

– *Könnyen talált munkahelyet? Ne felejtjük el, ez még a rendszerváltás előtt történt, amikor némelyek szerint egy bencés gimnáziumi érettségi, ellenzéki szervezőmunka nem a legjobb ajánlólevél volt egy állami álláshoz...*

– Nem volt ebből gond. Népművelő szakon végeztem, kézenfekvő volt, hogy elmentem *Nagy Ferenc*hez, aki akkor a megyei és városi művelődési központ igazgatója volt, és megkérdeztem, volna-e számomra munka. Nem sokkal később már ott is dolgoztam, ami teljes egészében az igazgató korrektségén, toleranciáján múlt. „Végleges” munkahelyem hamarosan a Honvéd utcai művelődési ház lett.

– *Ideális mind a munka, mind a pártszervezés számára...*

– Igen, ez így volt. Igyekeztem hasznosítani a főiskolán tanult szakmai ismereteket – jó programokat szerveztünk, akkoriban is volt neve annak az intézménynek. Megjegyzem, nagyjából egyszerre kezdtük a művelődésszervező munkát *Gulyás Józseffel*, aki a Szabad Kezdeményezések Hálózatából kinőtt SZDSZ alapító tagja volt 1988-ban, majd a rendszerváltás idején pártja vezető személyisége lett a megyében. Ő a Városmajori művelődési házban dolgozott. (Később, 1990–98 között, majd 2002-től a 2010. évi parlamenti választásokig országgyűlési képviselő, a Szabad Demokraták Szövetségének reprezentánsa volt.) A rendszerváltó években a politikai munka számára is kedvezőek voltak a körülmények. Jó alapot teremtett a Párbeszéd Közművelődési és Tudományos Egyesület. A kerekasztal-tárgyalások is egyértelműen sikeresek voltak Nyíregyházán, egyre többen támogatták a változások ügyét, megpezdült a politikai élet. Amikor 1989 szeptemberében eldőlt, hogy 1990 márciusában parlamenti választások lesznek, tíznel több párt működött Nyíregyházán. Addigra már ismert volt a FIDESZ neve.

– *Milyen eseményeken ismerhették meg az érdeklődők a pártot?*

– Akkoriban még nem dőlt el, hogy párt lesz a FIDESZ, vagy még várni kell a legalkalmasabb formáció megválasztásával. Mindenesetre az első adandó alkalommal meghívtuk a FIDESZ prominenseit, néhány ismertebb alapító tagját Nyíregyházára. Elsőként *Deutsch Tamást*, majd nem sokkal később – még ugyanabban a hónapban, szeptemberben – *Orbán Viktort*. Elvittük őket a főiskolákra, akkor még külön intézmény volt a mezőgazdasági és a tanárképző főiskola. Orbán Viktor a „nagy” művelődési házban mutatta be a szövetség programját, beszélt a tervekről. Akkor már országosan ismert politikus volt, a Nagy Imre temetésén elmondott friss hangvételű, bátor beszéde tette azzá. Részben ezért sokan voltak kíváncsiak az előadására. Hatására több nyíregyházi fiatal csatlakozott a FIDESZ-hez, „saját” tagokkal is erősödött a szervezet. Emlékezetem szerint Orbán Viktor programja volt az első, amelyről – igaz, csak utólag és röviden – a megye napilapja, a Kelet-Magyarország is hírt adott. Az év legnagyobb ellenzéki megmozdulása az 1989. október 22-i esti felvonulás volt, amit főképpen az MDF, az SZDSZ, és, természetesen, a FIDESZ szervezett. A Sóstói úti volt ÁVH laktanyánál gyülekeztünk, ahol korábban az emléktáblát felavattuk. Innen vonultunk keresztül a városon a megyeháza, a városháza elé.

– *Milyennek tűnt a menet „belülről”? Újságíróként, a megyeháza előtt számomra nem annyira forradalminak, inkább „súlyosnak” látszott.*

– Lehet, hogy a méltóságteljes jelző találóbb. Kétségtelenül nem volt egyszerű az a demonstráció, mert bármennyire is érezni lehetett a változások előszelét, azt is tudtuk, éreztük, hogy ha nem is feltűnően, de tisztes távolságból munkásörök, titkosrendőrök követték a menetet.

– *Ez a „békés egymás mellett élés” egyébként is jellemző volt a hivatalos hatalom és az ellenzék kapcsolatára? Nem volt zaklatás, netán tettlegesség?*

– Nem tapasztaltam ilyet. Az igaz, hogy a szüleim, amikor megtudták, politikai munkával is foglalkozom, óvtak, szerették volna, ha inkább más iránt érdeklődöm. Ezen én csodálkoztam, nem értettem, miért. Utólag számomra is nyilvánvaló, ők megélték azokat az időket, amiket én csak a történelemkönyvekből ismertem. Mindenesetre akkor már benne voltam a rendszerváltó események sodrában. Szerintem ez a lendület, merészség a fiatalság kiváltsága. Abszolút nem volt veszélyérzetünk, nekem sem. Biztos voltam abban, hogy a pártállami rendszernek vége, számomra egyszerűen nem is volt kétséges, hogy a múlt lezárult, s valami gyökeresen új kezdődik. Így, ha utólag visszagondolok, tudom, több rendezvényünkön ott volt a belügy állambiztonsági tisztje (III/III), akit közlünk néhányan ismertek. Egy alkalommal, amikor a SZETA (Szegényeket Támogató Alap) egyik vezetője járt itt, Gulyás József hívta fel a figyelmem, hogy az egyik illető nem úgy kíváncsi az eseményre, mint a jelenlévők általában. De nem volt feltűnő, s következmény sem volt.

– *Mikor lett először komolyabb politikai erő Nyíregyházán a FIDESZ?*

– Az önkormányzati választásokkal. 1990-ben az önkormányzati választások első fordulóját szeptember 30-án, a másodikat október 14-én tartották. Akkor már volt némi gyakorlatunk, ugyanis túl voltunk a tűzkeresztségen, a parlamenti választásokon. Az év elején eldőlt, hogy a FIDESZ megmérgetti magát, megkísérel parlamenti képviselő-jelölteket állítani. Ez személyes életemben jelentős változást eredményezett, ugyanis felkértek megyei kampányfőnökek.

– *A kampányfőnöki feladatokat művelődésszervezői munkája mellett vállalta?*

– Ez szóba sem került. Amikor kiderült, hogy a FIDESZ indul a választáson, és rám komolyan számítanak a szervezésben, fizetés nélküli szabadságot vettem ki. Igyekeztünk megteremteni az infrastruktúrát. A tanács a „zöld” irodaházban egy szobát utalt ki, amelyben egy asztal, néhány szék és egy iratszekrény volt, valamint egy telefon, ami akkoriban nagy kincsnek számított. Egyébként ez annál inkább értékes volt, mert akkor magának a FIDESZ-nek sem volt sokkal jobb a helyzete. Voltam Pesten egy kampányfőnöki megbeszélésen, akkor a „központ” a Molnár utcában működött egy bérelt lakásban, és nem volt annyi szék, hogy mindenki leüljön. A kampány szót kimondani ma könnyű, de akkor a munka korántsem volt az. Kevés ismeretünk volt magáról a kampányról, hiszen korábban még nem volt ilyen. Különösen a listaállítás szabályai és az így szerzhető mandátumok kiszámítása volt újdonság. Egyébként *Áder Jánostól* szereztük a legtöbb ismeretet, aki országos kampányfőnök volt ugyan, de ami talán még lényegesebb, ő képviselte a FIDESZ-t az Ellenzéki Kerekasztal közjogi tárgyalásain, tehát tudta, mi következik, mire kell felkészülni. Nyíregyházán például az összes ellenzéki párt együttes felkérésére tartott előadást az 1990. évi parlamenti választásokkal összefüggő tervekről, tudnivalókról. Azt gondoltuk, hogy csoda lesz, ha egyéniben tudunk mandátumot szerezni, ezért a cél az volt, hogy a FIDESZ minden megyében állítson listát. Ez végül sikerült.

– *Mi volt a legnehezebb a kampányban?*

– Egyértelműen az ajánlószelvény-gyűjtés. Ez a feladat egy új politikai pártnak – ráadásul nyíltan ellenzéki személyek számára – kimondott erőpróba volt. A szórólapozás, éjszakai plakátozás még romantikusnak is mondható, de becsengetni a lakásokba, várni, hogy egyáltalán beengednek-e, s ha igen, meggyőzni az illetőt, adja nekünk az ajánlószelvényét, bizony nagy kitartást igénylő, kemény munkának számított. Ugyanis az MDF, az SZDSZ, a Kisgazdapárt és még néhány másik párt ismertebb volt, velük is fel kellett vennünk a versenyt. Öt jelölttel próbálkoztunk, végül három választókerületben jártunk sikerrel, ami egyúttal azt is jelentette, hogy állíthatunk megyei listát. Nyíregyházán Mádi László illetve *Szent-Királyi István*, Mátészalkán pedig *Kicsák Gábor* lett a hivatalos egyéni jelöltünk. Mandátumot ugyan egyikük sem szerzett, de Mádi László a megyei listán befutó lett. Megjegyzem, országosan óriási eredmény volt, hogy *Szájer József* Sopronban *Pozsgay Imrét* megelőzve szerzett egyéni mandátumot FIDESZ-színekben, *Kövér László* pedig Pápán FIDESZ-SZDSZ közös jelöltként jutott egyéni mandátumhoz, húszan listáról kerültek az országgyűlésbe. A FIDESZ, megalakulása után két évvel 22 képviselővel parlamenti párt lett, ellenzéki szerepben. (Egyébként ugyanakkor a Magyar Szocialista Pártnak 33 képviselője jutott az országgyűlésbe.)

– *Miért tartja mégis nagyobb sikernek az 1990. évi önkormányzati választást?*

– Azért, mert olyan jól szerepeltünk, hogy a jó eredmény meglepetésként ért bennünket is. Csak egy példa: amikor elkészült a párt választási listája, az első tíz személyről döntött a csoport, gondoltuk, ez elég, mert úgysem kerülhet be listáról tiznél több fideszes a 38 fős képviselőtestületbe. Ez igaz is volt, de az egyéni és a listás jelöltek között sok volt az átfedés. Akkor azonban már volt egyfajta rutinom, s számolgatni kezdtem, mi lesz, ha „túl sokan” nyernek egyéniben, s ők

„kiesnek” a listáról. Ez merész álom volt ugyan, de mielőtt elvittem volna a listát a választási bizottsághoz, biztonságképpen kiegészítettem *Parragh Dénes* nevével, aki környezetvédelmi témákban segített a programalkotásban, s a végére odaírtam tizenkettedikként a magamét is, hátha kell még egy ember, akár ciklus közben is. Legnagyobb meglepetésemre végül mind a tizenkét listás jelöltre szükség lett. (Előfordult különben, például Szolnokon, hogy a listán kevesebb név volt, mint ahány mandátumot szereztek, s ezek a képviselői helyek betöltetlenül maradtak.)

– *Hogyan alakult ki ez a helyzet?*

– Nyíregyházán 1990-ben húsz egyéni választókerület volt, és mindegyikben közös jelöltet állítottunk az SZDSZ-szel, de listát külön-külön. A megállapodás szerint a szabaddemokraták 12 választókerületben nevezhették meg a közös egyéni jelöltet, mi pedig 8 helyen. Mi azonban jobban szerepeltünk, mert a nyolc jelöltünk közül hatot megválasztottak, míg az SZDSZ tizenkét jelöltjéből csak hármat. Így lett szükség a hosszabb lista végére, amiről korábban beszéltünk, mert a listán szereplők közül a vártnál sokkal többen jutottak egyéni mandátumhoz.

– *Kik voltak két évtizede a FIDESZ első önkormányzati képviselői Nyíregyházán?*

– *Daragó László, Kalocsai Gábor, Karóczkai Ferenc, Kozák Borbála, Kozák György, Tatár András, Tompa Andor, Török Sándor, Turcsik László, Vattamány Zsolt, Parragh Dénes* és én. Ma már csak néhányan politizálnak aktívan, de érdekességként elmondom, hogy az időközben Budapestre költözött és politológusi diplomát szerzett Vattamány Zsoltot – aki annak idején nem sokat szerepelt a képviselő-testület ülésén, talán inkább tanult –, idén októberben Budapest VII. kerülete, Erzsébetváros polgármesterévé választották. Miután parlamenti párt lettünk és jól szerepeltünk az önkormányzati választáson, javultak a feltételeink is: az egykori MSZMP ingatlanai közül megkaptuk a Széchenyi utca-Deák Ferenc utca sarkán álló kerületi pártházat, ahol viszonylag kényelmesen be tudtunk rendezkedni. Személyes életemben is változás következett be. A fizetés nélküli szabadságról egy hónapra még visszamentem dolgozni, miközben tisztázódott, hogy felkérnek a FIDESZ megyei irodavezetőjének. Ez több más megyében is így történt, mivel parlamenti pártok költségvetése megengedte, hogy néhány főállású alkalmazottat is fizessenek, általában az eredményes kampányfőnököket választották. Ez a tisztem később is megmaradt: 2006-ig több mint húsz különböző kampányt vezettem a megyében, nem csak választási, hanem például népszavazási kampányokat is. A városi képviselőtestületnek 1994-ig voltam tagja, a következő ciklusban bizottsági tagként dolgoztam, 1998-tól vagyok a megyei közgyűlés tagja.

– *Nem beszéltünk még arról, hogyan lett Mádi Zoltán polgármester?*

– Egy egyszerű kompromisszum eredményeként. A választási eredmények látán számot vetettünk azzal, hogy az SZDSZ-szel kis híján abszolút többségünk van, 12+6 képviselő. Koalíciós partner után néztünk, kivel tudnánk a választási programok alapján legjobban együtt dolgozni a várost vezető koalícióban. Az öt képviselővel rendelkező Kereszténydemokrata Néppárt látszott jó megoldásnak, tárgyalócsoportjaink hamar meg is egyeztek. Együtt már 23 fős, stabil többségünk volt. (A további 15 képviselő megoszlása: 7 független, 5 MDF, 3 MSZP). Ezt követően volt érdemes polgármestert jelölni. Akkor a mostanival ellentétben a városvezetőt

még nem a szavazók választották közvetlenül, hanem a testületi ülésen a képviselők. Fiatal, de vezetői gyakorlattal már rendelkező gazdasági-pénzügyi szakembert szerettünk volna a képviselőtestület élére állítani. *Mádi Zoltán* közgazdászt, a *Móricz Zsigmond Színház* harminc éves gazdasági igazgatóját többen ajánlották, személyében a három koalíciós partner is megegyezett, közösen kértük fel. Nem mondott rögtön igent, de a két rendszerváltó párt közgyűlésben létrehozott erős többsége végül meggyőzte és elvállalta a feladatot. A városvezetőt tehát a FIDESZ adta, az egyik alpolgármester a SZDSZ jelöltje, *Felberman Endre* lett, a másik *Endreffy Ildikó* kereszténydemokrata képviselő. Én a legnagyobb frakció helyettes vezetője, később bizottsági elnök lettem. Jól belemerültem a politikai élet sűrűjébe.

– *Ilyen alaposan alighanem kevesen ismerik a legújabb kori várostörténetnek ezt a részletét a rendszerváltás éveiből. Folytassuk azonban az emlékezés a családjával. Milyen volt az indíttatása?*

– Egy festői szépségű kis borsodi faluból, Rakacáról származom. Akik nem a környéken élnek, többnyire a közeli víztározóról ismerik, sokan távolról is járnak oda horgászni. A 15. században vár állt a településen, annak helyén épült fel a régi görög katolikus templom, amely helyett Trianon után gyönyörű kőtemplomot építtetett a közösség, olyat, amely vetekedhet a nyíregyházi görög templommal is, holott a két település között nagyságrendi különbség van. Rakacát évszázadokon át szorgalmas, öntudatos emberek lakták, s közöttük nem alakult ki nagy vagyoni különbség, földbirtokosa sem volt a falunak, a többség egyfajta parasztpolgár volt. A családom több generációja Rakacán élt, valamennyien földművesek, korábban kisparasztként határozották meg magukat. Édesapám a helyi tsz-ben volt raktáros, édesanyám pedig háztartásbeli. Így aztán soha nem voltunk gazdagok, de szükségét sem szenvedtünk. Hat gyermek született a családban. Négy nővérem – közülük egy, sajnos, már nem él –, és a bátyám érettségizett, tehát én, a legfiatalabb lettem az első diplomás értelmiségi a családban.

– *Miért éppen a legkisebb fiút taníttatta a család?*

– *Ez Kisfalusi János görög katolikus parókus érdeme is, aki nemcsak vallási vezetője volt a falunak, hanem a helyi gyerekek tehetséggondozója is. Ő javasolta a szüleimnek a taníttatásomat. S tekintettel arra, hogy sok pénzt a család nem tudott erre költeni, mindjárt ajánlotta azt is, hogy bentlakásos tanuló legyek a győri bencés gimnáziumban. Hálás vagyok a szüleimnek, hogy beleegyeztek, hiszen nem kis terhet vállaltak. Egy fantasztikus intézménybe kerültem, ahol egyébként mások is tanultak a falunkból. Az iskolának nagy hagyományai vannak: elődjét 1626-ban hozták létre a jezsuiták, a bencések 1802-ben vették át, s teljesen újjáépítették. 1948 és 1990 között azon nyolc katolikus gimnázium egyike volt, amely működhetett. Se szeri, se száma a híres tanároknak, diákoknak. Nekem is jó tanáraim voltak, segítségükkel, a nagyszerű környezetben hamar pótoltam azokat a hiányosságokat, amelyek a falusi kisiskola révén óhatatlanul jellemezték a tudásomat. 1983-ban érettségiztem; a továbbtanulási lehetőség eredményeképpen találtam meg a feladatot az életben.*

– *Győr után miért folytatta tanulmányait éppen Nyíregyházán?*

– Budapestre nem akartam menni, mert a nagyváros zsúfoltsága idegen volt számomra. Lehet, hogy ebben az önbizalomhiány is közrejátszott. Egerbe jelent-

keztem, de ott nem jártam sikerrel. A felvételin megkérdezték, KISZ-tag vagyok-e. Természetesen nem voltam. Nem akarom erre kenni, hogy a kelleténél hátrább kerültem a sorban, de megmaradt bennem. Láthatták, honnan jövök, ráadásul a felvételin nem a tagság lenne a lényeg. A felvételi teljesítményemmel aligha lehetett gond – erről a bencés gimnáziumban gondoskodtak. Tehát nem vettek fel. Legközelebb Nyíregyházán volt történelem-népművelés szak, így jöttem ide; itt nem kérdeztek rá a „fogyatékoságomra”.

– *Miért éppen ezt a szakpárosítást választotta?*

– A történelmet nagyon kedveltem, de valójában nem akartam tanár lenni. Emberekkel ugyan szerettem foglalkozni, de nem iskolai keretek között. Szívesebben szerveztem rendezvényeket, ismeretterjesztő előadásokat, kirándulást, bármi mást. A népművelői hivatást szabadabb pályának éreztem, több mozgáslehetőséggel.

– *Három diplomát szerzett eddig. Ennyire komolyan veszi az élethosszig tartó tanulást?*

– A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának elvégzése a bencés gimnáziumi tanulmányok folytatása volt magasabb szinten. Ezzel nem volt különösebb célom, csupán az érdeklődés. Nagyon gyorsan történt, éppen csak diplomáztam Nyíregyházán, máris jelentkeztem a teológiára, ahol szinte elrepült a három év. 1992-ben végeztem, ekkor már alaposan benne voltam a politikai életben, ezért vártam néhány évet. A Pénzügyi és Számviteli Főiskola tudatos választás volt, ugyanis a városi képviselőtestületben sokszor tárgyaltunk gazdasági témákról, amelyek számomra elég idegenül hangzottak. Gondoltam, az önképzésnél jobb iskolában tanulni, mert feszesebb, alaposabb, az embert jobban rákényszeríti az ismeretek elsajátítására. 1997-ben diplomáztam; a közeljövőre nincs kitzúve újabb főiskola vagy egyetem, az önkormányzati és parlamenti képviselői munka, a közélet minden időmet leköti.

– *Számomra úgy tűnik, egy hosszú háttérmunka után majdhogynem váratlanul került az „első vonalba”. Ez éppen a FIDESZ-ben nem jellemző: a ’88-as alapító évjáratból sokan már a negyedik ciklusban dolgoznak a Parlamentben, vagy töltenek be vezető posztokat. Az ön esetében miért történhetett mindez másként?*

– Erre többféle válasz adható. Akik a párt alapításánál bábáskodtak, főleg Budapesten, azok számára eltérő volt a kihívás. Másrészt én inkább a feladatokat ambicionáltam. Harmadrészt szeretek alaposan dolgozni, és eleinte csupán népművelői, teológiai ismeretekkel talán merészség lett volna vezetőnek jelentkezni, nem úgy, mint jogászi, közigazdász, pénzügyi diplomával. Az elnöki, képviselői munka különösen sajátos, ilyen képzés nincs. Ösztönösen végezni felelőtlenség, csak az évek során szerzett gyakorlati tapasztalatok birtokában lehet jól eligazodni a politika és a paragrafusok kettős világában. Azt gondolom, nem késtem le semmiről, még csak 45 éves vagyok. Végül nagyon jó érzéssel töltött el, hogy amikor felkértek, megválasztottak akár elnöknek, akár országgyűlési képviselőnek, nem csak a barátaim, hanem legtöbb politikai ellenfelem is azt mondta: „Gratulálok, ezt megérdemelted!” Sokkal jobb érzés, mintha azt suttozták volna, hogy a funkcióért kapkodok. Miután már letettem valamit „az asztalra”, majdnem húsz év munka, gyakorlat után – közte több év tanulást követően – nyugodt szívvel vállalhattam tisztséget.

– *Mit szól ehhez a „huszonnégy órás” feladathoz a családja?*

– Feleséggel, *Rácz Évával* a főiskolán ismerkedtünk meg, ő egy évvel később diplomázott, földrajz–népművelés szakos. Én a kedvéért maradtam Nyíregyházán, ő pedig kapcsolatunk miatt nem ment vissza Debrecenbe – így telepedtünk le itt. Szemtanúja volt annak, ahogy egyre mélyebben merültem a politikai munkába, tehát pontosan tudta, mire számíthat. Természetesen mindig figyelembe vettem, hogy nem egyedülálló vagyok, s miután 1990-ben házasságot kötöttünk, mindketten igyekeztünk összetartani a családot, különösen azt követően, hogy 1996-ban megszületett *Veronika* lányunk. Az ikrek – *Lilla* és *Anna* – 2001-es érkezése után pedig nem is lehetett volna gyakran vagy sokáig távol maradni. Nem beszélve arról, hogy menetközben ő is tanult, mentálhigiénikus szakot végzett. Ha utólag belegondolok – és itt visszautalok az előző kérdésre adott válaszomra –, jó is, hogy fokozatosan kértek fel az egyre nagyobb feladatokra, hiszen amikor közgyűlési elnöknek választottak 2008 áprilisában, már a kisebbek is iskolások voltak. Az kétségtelen, hogy mióta a FIDESZ a vezető párt a közgyűlésben, sokkal több munkát igényel, mint az ellenzéki szerepkör. Ezért különösen nagy teherterhelés hárul a családra, ami lelkiismereti konfliktust is okoz. Szeretnék a jelenleginél több időt tölteni családi körben, a gyerekek is igénylik ezt.

– *Ráadásul áprilistól újdonság a parlamenti képviselői munka, ami minden eddiginél több távollétet igényel. Ezt hogyan oldja meg?*

– Hála az autópályának, eddig mindössze kétszer maradtam éjszakára Pesten. Bármilyen későn is, de ha egyáltalán lehet, estére mindig hazajövök. Jó megérkezni, és jó otthonról indulni a munkába. Vannak apró ajándékai az életnek e téren is. Májusban egy alkalommal készülődés volt a családban, amikor hazaérkeztem, nagy lányunk csomagolt. Kérdeztem, hová készül. Megyünk a Parlamentbe, osztálykirándulás lesz – válaszolt. Nocsak, én is ott leszek... – mondtam. Másnap, amikor vége lett az alakuló frakcióülésnek, kimentem szétnézni, vajon merre járhatnak. Éppen a kupolacsarnokban voltak, a Szent Koronát állták körül. Így aztán nem csak az idegenvezetőt hallgathatták, hanem egy képviselő is mondott pár mondatot a miskolci jezsuita gimnázium kisdiákjainak, akik között ott figyelt *Veronika*, a lányom. Én pedig arra gondoltam, legalább láthatta, hogy hol dolgozik olyankor az édesapja, amikor jó későn érkezik haza...

– *Korábban járt az Országházban?*

– Kétszer. 1990-ben, amikor a FIDESZ parlamenti párt lett, a frakció adott egy fogadást a Vadász Teremben, ahová a megyékből is meghívták azokat, akik a kampányt vezették. Másodszor 1998-ban, az alakuló ülést követően, amikor megnéztem milyen is valójában egy parlamenti ülésnap, hogyan működik az országgyűlés. Az Országház akkor is lenyűgözi az embert – és még most is van egy jóleső izgalom, bizsergető érzés bennem –, amikor sokadjára megyek be. Különösen a ciklus elején volt így, hiszen a magyar állampolgárságról szóló törvény, a Nemzeti Együttműködés Nyilatkozata, a Trianon-émlékezés külön-külön is megérintett érzelmileg. Az ünnepi percek után azonban előbb-utóbb erőt vesznek rajtam a napi ügyek, a megtárgyalandó témák, és az idő mindig kevés, oda kell figyelni. Ha a kérdésre mégis számba veszem az életutamat, számomra 1990 a legemlékezetesebb év, amikor a FIDESZ bekerült a Parlamentbe. Aztán 1998, amikor kormányra kerül-

tünk. A harmadik pedig 2006, amikor többségünk lett a megyei önkormányzatban és megválasztottak a közgyűlés alelnökének, majd később elnökének. Jelenleg ezt tartom a legfontosabb feladatomnak. Korántsem akarnám kisebbiteni a parlamenti mandátumom jelentőségét, amelynek előkelő helye van az értékrendemben, de az mintegy következménye az előzőeknek, egy újabb feladat.

– Az országgyűlésben a Kereszténydemokrata Néppárt frakciójában foglal helyet. Hogyan kerül oda egy majdnem alapító FIDESZ-tag?

– A KDNP is a rendszerváltó pártok egyike, és a FIDESZ-szel összefogva indult a 2010. évi választásokon; 2006-tól a Fidesz frakción belül politizálva szólítja meg a társadalmat. Az országgyűlésben a két párt képviselői azonban saját frakciót alkotnak. Az alakuló ülés előtt felkértek, hogy a kereszténydemokraták között foglaljak helyet. Feltételezem, hogy bencés és teológiai végzettségem, a keresztény értékek melletti elköteleződésem miatt. Mivel a KDNP jobbközép párt, és a politikai spektrumon magam is ilyen nézeteket vallok, megtiszteltetésnek vettem a felkérést. Egyébként nyilván a parlamenti matematika, a politizálási lehetőségek jobb megosztása játszott közre a felkérésben. Jelenleg a FIDESZ frakció 226, a KDNP 37 fős.

– Miként lett a Számvevőszéki és Költségvetési Bizottság tagja?

– Mindössze egyetlen bizottságban vállaltam munkát, s szándékosan ebben. A megyei közgyűlésben az egyik legfontosabb, egyben legnehezebb feladat a költségvetés készítése. Azt gondoltam, hogy ha az ország legfelkészültebb szakértőivel, képviselőivel dolgozom együtt, kölcsönösen hasznos lehet a munka. Tőlük megtanulhatom a szakmai módszereket, én pedig bevihetem a megyei tapasztalatokat, problémákat; miközben első kézből tájékozódhatok a költségvetések várható számairól, illetve javíthatok is azokon.

– Befejezésül egy rövid kitekintésre kérem. A parlamentben fordult a kocka, a FIDESZ-KDNP ellenzékéből kormányerővé lépett elő, mégpedig kétharmados többséggel. Időről időre előkerül a téma a politikai közbeszédben, hogy a FIDESZ visszatér a háromhetenkénti üléséhez, jelentősen csorbitva ezzel az ellenzék jogosítványait. Vannak ilyen tervek?

– Ez nem az én feladatom, de nem akarom megkerülni a kérdést. A műhelybeszélgetésben az körvonalazódik, hogy nem ilyen fehér-fekete módon kellene megoldani ezt a problémát. El lehet képzelni, hogy maradna egy heti ülésnap, amelyen napirend előtt, illetve interpellációk formájában elmondhatná az ellenzék, amit kíván. A szavazásokat viszont tömbösítenék, azaz havi vagy valamilyen más rendszerességgel összevonnák. Ennek az lenne az előnye, hogy nem szabdalná szét a képviselők otthoni munkaidejét. Viszonylag kevés ugyanis a főállású képviselő, a többiek ingáznak. Ha csak a megyei közgyűlési elnököket nézzük, egy kivételével képviselők, akik most vagy két-három napot Budapesten töltenek, vagy a tévénezők találják üresnek a parlamenti sorokat – ami nem azt jelenti, hogy nem dolgoznak. A FIDESZ-nek már vannak elképzelései arra is, hogy a nem szavazási napokon se legyen üres az ülésterem, beosztanánk, hogy bizonyos számú képviselőnk mindig jelen legyen. A szavazási napokon viszont a frakciónak biztosítani kellene a mindenkorai többséget, tehát csak nyomós indokkal lehetne távol maradni. Az Európai Unió több országában bevált ez a módszer.

– *Az első hónapokban úgy tűnt, mintha a májustól kormányzó párt nem nagyon venné figyelembe az ellenzék érveit, javaslatait. Foglalkoztatja ez a FIDESZ politikusait, vagy „a többség mindent visz” elv érvényesül?*

– Ez mindkét félen múlik, de túl kevés még az eltelt idő. Az LMP és a Jobbik megismerésére még nem volt elég lehetőség, talán maguk is az útkeresés stádiumában vannak. Az MSZP-vel más a helyzet, ezt a pártot, pontosabban a jelenlegi garnitúráját ismerjük. Ennek ellenére távol áll tőlem, hogy megítéljem a politikai ellenfelünket, inkább csak hangos gondolkodás, amit mondok. Az MSZP nem politizálhat úgy, mint eddig, mert látszik, hova vezetett: elvesztette a hitelét. Egy hitelvesztett párttal pedig nem lehet úgy viselkedni, mint egy hitelessel. Nem spórolhatja meg a gyökeres átalakulást, az öröklött struktúrák lebontását. Ha nem szabadul meg a túlméretezett szervezetétől, ha például csupán azokat a politikusait küldi a parlamentbe és a bizottságokba, akiket az elmúlt nyolc – vagy éppen húsz – évben, akkor kár panaszkodni az együttműködés hiányára. A FIDESZ azért tudott most ilyen arányban győzni, mert alulról építkező, sok fiatal, új arcot felvonultató párt. Az országgyűlésben és a megyében is. Tehát éppen hogy nem a FIDESZ ellenzékkel szembeni viszonyával van baj.

– *Köszönjük az interjút!*

A 75 éves Frisnyák Sándor köszöntése

Két kötet is megjelent Frisnyák Sándor, a Nyíregyházi Főiskola korábbi tanszékvezető egyetemi tanára, főigazgató-helyettese tiszteletére: az emeritus professzor a közelmúltban töltötte be 75. évét. Frisnyák Sándor, az MTA doktora a történeti földrajz területén alkotott maradandót, szakterületén iskolateremtőként tartják számon. A most megjelent kötetek közül az egyik – „Magyarország kultúrgeográfiai korszakai” – a professzor tizennégy tanulmányát tartalmazza, amelyek eddig nehezen hozzáférhetőek voltak, eredetileg kis példányszámú folyóiratokban, konferencia- és tiszteletkötetekben jelentek meg.

A másik – „Tiszteletkötet dr. Frisnyák Sándor professzor 75. születésnapjára” – tisztelőinek, tanítványainak, egykori és mai munkatársainak 29 tanulmányát közli Gál András és Hanusz Árpád szerkesztésében. A szerzők között találjuk a magyar földrajztudomány kiválóságait, akadémikusokat, egyetemi rektorokat, tudományos intézetek vezetőit. A kötet függelékében felsorolják a professzor szakirodalmi munkásságát. A publikációs jegyzékben 260 tétel szerepel, ebből négy önálló könyv és több mint nyolcvan könyvfejezet, monográfia, főiskolai-egyetemi tankönyv, konferencia-kötet írása-szerkesztése. *(Frisnyák Sándorral a Szemle 2004. augusztusi számában közölt részletes interjút. – A szerk.)*

valóság

Fábián Gergely

Húsz év az egészségügyi és szociális képzések szolgálatában

Idén ősszel ünnepli alapításának húsz éves évfordulóját a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kara, hiszen 1990 szeptemberében tárta ki kapuit az első évfolyamok előtt. Akkor két szakon, 60 hallgató kezdhette meg tanulmányait a megye legfiatalabb felsőoktatási intézményében. 2010 azonban nemcsak a kar születésnapját jelenti. Sajátságosan kettős jubileumról van szó, mivel az első tíz évet követően, amíg az intézmény a Debreceni Orvostudományi Egyetem főiskolája volt, 2000-ben létrejött az integrált Debreceni Egyetem, melynek a kar ma is szerves része.

Az alapítás és a kezdeti lépések

Az alapítók egy köre bizonyosan 22 évesnek tartaná az intézményt, mivel a főiskola létrehozásának terve már 1988 nyarán megszületett, igaz ekkor még csak elképzelések léteztek a „folyamat jelleggel” kiépítendő főiskoláról és az is bizonytalan volt, milyen szakok indulhatnak majd. A szervezőmunka egy időben, több szálon is elindult. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tanács részéről Gyúró Imre, az akkori elnökhelyettes, a főiskola egyik legfőbb patrónusa és dr. Lukácskó Zsolt, az intézmény későbbi főigazgatója kezdték meg a tárgyalásokat az illetékes minisztériummal, annak szakbizottságaival, illetve a DOTE vezetésével. Az ötlet gyakorlatilag mindenhol támogatókra talált, hiszen 1989. július 14-én már a megvalósítás konkrét lépéseiről egyeztettek Nyíregyházán az egyes szervezetek képviselői. Az anyaegyetemet nemcsak prof. dr. Leövey András rektor képviselte, hanem az általa kinevezett rektori biztos, prof. dr. Karmazsin László, aki a későbbiekben a Diplomás Ápoló szak egyik alapítója, illetve a védőnőképzés felelős vezetője is lett. A megyét továbbra is Gyúró Imre elnökhelyettes képviselte, aki nemcsak az alapításnál segítette az intézmény munkáját, hanem a következő évtizedekben is. Őt a főiskolán mindenki „Imre bácsiként” emlegette és emlegeti, ami jól jelképezi bensőséges viszonyát az intézménnyel és annak oktatói karával.

A tárgyalásokba ekkor már bekapcsolódott Nyíregyháza város is, pontosabban Csabai Lászlóné tanácselnök, illetve az akkori Népjóléti Minisztérium Szociális Szakképzési Bizottságának vezetőjeként dr. Ferge Zsuzsa, mivel ekkor született döntés arról, hogy Magyarországon is elindul a szociális munkás képzés, a minisztérium pedig helyet keresett az új szak számára az ország több városában.

A megállapodások szerint a gyakorlati képzés helyszínét a Jósa András Kórház és Rendelőintézet biztosította, így az alapítók között volt az intézmény akkori főigazgatója, dr. Vágvölgyi János is.

A sikeres egyeztetéseket, valamint az MSZMP vagyonának elosztásáról hozott parlamenti döntést követően még az év végén, december 28-án átadták a főiskola részére a párt Sóstói úti Oktatási Igazgatóságát.

Valószínűleg ma már kevesen tudják, hogy az eredeti tervek szerint ezt az épületet a Bessenyei György Tanárképző Főiskola kapta volna meg, hiszen Örökösföldön, a mai Zay Anna Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola mögötti üres területen éppen az egészségügyi főiskola számára készült el egy oktatási épület, azzal a céllal, hogy a későbbiekben integráltan működjenek a középfokú és a felsőfokú egészségügyi képzések. Az épület végül is más funkciót kapott, az akkori (ma már talán irigylésre méltó) demográfiai helyzetre való tekintettel hosszú ideig általános iskolaként működött, jelenleg pedig a Westsik Vilmos Élelmiszer-ipari Szakközép- és Szakiskolának ad helyet.

A kar Sóstói úti főépülete 1990-ben és felújítása után, napjainkban

A Sóstói úti épület átvételét nem sokkal megelőzve született meg az intézmény alapító okirata, amelyet az akkori jogszabályok értelmében, a még létező ágazati irányításnak megfelelően, a művelődési miniszterrel egyetértésben, a Szociális és Egészségügyi Minisztérium állított ki, dr. Csehák Judit népjóléti miniszter aláírásával. Az okirat szerint a főiskola 1990. szeptember 1-jei hatállyal került megalapításra, a Debreceni Orvostudományi Egyetemen, Nyíregyháza telephellyel.

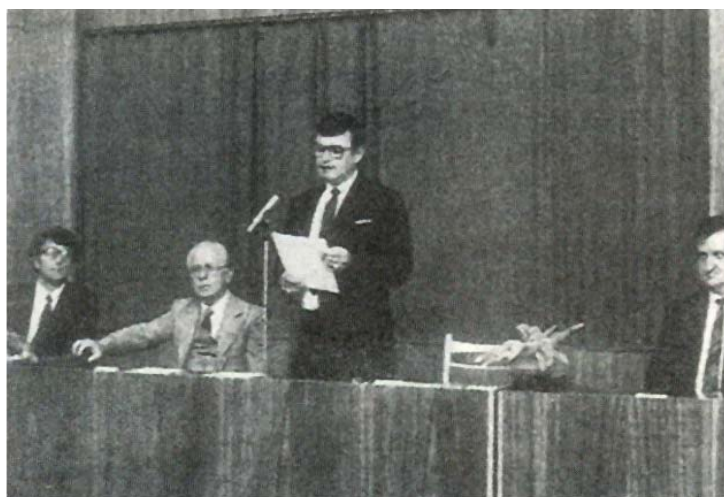
Az alapító okiratban foglaltak szerint a megye és Nyíregyháza város közösen biztosította a főiskola működésének épület-feltételeit, a DOTE garantálta a szakmai felügyeletet és az irányítást, a szakminisztérium pedig az oktatás költségeinek finanszírozását. Az intézmény megteremtésének egyértelmű céljai között az alábbiak szerepeltek:

- az egészségügy átalakításának igénye, a szükséges szakképzett munkaerő biztosítása
- az elmaradottnak minősített régió felemelkedésének előmozdítása
- a megyeszékhely felsőoktatási intézményi kínálatának bővítése
- a munkanélküliség csökkentése
- a szociális ellátás/gondoskodás színvonalának emelése

Mindezen előzményeket követően, 1990. szeptember 1-jén rendezték meg az első tanévnyitó ünnepséget, amely egyben az első főiskolai kari tanácsülés is volt. Az első tanítási nap szeptember 4-re esett, ekkor két szakon, a Védőnő- és

az Általános Szociális Munkás képzésben indult meg az oktatás 60 hallgatóval, 5 főállású oktatóval és 2 gazdasági-adminisztratív dolgozóval. A kezdetekkor a szakok élén ún. szakigazgatók álltak. Az induló képzések esetében dr. Lukácskó Zsolt (Általános Szociális Munkás szak) és dr. Orosz-Tóth Miklós (Védőnő szak) voltak a vezetők, akik nemcsak a szakokat irányítottak, hanem adott időszakokban a főiskola főigazgatói posztját is betöltötték.

A főiskola létrejötté széleskörű összefogás eredménye volt, ahogyan később dr. Gergely Lajos, a DOTE rektora egyik nyilatkozatában megállapította: *„Optimális modellje egy olyan intézmény születésének, amelyet egységes társadalmi igény és a szükséglet harmonikus együtthatása hívott létre”.*

Az első tanévnyitó ünnepség 1990-ben. Az elnökség tagjai (balról jobbra): dr. Réthelyi Miklós, a Népjóléti Minisztérium főosztályvezetője, dr. Leövey András, a Debreceni Orvostudományi Egyetem rektora, dr. Lukácskó Zsolt főigazgató és dr. Székely Gábor a Bessenyei György Tanárképző Főiskola főigazgatója

Az első évtized – a képzési kínálat bővülése

Már az első tanév során kialakultak azok az elképzelések, hogyan, milyen ütemezéssel és mely képzések kerüljenek engedélyeztetésre a képzési kínálat bővítésére. A terveket kifejezetten gyors ütemben sikerült megvalósítani, hiszen 1991 szeptemberében már egy új szak fogadhatott hallgatókat. Ez volt a hazánkban akkor még ismeretlen és új képzésnek számító Egészségügyi Ügyvitelszervező képzés, amely alapvetően az egyre rohamosabban fejlődő egészségügyi informatika ismereteire képezte a hallgatókat. A szak alapító vezetői dr. Szegedi János főorvos és dr. Zagyai Bertalan voltak.

1990 és 1999 között négy újabb képzést indított az intézmény. 1993-ban a Diplomás Ápoló szak (alapító vezetői prof. dr. Karmazsin László és dr. Kovács Árpád), 1997-ben az Orvosdiagnosztikai Laboratóriumi Analitikus szak (prof. dr. Muszbek László akadémikus vezetésével), 1998-ban a Mentőtiszt képzés (dr. Szép Imre irányításával), 1999-ben pedig a Gyógytornász képzés (prof. dr. Szepesi Kálmán és dr. Gomez Roberto vezetésével) fogadhatott hallgatókat.

1993 a védőnő képzés életében is jelentős változást hozott, hiszen ekkor vált négy éves főiskolai képzéssé, a korábbi három éves szisztéma helyett.

Az újonnan indított szakok közül négy olyan is szerepelt a főiskola kínálatában, amelyek korábban nem léteztek Magyarországon, így az első évtized az igazi „üttörőmunka” jegyében telt. A tantervek kialakítása nemzetközi minták alapján történt, ez a munka azonban nemcsak egy egyszerű adaptációt jelentett, hanem személyes konzultációkat is olyan neves külföldi szakemberekkel, akik vállalták, hogy a helyszínen segítik a curriculumok kidolgozását.

Az első évekre így a nemzetközi kapcsolatok igen széles körű és rendkívül gyors bővülése is jellemző volt. Már az Általános Szociális Munkás szak indításában is jelentős szerepet vállaltak amerikai és német szakértők, akik nemzetközi ösztöndíjak és pályázati programok támogatásával hosszú hónapokat töltöttek az intézményben. Hasonló módon került kialakításra az Egészségügyi Ügyvitelszervező képzés tanterve, amelyben főleg amerikai és holland szakértők vettek részt, illetve a Diplomás Ápoló szak programja. Ez utóbbi esetében már nemcsak tengerentúli szakértők segítették a munkát, hanem több európai ország képviselői is, illetve egy olyan nemzetközi, az egyes kormányok közötti megállapodáson alapuló tantervfejlesztő program, amely egységesítette az egyes országok tanterveit és képzési szintjeit.

Ennek a fejlesztő munkának számos eredménye lett. Egyrésztől mind az oktatók, mind a hallgatók számára természetessé vált, hogy külföldi szakértők, vendégoktatók folyamatosan jelen vannak a képzésekben, másrésztől magától értetődővé vált, hogy az oktatók és a hallgatók egyaránt részt vehetnek nemzetközi tanulmányutakon, külföldi részképzésen és vendégoktatáson, jóval a Bologna-folyamat és az uniós csatlakozás előtt. A kormányközi támogatásnak és megállapodásoknak köszönhetően olyan képzési programok kerültek bevezetésre, amelyek eredményeképpen az egészségügyi képzési területen szerzett hazai diplomák már ekkor automatikusan elfogadottak voltak a világ legtöbb országában.

A képzési kínálat bővülése természetesen járta együtt a hallgatói létszám dinamikus bővülésével. Az intézmény néhány év után már helyhiánnyal küzdött, hiszen a Sóstói úti épület egyre szűkösebbnek bizonyult. A kezdeti időszakban az épület ugyanis nemcsak oktatási épületként funkcionált, itt került kialakításra a főiskola kollégiuma is, amely 50 fő befogadását tette lehetővé. Természetes látvány volt, hogy a hallgatók papucsban járnak az órákra. Ahogyan arra Vitál Attila, a Hallgatói Önkormányzat második elnöke egyik írásában utalt, a nyíregyházi diákok igencsak irigyelték kollégista társaikat, *„hiszen az órák kezdete előtt elegendő volt öt perccel hamarabb ébredniük, s a lyukas óráikat a saját ágyukban tölthették. Mondhatom családias volt a légkör, néhány hét alatt valamennyien ismertük egymást.”*

Az elhelyezési gondok megoldására a főiskola vezetése tárgyalásokat kezdett a megye és a város vezetőivel, melynek eredményeképpen az intézmény kollégiumi célra megkapta a Bethlen Gábor utcán lévő, és korábban a Kelet-Magyarországi Állami Építőipari Vállalat munkásszállójaként működő épületegyüttest, oly módon, hogy az épületet 1992-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Közgyűlése és Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata fele-fele részben megvásárolta a Debreceni Orvostudományi Egyetem részére és átadta a karnak. Az új kollégium kialakítása, bővítése és átalakítása 1992 és 1998 között zajlott le. Azonnali átalakítással 150 fő elhelyezésére nyílt lehetőség, majd 1995-ben tetőtér beépítéssel újabb 54 férőhellyel bővült a létesítmény. 1998-ban a korábbi konyhai rész átalakításával újabb 50 fő elhelyezésére nyílt lehetőség.

A KEMÉV munkásszállója az átadás előtt és a kollégium jelenlegi formájában

Az évtized során hasonló ütemben folyt a tanügyi épületegyüttes átalakítása és bővítése. Elkészült a Sóstói úti épület rekonstrukciója és tetőtér-beépítése, amellyel megszületett a „főépület” ma ismert arculata, illetve a megyei önkormányzat 1997 év végi döntése alapján a korábbi Gyermek és Ifjúságvédő Intézet szomszédos épületének átadása is lezajlott. Ez az épület eredetileg bentlakásos gyermekotthon volt, melyet a gyermekvédelem megváltozott jogszabályi feltételrendszere miatt a megye megszüntetett, így az átadás nem zavarta meg az intézmény működését.

Az épület elég leromlott és elhanyagolt állapotban volt, amit a kar 1999-ben saját erőből, tetőtér-ráépítéssel felújított. Az alapterület jelentősen bővült, itt kaptak elhelyezést a mentőtiszt, az ápoló és a védőnő képzések speciális szaktantermei, az új könyvtár és az ebédlő.

A képzési kínálat és az infrastruktúra bővítésének időszakában esett át az intézmény az első akkreditáción is, 1996-ban. A minősítés sikeres volt, az Országos Akkreditációs Bizottság kiválóra értékelte a kar munkáját, európai színvonalúnak és iskolateremtőnek minősítve azt. Különös súlyt adott ennek a véleménynek az, hogy a neves tudósokból álló Látogató Bizottságot dr. Vizi E. Szilveszter a Magyar Tudományos Akadémia akkori alelnöke, orvos-akadémikus vezette.

A GYIVI korábbi gyermekotthona az átvételkor, illetve a felújítás után, a tanügyi épületek bővítésekor

Az ezredforduló változásai, strukturális átalakítások és a minőségi fejlesztés lehetőségei

A képzésfejlesztés közel egy évtizedének lendületét megtörték azok az átalakítások, amelyek alapjaiban változtatták meg a hazai felsőoktatási rendszert. Az 1998-ban megválasztott kormány programjába foglalta a felsőoktatási intézmények átalakítását, pontosabban integrációját. Az első döntések alapján az egészségügyi főiskola a létrehozandó Nyiregyházi Főiskola részeként működött volna tovább. Ez a döntés erőteljes ellenkezést váltott ki nemcsak a karon, hanem az anyaegyetemen, illetve a legkülönbözőbb szakmai szervezeteknél is. Az Egészségügyi Minisztérium is tiltakozását fejezte ki, hivatalos állásfoglalása szerint ugyanis egészségügyi felsőoktatás nem létezhet orvostudományi egyetemi háttér nélkül, illetve egységes rendszerként értelmezve a gyógyítást és az egészségügyi képzést annak közös struktúrában kell működnie, biztosítva a szakmai irányítást, a képzés és a minőségbiztosítás teljes összhangját. A Magyar Akkreditációs Bizottság, a Felsőoktatási Tudományos Tanács, az Egészségügyi Tudományos Tanács, a Magyar Rektori Konferencia szintén az elképzelés ellen foglalt állást. Az igen széleskörű tiltakozás hatására az Oktatási Minisztérium végül felülbíráltja álláspontját, így az intézmény az integrált Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karaként működött tovább 2000. szeptember elejétől.

A strukturális átalakítások sorát bővítette a felsőoktatási rendszer európai reformja, ideértve a kreditrendszer bevezetését és a Bologna-dekrétum aláírását 1999-ben. Ehhez társult hazánkban az új felsőoktatási törvény, illetve annak elfogadásával párhuzamosan a finanszírozási rendszer átalakítása. A Bologna-folyamathoz társulva Magyarországon jelentősen megváltozott a szakok (az új definíciók szerint az alapképzések) struktúrája is, így a 2000 és 2006 közötti időszak az intézmény esetében alapvetően a szerkezeti átállás jegyében telt. A korábban önálló szakként működő képzések nagyobb alapszakokká integrálódtak, több szakirány definiálásával. Így alakult ki a karon a ma is működő új képzési struktúra, amely négy alapszakot és összességében 7 szakirányt jelent, amelyek a következők: Ápolás és betegellátás alapszak (szakirányok: ápoló, szülésznő, mentőtiszt); Egészségügyi Gondozás és Prevenció alapszak (szakirány: védőnő); Egészségügyi Szervező Alapszak (szakirányok: egészségügyi ügyvitelszervező, egészségbiztosítás, egészségturizmus); Szociális Munka Alapszak (szakirányok nélkül)

Bár a Bologna-folyamat hazánkban az egészségtudományi képzéseket abban az értelemben nem érintette, hogy rövidült volna a képzési idő (továbbra is nyolcféléves képzésekről van szó, szemben a Bologna által definiált 3+2 éves, osztott képzési rendszerrel, amelyben a hároméves alapképzésekre épülnek rá a kétéves, egyetemi diplomát adó mesterképzések), a karon folyó képzések integrált tanterveit ki kellett dolgozni, illetve minden képzést mint „bolognai alapszakot” újra kellett akkreditáltatni.

A szakai akkreditációval szinte egy időben, 2006-ban került sor az újabb intézményi akkreditációra is, amely már sokkal részletesebb és szigorúbb volt, mint tíz évvel azelőtti elődje. A kar mindkét folyamatot sikeresen lebonyolította, újra kiváló minősítést kapott, így az új struktúra kialakítása után ismét elérkezett az idő, amikor újra a jövő tervezése vált a legfontosabb stratégiai feladattá.

Az intézmény elsősorban a Bologna-rendszerben meglévő lehetőségeket igyekezett kihasználni. Bár az új egységes európai rendszer bevezetése óta a viták kereszt-

tüzében áll, nemzetközi szinten is, és újragondolása is egyre aktuálisabbnak tűnik, a hazai polémiákban a strukturális kérdések sajátosan keveredtek a finanszírozási anomáliákkal, illetve az egyre tömegesebbé váló felsőoktatás problémáival, ami megnehezítette a tisztán a szerkezeti változásokra vonatkozó párbeszéd kialakulását. Sok hazai intézmény kényszerként és hátrányként élte meg a változásokat és gyakran elmerült a végeérhetetlennek tűnő vitákban, fórumokban.

A kar, amennyire arra mód és lehetőség volt, próbálta elkerülni ezeket a vitákat, igyekezett önálló és az intézmény sajátosságait is figyelembe vevő stratégiai tervet kidolgozni. Ehhez számos tényezőt kellett számba venni, amelyekről már ekkor tudható volt, hogy jelentősen befolyásolják majd a felsőoktatás helyzetét. Ilyen körülmény hazánk demográfiai helyzete, a rendszer finanszírozásának permanens nehézségei, az egyre szigorúbb akkreditációs követelmények és az uniós tagságból is származó erőteljes nemzetközi kihívások. A stratégia központi eleme a már kialakult alapszaki struktúrára épülő speciális mesterszakok és továbbképzési programok kidolgozása volt, amelyben az alapképzés tartalmi fejlesztése természetes és folyamatos feladat, a mesterképzések esetében pedig kizárólag a kar profiljához illeszkedő, lehetőleg újdonság értékű képzések bevezetése volt. Ez egyben a kezdetekhez való visszanyúlást is jelentette, az „úttörő” szerep újralátalását, hiszen az intézmény olyan mesterszakok és szakirányú továbbképzések indítását tűzte ki célul, amelyek korábban nem léteztek Magyarországon, ugyanakkor az évtized második felében már érzékelhető volt az irántuk megnyilvánuló szakmai és munkaerő-piaci kereslet.¹

A stratégiai elképzeléseket siker koronázta. 2007-ben a kar alapította meg az Egészségügyi szociális munka elnevezésű mesterszakot, amely korábban nem létezett hazánkban, 2008-ban pedig országosan a harmadik legnépszerűbb mesterképzés volt az első helyes jelentkezések alapján. 2010 szeptemberében indította útjára az intézmény az Ápolás mesterszakot, 2011 februárjában pedig egy igen speciális mesterképzést indít, a Szociális Munka és Szociális Gazdaság elnevezésű nemzetközi közös képzést, amely 9 európai egyetem együttműködésében valósul meg. A szak ún. joint képzés, amelynek végén a hallgatók nemzeti és közös diplomát is kapnak, mivel a curriculum egységes minden közreműködő intézményben. A SOWOSEC (Social Work and Social Economy) képzés Magyarország első akkreditált nemzetközi közös képzése. Az egyetemi diploma kiadására való jogosultság megszerzése után az intézmény elnevezése is módosult, ma a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karaként működik.

A sikerek mögött a minőségi fejlesztésre koncentráló stratégia áll. A nemzetközi kapcsolatok továbbra is természetesekek, sőt jelentősen bővültek az utóbbi években. A kar jelenleg 40 nemzetközi bilaterális együttműködési szerződéssel rendelkezik. Jelentősen bővült a tudományos minősítéssel rendelkező oktatók száma és aránya. Közülük ketten rendelkeznek MTA doktora címmel, négyen habilitált doktorok.

1. Az új képzések akkreditációjánál igen szigorú követelményeknek kell megfelelni hazánkban. Elsőként ún. szakalapítási kérelmet kell benyújtani, amelyet elsőként a Magyar Akkreditációs Bizottság bírál el, majd pozitív eredmény esetén az illetékes minisztérium is véleményez, illetve engedélyez. A dokumentációban alapvetően azt kell bizonyítani, hogy a képzésre igény van az adott szakmai területen, illetve pontosan és részletesen be kell mutatni a kialakítani kívánt kompetenciákat, képzési tartalmakat, stb. Az engedély kiadása után az adott felsőoktatási intézménynek újabb akkreditációs dokumentációt kell benyújtania, egy ún. szakindítási kérelem formájában, amelyben alapvetően azt kell bizonyítani, hogy minden szempontból alkalmas az adott képzés lebonyolítására. Ennek értelmében számos intézmény választja azt az utat, hogy „csak” szakindítási kérelmet nyújt be már megalapított képzésekre, mivel annak engedélyeztetése sok szempontból egyszerűbb és gyorsabb folyamat. Summa summarum a végeredmény pedig ugyanaz.

Speciális képzések természetesen sajátos szakirodalmi háttérrel is megkívánják, ezért a kar megalapította az Egészségügyi kari jegyzetek sorozatot, az Egészségügyi szociális munka könyvtára elnevezésű szakkönyvsorozatát, illetve a Tudományos Közlemények című kiadványsorozatát. A karon létrehozott Gerontológiai Tudományos Koordinációs Központ adja ki a szakmai-tudományos szempontból is hiánypótló Magyar Gerontológia című folyóiratot, a húsz éves jubileum alkalmából pedig újtárra indult a kari Acta-sorozat, Acta Medicinae et Sociologica címmel. Néhány évvel ezelőtt a kar oktatóinak kezdeményezésére valósult meg a Nyíregyházi Doktorandusz Konferencia, amely minden évben megrendezésre kerül, a három nyíregyházi felsőoktatási intézmény közös szervezésében. A minőségbiztosítás érdekében a kar bevezette az ISO rendszert.

Az utóbbi néhány évben az infrastruktúra további bővítése is sikeres volt. Átadák a Zilahi-termet (névadója, dr. Zilahi József a megyei közgyűlés elnökeként számos esetben támogatta az intézmény fejlesztési elképzeléseit, ezért is őrzi nevét a kar egyik legújabb és talán egyik legrepresentatívabb terme), pályázati támogatással felépült a „torony”, több, a legkorszerűbb eszközökkel felszerelt előadóteremmel, és „új” épületbe költözhetett a dékáni hivatal, valamint a gazdasági-adminisztrációs egység is, hiszen a megyei önkormányzat átadta a korábbi püspöki palotát is a karnak. Mára korszerű, minden igényt kielégítő „mini-campus” várja az oktatókat és hallgatókat.

Húsz év természetesen nem igazán hosszú idő egy intézmény életében, hiszen éppen csak kilépett a kamaszkorból, és a felnőtté válás küszöbén áll. Az eddigi tapasztalatok azonban arra utalnak, hogy fiatal felnőttként, a folyamatosan változó körülmények ellenére is egyre biztosabban megáll a saját lábán, ami biztató lehet akár a távoli jövőt érintően is.

Nyíregyháza a távoli jövőben (nem húsz, hanem 200 év múlva) az Egészségügyi Kar épületegyüttesével

**A DE Egészségügyi Karának gerundiuma,
Nagy Lajos Imre szobrászművész alkotása (2010)**

Kun István

Amikor szárnyalt a falu

A magyar mezőgazdaság 1960–1990 között – megyei kitekintéssel

Az MSZMP döntésére 1959-ben megindult a mezőgazdaság ismételt „szocialista átszervezése”. A falvakban joggal féltek az újabb kampánytól. A Rákosi-érának nemcsak az erőszakos szervezést kell a szemére vetnünk, hanem azt is, hogy az éhezés szélére sodorták a kezdetleges nagyüzemek tagjait. És olykor nemcsak a szélére. A beszolgáltatás réme rajtuk is ütött, a termelés legelemibb feltételei pedig az illúziók világába tartoztak. Az 1953-as Nagy Imre program lehetővé tette a szövetkezetekből történő kilépést, és alig maradt téesz az országban. Azt a kolhozmintás utat sem politikailag, sem gazdaságilag nem szabadott folytatni. Ismét általánossá vált az egyéni gazdálkodás – s vele a kisüzem. A kisüzemnek pedig olyan korlátai voltak, hogy azok kétségessé tették a paraszti tömegek boldogulását.

A Nagy Imre-tanítvány, az agrárpolitikus Fehér Lajos, továbbá az agrárszociológus Erdei Ferenc körei a fejlődés lehetőségeit látták a szövetkezésben, vagyis azt, hogy így lesz a magyar parasztságnak jövője. Ám más várakozások is formálódtak. A nagyüzemtől remélték az átütő erejű modernizációt. Még be sem fejeződött a szervezés, amikor Tresser Pál, a kiváló mezőhéki téesz főagronómusa a beszélgetésünk során Veres Péter kevésbé ismert versét idézte: „Ide kell hoznunk a nagyvilágot/ ide kell hoznunk mindent, ami szép, ami jó,/ ami nemes, és amit érdemes.”

És biztosan nem a szovjet kolhozokra gondolt.

Bár hangoztatták az erőszak nélkülséget, az a régi apparatcsikkokkal nem ment. Egy ilyentől hallottam: Három pofonnal megvettük a határt. Ám a szervezés túlnyomó többségét szerencsére nem túlbuzgó emberek végezték. A belépési nyilatkozatok aláírása azonban csak egy göröngyös út kezdetét jelentette. Milyen legyen egy közös gazdaság? Jó példa nem állt rendelkezésre, *másolni senkit sem lehetett*. Mégis elkezdtek valamit, és – ellentétben a Rákosi-érával – a mezőgazdaság jelentős állami támogatásokat kapott. Próbálták megteremteni a közös alapokat, s a termelés feltételeit.

Itt a megyében három fő termelési cél lebegett a vezetés előtt: az alma, a dohány, és a tehenészet. Ezer hektárjával telepítették a vadlányú almafákat, tízszer tíz méteres térállásra. Ha valahol nemcsak beletaposták a gyökereket a homokba, akkor hat-nyolc év múlva már teremni kezdtek a fák. A dohánynak szerfás pajtákat építettek, és létesültek az első magtárpadlásos istállók is. Mindez nem jelentette a tagság életszínvonalának javulását. Nem volt elég kertész szakember. Gazdász sem, könyvelő sem. Vakon termelt csaknem minden üzem, azt, amit a tervutasítás rá osztott. Akadt egy-két kirakatgazdaság, aztán olyan is, ahol az almatelepítést a

józan paraszti ésszel végezték. Nem falazó homokba, hanem búzaföldbe ültették a valahogyan beszerzett törpe fákat. Azok hamarabb teremtek, és sokat, s ott tarthattak vig zárszámadásokat. És akadt téeszelnők, aki megúsza az értelmes cselekvésért kiosztott fegyelmit.

A hatvanas évek elején megjelentek hazánkban is a kombájnok. Ugyan gyártottunk előzőleg is valamennyit, EMAG-típusúakat, de róluk jobb hallgatni. A szovjet gyártmányú masinák se számítottak a technika csodáinak, de az egyre öregedő, s egyre fájósabb derekak már mind nehezebben arattak. A kombájnok megjelenése legalább negyven év elmaradását próbálta felszámolni. Hihetetlen változást jelentett e gépmonstrumok munkába állása. Már a húszas években hirdette egy amerikai cég az aratócséplőit a Budapesti Hírlapban. Behozni mégsem szabadott, mert – úgymond – elvette volna az aratóbandák kenyerét. A Horthy-rezsim a ló vontatta kéveköto aratógépet se szívelte.

Megmozdultunk tehát, ám ez a mozdulat nem volt világrengető. 1964-ben jelent meg egy franciaországi útinapló, amely igencsak meghökkentette az akkor még nemigen utazgató agráriusokat. Komló László, egy közgazdász írta. A kiadását segítette és előszót írt hozzá Erdei Ferenc. A könyv címe: Az ipari mezőgazdaság felé. Az egészből kiviláglott, hogy hol is tartunk. Szóval nem az élvonalban. Nem is a középben. Hátul, nagyon-nagyon hátul. Technikában, szervezetségben, gondolkodásban. Vagyis fejben. Ez a könyv egyértelművé tette, hogy a magyar parasztság csak úgy élhet jómódban, ha a mezőgazdaságunk a világ élvonalába képes kapaszkodni. Ami alatta van, az nyomorúságos megalkuvás, és abból se szóló nem lesz, se lágy kenyér.

Komló László könyvének meghatározó hatása lett a következő évek folyamataira. A baromfitenyésztésben elkezdődött a vertikális integrációk kiépítése – nehezen ment -, ám a heti szerződésekre történő átállás fölpendítette az ágazatot. És a hibrid fajták behozatala, tojásban, csirkében. Tervezni és építeni kezdték az ipari jellegű szakosított tehenészeti és sertéstelepeket. Csakhogy nem gubancok nélkül. A telep helyének kijelölése és annak erőszakos keresztülvitele, a fogadó-képesség figyelmen kívül hagyása, továbbá az átgondolatlan pénzügyi feltételek miatt az építő téeszek tagsága a szó szoros értelmében megszenvedte e fejlesztéseket. Voltak üzemek, amelyeket egyszerűen felmorzsolta az új telep, pénzügyileg, jövedelmezőségben, és hát morálban is. Az állami gazdaságok nem váltak veszteségesse az állatok betelepítése után, mert korlátok nélkül kapták a dotációt. A valóban ipari jellegű adottságok új gondokat eredményeztek: például a fajtakérdést. Előtérbe kerültek a nagyobb tejhozamot ígéro tehenek, a szaporább sertések. A gazdaságos termeléshez intenzivebb fajták kellettek, jobb takarmányozás, és jóval nagyobb teljesítmény.

A világ e teljesen új megoldásokra is felfigyelt, azonban az agrárértelmiségünk nagy generációja egy egészen szenzációs produktumot tett az ország asztalára. Bábólnán kezdték kidolgozni a zárt termelési rendszert. Ez a kukoricára vonatkozott, a tehergépkocsi kivételével amerikai gyártású gépekkel. Mi volt ennek a lényege? A géprendszer egységbe rendezése, s ezzel a termelékenység megnövekedése, még hozzá korábban elképzelhetetlen szintre. Egy gépsor, hatszáz hektár. És a tudomány kapcsolása a termeléshez, talajvizsgálat, célzott tápanyagpótlás, célzott fajták használata. Összességében hatalmas terméshozamok, s hihetetlen jövedelmezőség. És erre sertés-, meg baromfi-hús programot lehetett alapozni. Miért hökkentette meg a zárt termelési rendszer a világot? Mert *gondolatot* tar-

talmazott. Szellemi többletet! Az ő legjobb gépeiket precíz magyar elgondolásra fűzte. Az eljárás itthon szinte termékenyítő áradásként terjedt. Alakult és szervezett Nádudvaron a KITE, aztán Szekszárd, Baja, ez utóbbi KGST-gépekkel. És mások. Szinte minden fontosabb terményre kidolgoztak termelési rendszert, és ez egyáltalán nem számítható a bajok közé. A bábolnai gondolat serkentett. Olyan innovációs hullám árasztotta el a mezőgazdaságot, amelyhez hasonlót sohasem értünk meg a magyar nemzetgazdaságban.

Volt egy csavar a zárt rendszerekben. A kormány hozzájárult, hogy a kukorica többlettermést exportálják, és a dollár-bevételt gépvásárlásra fordíthassák. Üzemenként öt éven át. Ez a megoldás óriási fejlődést eredményezett az ágazat gépparkjában. Az érdem a két parasztvezéré, Burgert Róberté és Szabó Istváné. Az agrárérdekeket ők érvényesítették. Hagyta a kormány dolgozni őket és csapataikat. *Ez volt a támogatás.*

A zárt rendszerek áttörésének idején, 1967-ben jelent meg egy könyvecske Franciaországban, amely Európa-szerte zajos ribilliót okozott, és a gazdasági folyamatokra elképesztő hatást gyakorolt. A brosúra nagyságú pamflet szerzője egy nemrég elhunyt lapszerkesztő közgazdász, bizonyos Jean-Jacques Servan-Schreiber. Művének címe: Az amerikai kihívás. A könyvet szinte azonnal kiadták magyarul is. Mit állít a szerző? Azt, hogy az amerikaiak technológiai uralom alatt tartják Európát, csak azt adják át, ami náluk már elavult. A fejlett nyugat-európaiak pedig a náluk leharcolt technológiákat passzolják tovább a szocialista országoknak, azok pedig a még korszerűtlenebbeket a fejlődőknek. A kialakult négylépcsős viszonyok megmerevedtek. Ez állapotot az író a gyarmatosítás egyik válfajának tekintette, amelyben Európa vesztesre áll.

Miért hatott szinte bombaként ez a brosúra? Mert igaz volt. Tényekkel bizonyította az állításainak valóságát, amit olykor maguk az amerikaiak sem tagadtak. Kiderült, hogy nem katonákkal vagy bombákkal kell uralmat szerezni, hanem technológiákkal. Igen, a technológia. Az ember által kidolgozott termelési eljárás. A fogalom a középpontba került, s megrendítő fölismeréssé vált. Hogy ez az igazi hatalom.

Az amerikai kihívás tükrében még inkább fölértékelődött a zárt termelési rendszerekben megjelenő gondolat. A nehezen mozduló ágazatokban kevésbé, ám a mezőgazdaságban Nyugat-Európában döbbenetes technológiai versengés indult. Gyilkos harc a munkapercek megtakarításáért, a nagyobb teljesítményekért. Az az üzem, amely lemarad, az elpusztul. E roppant küzdelem ma is tart, országok között is, kontinensek között is.

És ebben a versenyben Magyarország *akkor még* előkelő helyen állt.

Az 1968-ban életbe lépő új gazdasági mechanizmus számos változást hozott. Már előtte megszűntek a gépállomások, és az üzemek saját gépparkra rendezkedhettek be. Lassanként kikopott a gyakorlatból a mesterséges elszámolási rendszer, a munkaegységeké, és havi készpénz-fizetésre tértek át a téeszkek is. A zárt rendszerekhez a korábbinál is nagyobb üzemekre volt szükség, hogy a bennük rejlő plusz teljesen kibontakozhasson. Megindult a téeszkek egyesítése, gyakran voluntarista szándékokból. A helyi párt döntésekben a gazdasági szempontok néha számítottak, máskor nem. Az apparatcsikokat felkészületlenül érte a feladat. Az új rend pedig megválogatta az üzemi vezetőket. Akiben derengett némi spiritus, az kivirágzott, ám sokan bezáptáltak, mert a kiválasztásban *a politikai lojalitás kívánalma* több bakival járt, mint amennyi sikerrel. A változások azonban a me-

zőgazdaságban így is jóval nagyobb eredményeket hoztak, mint a többi ágazatban. A balosoknak föl is tűnt, hogy a paraszti jövedelmek meghaladják a munkásokét. Zseniális ötletük támadt a megoldásra: Le kell törni a paraszt tollasodását! Ügyes. És mennyivel egyszerűbb, mint a munkáskeresetek növelése!

Az agráriusoknak lettek válaszaik. Miniszteri programmá nemesedett a *háztáji gazdaság segítése*. Kitűnően sikerült! Ott ugyanis nem lehetett követni a jövedelmeket, viszont remek lehetőséget nyújtott a falusi lakosság gyarapodására. A változás gyors volt és átütő erejű. A sertésnek már több mint a fele a háztájiban hizott meg, a tej bő harmadát ott fejték, és ott termett a zöldségnek, gyümölcsnek kétharmada. Mindezek mellé a melléküzemágak munkalehetőségeket kínáltak, a közös gazdaságban pedig nőhetett a termelékenység.

Különös szimbiózis alakult ki. A nagyüzemek szerződtek a tagjaiknak, takarmányt adtak, megművelték a földeket, és mindent szállítottak. E szimbiózis nélkül nem lehetett sikeres a program. Közben izgalmas versengés kezdődött. A legnagyobb teljesítményt igencsak a hernádi téesz produkálta a kiváló elnök, néhai Cserhádi Pál vezetésével: Olyan paneleket fejlesztett ki, amelyekkel egyszerűen összepatentolható volt egy 25 ezres csirkeöl a háztájinak. Gyorsan és viszonylag olcsón. (E panelokkal épült a kisvárdai baromfifeldolgozó is.) Kiemelkedő munkát végeztek Cecén és környékén a libatömés betanításával, szervezésével és istápolásával. Kellett. Egyre nőtt az aranyként eladható libamájunk exportja. Másutt a zöldségtermesztést szervezték meg. Ment feldolgozva Angliától Svédorszáig, és vitte a vonat frissen, főleg az NSZK-ba.

A háztáji tehát *árutermelővé* vált. A téeszek szakember-gárdája mindenben segítséget nyújtott a tagoknak. Nem jótékonykodásból, hanem elemi érdekből. Ahol új házakat építhetett a téesztag, ahol bebütorozhatta, ahol autót vehetett a gyerekének, ott nem szorongtak a jövőtől.

A kibocsátott élelmiszer mennyisége évente nőtt. Jól jött ez. A keleti tömb igényelte, hiszen seholy sem barkácsoltak össze még egy közepes agrárpolitikát sem. Jelszavakkal nem lehetett jóllakatni a munkásokat. És a Szovjetunió fogadott szinte minden húst, gabonát, a minőségére való tekintet nélkül. Nem baj, ha zsíros is a háztáji disznó, csak legyen, és sok legyen. Velük hamarosan áttértünk a dollárelszámolásra: ez volt az élelmiszert energiáért program. A többi KGST-ország nem tudott fizetni. A nyugati export viszont egyre élénkebb lett. Állandósult onnan *az évi kétmilliárd dolláros agrártöbblet*, ami a szocialistának nevezett országok között érthetetlen csodának minősült.

Szárnyalt a falu.

Nyugat-Európa azonban gyors válaszokat keresett az amerikai kihívásra a mezőgazdaságban. A földeken nálunk kialakított magas színvonalú szervezethez, és a termelés tudományos megalapozásához egyszerűen átvették. A hetvenes évek második felében, Angliában, a mi szakosított telepeinken kialakult termelékenység *tízszerezése* inkább kötelezőnek számított, mint ritkaságnak. Am Coventryben, a Királyi Mezőgazdasági Társaság bemutató telepén már ennél nagyobb teljesítményre képes, működő istállókat is láthattam. Egy négyszáz tehenészeti telepet pedig harminc nap alatt fel bírtak építeni és be is tudták népesíteni. Olyan számítógépes rendszereket alkalmaztak a termelésben, amilyenek nálunk akkor még sokáig az álmok világába tartoztak.

Mi pedig elkényelmesedtünk. Megelégedtünk az eredményeinkkel. Kár volt. Évente tartották az aktívákat, keserves hírekkel. Hol nyolcmilliárdot vontak el a

mezőgazdaságtól, hol tizenhárom, vagy még annál is többet. Minden esztendőben, kivétel nélkül. Részben a közterhek emelkedtek a korábban elképzelhetetlen magasságokba, részben pedig az input árak. Ezek ugyan már a hatvanas években is mocoogni kezdtek.

Az agráriusok a nehezedő körülményekre immár nem tudtak megfelelő válaszokat adni. A melléküzemágak manufaktúraszerű működése nem pótolta az elsodort pénzeket. Az ágazat *kizsigerelése* kétségtelen, de az is, hogy e menthetetlen állami intézkedéssorozatra nem reagált megfelelően az agrárvilág. A termelés minden szegmensében technológiai forradalmak játszódtak le világszerte, s ezeket át kellett volna vennünk. Újabb fejlesztéseket kellett volna indítani, a termelékenység újabb növelését, s minden eszközzel elősegíteni a gazdálkodás előrelépését. Néhol, főként ritkán, sikerült, tömegesen azonban nem.

Aztán 1981-ben beütött az almakrach. A szovjet átvevők a korábbinak csupán a töredékét engedték a szélesvágányú vagonokba rakni. A szöveg úgy hangzott, hogy az alma nem alapvető élelmiszer, így csökkentik az importját. A szovjet piacot nem tudtuk mással pótolni. A mi almánkat Nyugat-Európában alig lehetett eladni, az versenyképtelennek bizonyult. A drága pénzen épített almatárolókban egyre inkább mást raktároztak, bütort, sőt, bort, konzervet. Egyedül a meggytermesztés virult. Az NSZK-ban évente megevett 80 millió üveg befőttből harmincmilliót mi szállítottunk. Ennek nagyjából a harmada Szabolcsban termett. A meggy főként a szabolcsi házi kertek gyümölcse volt, és jó ára rendszeresen segítette a falusi életszínvonal megtartásában.

A nyolcvanas évek közepén egy ízben megtörtént a megye téeseiben, hogy négyszáz millióval több veszteség keletkezett, mint amennyi nyereség. Új helyzet állott elő. Az üzemekben is, a háztáji gazdaságokban is. Pangás kezdődött. Korábban kötelezővé tette a szövetkezeti törvény a tagok foglalkoztatását, ez idő tájt azonban csöndben elfeledkeztek róla.

A Kádár-éra mélyrepülésével megkezdődött tehát az agrárvilág erodálódása is. A mezőgazdaság mégis olyasmit produkált e három évtized alatt, amilyenhez hasonlót más területeken nem sikerült. Egyetlennek bizonyult az összes ágazat közül, amely képes volt világszínvonalon termelni, és e körülményt a fejlett országokban megsüvegezték. A gyakran erőszakkal összerakott nagyüzemek túlnyomó többsége ellenállt a leépülésnek, és igencsak erősnek bizonyult. A sorozatos kormányzati hibák sem tudták kivéreztetni. Az ágazat a rendszerváltás idején még mindig hat-száz ezer dolgozójának nyújtott megélhetést.

A kivéreztetéshez nem hiba kellett.

(2010. augusztus 19-én a Nagy Imre Társaság megyei szervezete konferenciát rendezett a földosztás 65. évfordulója alkalmából Nyíregyházán. Ez az elemzés a konferencián hangzott el.)

szemle

Új irat a tudomány könyvespolcán

Mint az első szám szerkesztőbizottságának vezetője, nagy örömmel tettem eleget a Szabolcs-szatmár-beregi Szemle főszerkesztőjétől kapott felkérésnek, hogy mutassam be szeptember végén megjelent folyóiratunk, az „Acta Medicae et Sociologica” első számát az olvasók számára.

Kiadványunk a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar Tudományos Tanácsadó Bizottságának megbízásából és az egyetemi kiadó, a University Press gondozásában megjelenő periodika. Intézményünk nem csupán a divatnak hódol ezzel a folyóirattal. Egy olyan folyóiratot szeretnénk újtárrá indítani, melynek keretein belül módunkban áll megmutatni a karon folyó tudományos munka eredményeit. A címválasztással azt is szeretnénk jelezni, hogy csatlakozunk egy régi felsőoktatási hagyományhoz, s ezzel egy újabb „Acta” kerülhet a tudomány könyvespolcára. Kicsit tematizálva, kicsit konceptualizálva, de mindenképpen egymás mellett bemutatva a karral munkakapcsolatban lévő, de a tudományos kutatómunka különböző szintjein alkotó szakemberek munkáit. Fontos célunk, hogy publikációs fórumot teremtsünk fiatal kollégáknak, a karunkon művelt tudományok és határterületeik (egészségtudományok és társadalomtudományok) témáit feldolgozó tanulmányaik számára. Szeretnénk elérni, hogy a folyóiratunkban megjelenő munkák minden tekintetben megfeleljenek a tudományos közleményeknek szemben támasztott követelményeknek. Ezért szerkesztőbizottságunk úgy dön-

tött, hogy minden olyan, közlésre kerülő tanulmányt lektoráltatunk, melynek szerzője nem rendelkezik tudományos minősítéssel. A nagyobb hitelesség érdekében, a karunkhoz tartozó szerzők által írott munkákat kartól független, tudományos fokozattal rendelkező, tudományterületileg illetékes szakembernek adjuk ki lektorálásra. Ugyanakkor azon külső szerzőinknek, akik nem tartoznak a karunkhoz, belső lektort rendelnénk karunk tudományosan minősített munkatársai közül. Szándékaink szerint az ilyen fajta tanulmányokból lesz a legtöbb folyóiratunkban. Szeretnénk azonban azt is bemutatni, hogy hol tartanak tudományos munkájukban a tapasztalt, tudományosan minősített kollégáink. Ezért mindig lesz, divatos kifejezéssel élve, egy ún. VIP-tanulmány is, melyekre felkérünk szerzőket azok közül, akik már nevet szereztek a tudományos alkotómunka terén. Ezeket a munkákat természetesen szükségtelen lektoráltatni.

Azonban úgy teljes a spektrum, ha az utánpótlást jelentő hallgatóság is lehetőséget kap, hiszen a kutatómunka hatékonyságának egy másik ismérve, hogy sikerül-e átplántálni az érdeklődést és át tudjuk-e adni a tapasztalatokat hallgatóinknak ezen a téren? Ebben a számban még nem, de a következő számtól kezdve, szeretnénk egy-egy kiemelkedő színvonalú hallgatói tanulmányt is megjelentetni, természetesen a szabályoknak megfelelő lektorálás után. Természetesen többnyire magyar nyelvű tanulmányok megjelentetését tervezzük, de mindhárom típusú tanulmány

esetében lehetővé tesszük, hogy a tudományterület művelése szempontjából releváns idegen nyelvű munka is megjelenhessen. Úgy érzem, hogy ekkor áll össze a „Gestalt”, így lesz „kerek egész” a dolog. A kor szellemének megfelelően, először papír alapon jelennek meg az egyes számok, majd internetes változatban felkerülnek a kar weblapjára.

Az első számban bevezetőként két rövid írás, majd hat tanulmány (négy magyar nyelvű, két angol nyelvű munka) olvasható. Mindenképpen szerettünk volna olyan útnak indító üzenettel kezdeni, melynek szerzője már nevet szerzett mind a tudomány, mind pedig a tudományos folyóirat szerkesztés terén. Ezért a folyóirat Berényi Dénes akadémikus gondolataival indul; öt munkásságának egyetlen elemében sem kell külön bemutatni a Szemle olvasóinak. Egy hosszú tudományos életpálya tapasztalatával ír a folyóiratok szerepéről, küldetéséről, sőt egy röpké áttekintést is ad azok századokat átívelő történetéből. Sorban ezután egy amolyan főszerkesztői levél jön, melynek lényegét jelen írásomban is összefoglaltam, s a motivációinkról és céljainkról szól. Az első szám „zászlóshajója”, ha úgy tesszük vezércikke, két amerikai professzor tanulmánya. Steve Drewry és Thomas Lawson olyan neves külföldi szakemberek, akik nagyon régóta állnak szoros munkakapcsolatban karunkkal. Angol nyelven íródott tanulmányuk a szociálismunkás-szakmának a nemzetközi kutatások etikájának kialakításával kapcsolatos szerepéről szól. Korunk globalizációs tendenciája tudományos kutatásokra is vonatkozik, ezért különösen fontosak azok a megfontolások, melyek olyan kényes témák elemzésére vonatkoznak, mint pl. az emberi jogok, vagy a kulturális különbségek vizsgálata. A következő írás nagy ugrást jelent mind földrajzilag, mind

pedig témáját tekintve, hiszen két ukrán intézet munkatársait köti össze egy magyar szerző, Kulja András. Angol nyelven íródott tanulmányuk az utóbbi tíz év élelmiszerfogyasztásainak sajátosságait és annak a mortalitásra és a morbiditásra gyakorolt hatásait elemezte Ukrajnában. A magyar nyelvű tanulmányok sorát Jóna Györgynek és két szerzőtársának, az irányított betegellátás rendszerével foglalkozó munkája nyitja. Az értelmi sérült emberek intézményes ellátásának szerepét mutatja be Zolnai Erika írása. Nagyon szomorú és egyben izgalmas témával foglalkozik Szoboszlai Katalin, a hajléktalanság életútbeli kialakulását veszi górcső alá. Hogy a karunkon művelt tudományterületek teljes spektruma megjelenjen, az utolsó tanulmány informatikai jellegű. A többcsatornás kriptográfiai protokollok vizsgálatáról szól Takács Péter munkája, aki csakúgy, mint a többi magyar önálló, illetve első szerző, karunk főállású munkatársa. Nevezett kollégáink a tudományos fokozatszerzés különböző fázisaiban vannak, sőt van oly szerzőnk, aki a tanulmány leadása és megjelenése között eltelt idő alatt védte meg disszertációját. A szokásoknak megfelelően a szerzők néhány mondatos bemutatása zárja a kiadványt. Mint minden első szám, ez a kiadvány is nyilván magán viseli a kezdet nehézségeit, a gyakorlatlan szerkesztés keze nyomát. Mindazonáltal reméljük, hogy idővel sikerül olyan publikációs fórumot teremteni, amely megfelel a szakmai kívánalmaknak és sokáig jelent megjelenési lehetőséget és tartalmas olvasnivalót a tudományok iránt érdeklődőknek.

Acta Medicinæ et Sociologica, University Press, Debrecen, 2010. 123 p.

Kiss János

Tarpai Esze Tamás és gyalogezrede

Már nagyon vártuk a *Folia Rákócziana* 10/2. kötetének megjelenését. Most már jobban el tudunk igazodni a 10/1. kötetben közölt forrásokban is. Nemcsak a személynév- és a földrajznév-mutatóra gondolok, hanem a jegyzetapparátusban alkalmazott jelek és rövidítések feloldására, a magyar nyelvű forrásokban előforduló idegen és régi szavak, kifejezések jegyzékére, azaz értelmezésére. Külön öröm, hogy az olvasó a korabeli mértékekkel, pénznemekkel, katonai kifejezésekkel is megismerkedhet. A 10/2. kötet Függelékében ezek a praktikus információk találhatók.

De ne szaladjunk ennyire előre!

Mészáros Kálmán, a Hadtörténeti Intézet munkatársa arra vállalkozott, hogy összegyűjtse, közreadja az Esze Tamásra, családjára, szülőhelyére, valamint gyalogezredére vonatkozó forrásokat. Az első kötet 2008-ban, a neves kuruc brigadéros halálának 300. évfordulójára jelent meg a vajai forráskiadvány-sorozat, a *Folia Rákócziana* 10/1. darabjaként. (Ismeretése a *Szemle* 2009/2. számában olvasható, 316–318. p.) 2010-ben a második, a Bánkúti Imre (1927–2009) történész emlékére ajánlott kötet is elhagyta a nyomdát, s ezzel teljessé vált a gyűjtemény.

A *Folia Rákócziana* 10/2. kötete három fő részből áll: Kiegészítések az első kötethez, 1704–1706; Források, 1707–1709 és Függelék. A Kiegészítések folyamodványokat (íróik Esze-ezredbeli tisztek, címzettjük II. Rákóczi Ferenc), névsorokat (az Esze-ezredből távozók – áthelyezések, szökések –, illetve az Esze-ezredhez csatlakozók) és egy keltezetlen tabellát tartalmaz. Ez utóbbiból megtudhatjuk, hogy Esze Tamás ezrednek létszáma 1706–1707 tájt 783 volt, a

legtöbbször Szatmár (217), Szabolcs (213) és Bereg (169) vármegyéből származtak. Tehát régióink ezt az alakulatot joggal érezheti a sajátjának.

* * *

Ami Esze Tamást és családját illeti, a 10/2. kötet dokumentumokban igen gazdag. Elég csak Esze Tamás brigadérosi kinevezésére (1707. április 18.), az Esze család megnemesítésére (1708. március 24.), valamint Esze Tamás (1707-ből 14, 1708-ból 3) és bátyja, János (1708-ból 3) leveleire utalnunk. Esze Tamás leveleinek címzettje II. Rákóczi Ferenc (11) és Károlyi Sándor (6). Esze János is e két személyt kereste meg soraival egy, illetve két alkalommal. (Rákóczi 1707-ben 3, 1708-ban 1 levelet írt Esze Tamásnak, Bercsényi pedig 1707-ben egyet. Esze János címzettként nem szerepel.)

Kár, hogy a brigadérosi kinevezésnek csak javításokkal megtűzdelt fogalmazványa maradt ránk, így nem tudhatjuk, hogy végül a tisztázatban miként szerepel Esze Tamás titulusa. A fogalmazványban neve elől a *nemzetes* szót lehúzták, csak a *vitézlő* maradt meg, holott e két kifejezés a korban együtt használatos a katonáskodó nemesekre vonatkoztatva! A javítás Esze Tamás bizonytalan jogi helyzetéről árulkodik: a jobbágyságból már felszabadult (10/1. köt. 34–36. p.), de ekkor még nem volt nemes. Igaz, 1706-ban sem, a mustramester mégis *Tekintetes, Nemzetes és Vitézlő Esze Tamás Uramnak* titulálja (10/1. köt. 79. p.). Sőt az 1707. június 2-án készült mustratabella *Perillustris Dominus*-nak írja.

A nemeslevél viszont eredeti. Ezzel meg az a gond, hogy valaki bekeretezte, a falon függött – a napfény itt-ott

kifakította a szöveget. Szerencsére 1914. január 14-én, amikor az oklevél még jobb állapotban volt, készült róla egy másolat.

Az itt először közölt armális a népes Esze család valamennyi férfi tagját felsorolja, kiemelve Esze Tamás és két testvére, János és Márton érdemeit. Ugyanis nemcsak Esze Tamás várta Rákóczit 1703 tavaszán/nyarán a lengyel-magyar határon, Esze János és Márton is ott volt: „*örök emlékezetre méltó hűséggel és engedelmességgel, mindenki más előtt fegyvert fogtak.*” Ez a tény a korábbi szakirodalomban nem volt ismert. Az is fontos családtörténeti adat, hogy Esze Márton a szövegben néhaiként szerepel, tehát ekkor már nem élt. (Esze Tamás anyai ági rokonait is megnevesítette, akik közül Márton Mihály, András és Gergely különböző hadi és gazdasági teendőikben vett részt.)

Az armális élén megfestett címerkép érdekessége a pajzsalak, a minden biztonnyal Esze Tamásról mintázott hajdúvitéz, aki bocskorban, kék nadrágban, vörös kabátban, hósi pózban puskát tartva, karddal felőveze áll a kősziklákön; a leírás szerint vereses arca az ellenséggel szembeni dühtől elkomorult, szeme tágra nyitott és feszülten figyelő, bajusza hosszú. (A címer színesben látható a 10/1. kötet borítóján.)

Közjogi szempontból említésre méltó, hogy Rákóczi nem erdélyi fejedelmként, hanem a szabadságért szövetkezett magyarországi karok és rendek vezető fejedelmeként adományoz nemességet. Ennek magyarázata, hogy az armálisban felsorolt személyek lakóhelye Tarpa. Ez a település Szatmár vármegyében fekszik, azaz nem Erdélyhez tartozik. (Igaz, Magyarországon csak a király adhatna nemességet, de az 1707-ben megtartott ónodi országgyűlés megfosztotta a trónról I. Józsefet, azóta interregnum van!)

Az oklevél végén a kuruc állam legfőbb tisztségviselőinek méltóságsora

olvasható. A felhajtásra irt kihirdetési záradékból kiderül: a nemeslevelet Szatmár vármegye 1709. február 6-án Szatmár városában tartott közgyűlésén mutatták be, s annak tartalma ellen senki se tiltakozott. (Azt azonban nem jegyezték fel, hogy a kihirdetést az Esze család mely tagja kezdeményezte; Esze Tamás ekkor már nem élt...)

Az Esze család hölgy tagjairól keveset tudunk. A 10/2. kötetben csupán Esze Tamás feleségéről, Bíró Annáról van adat: két szomorú esemény kapcsán két forrásban szerepel a neve. A tarpai főbíró 1708. április 30-án arról tájékoztatja Károlyi Sándort, hogy Bíró Gergely, Esze Tamásné idős rokona Vári és Tarpa között rablógyilkosság áldozata lett; a tettes egy Nyüző-ezredbeli katona. A következő hónapban férjét is elveszítette Bíró Anna, aki türelmetlenül várt az igazságtételre: többször is sürgette Esze Tamás gyilkosainak megbüntetését. (Rákóczi 1709. január 24-én intézkedett ebben az ügyben.)

* * *

Ami Esze Tamást és ezredét illeti, 1707-ben az erdélyi hadszíntéren harcoltak, de elpártolt tőlük a hadiszerencse. „*Kegyelmes Uram – írja a frissen kinevezett brigadéros 1707. április 19-én Rákóczinak –, úgy értettem, hogy a gyalogok számára zászlókat csináltat Felséged, én pediglen zászlók híjával magok, [valószínűleg tollhiba vagyok helyett!] az kocsárdi harcnak alkalmatosságával elnyerték. Felségedet alázatosan kérem, vagy tizenegy zászlókat adatni ne terheltezzék.*”

Esze Tamás kezdetben bizakodó, reményt lát egész Erdély felszabadítására, de erősítést kér Rákóczitól, később pedig a nemrég beiktatott fejedelem visszatérését sürgeti: amikor itt volt, akkor legalább ételt és italt lehetett rézpénzért vásárolni... Rákóczi igéri ugyan indulá-

sát, sőt udvari hadainak előreküldését, de végül mégsem vállalkozik egy újabb erdélyi útra, hiába panaszolja Esze Tamás, hogy az erdélyi urak csak önös érdekeikkel törődnek. Megtörténik a baj, mások fegyelmezetlensége miatt meghiúsul Esze Tamás tervezett rajtaütése az Erdélybe bevonult császári seregen. A főparancsnok, Pekry Lőrinc tábornagy a kudarcért Esze Tamást teszi felelőssé. (Nem veszi figyelembe, hogy pár nappal korábban az egész kuruc hadsereg futamodott meg az Erdély határához érkezett császáriak elől.) Először csak megint, lecsukni nem meri, mert – mint Rákócziak írja – *„Felségednek ugyan csak ő kegyelme volt az edgyik kezébe az mi dolgainknak kezdetiben.”* Ám amikor szabad kezét kap a fejedelemtől, letartóztatja.

Esze Tamás a maga mentségére tanúkat hallgattat ki, jegyzőkönyvet készített a Pekry Lőrinc által lefolytatott vizsgálat ellenében – és személyes meghallgatást kér Rákóczitól. A fejedelem jóváhagyja ugyan a brigadéros letartóztatását, de arra utasítja a tábornagyot, hogy szolgáltasson törvényt, ám az ítélet végrehajtásával várjon a további parancsig. A büntetés úgy látszik elmaradt, mert a következő forrás már arról szól, hogy Károlyi Sándor tábornagy, tiszántúli főkapitány a katonák összegyűjtésére küldte Esze Tamást.

Esze Tamás ezredével együtt elhagyja Erdélyt, Károlyi parancsnoksága alá kerül. A vesszőfutás azonban folytatódik, az őt és toborzó tisztjeit ért vádak – a szegénység és a nemesség fosztogatása – ellen kell védekeznie. 1707. december 10-én jelenti Károlyinak: bár katonáinak nincs bocskora, elindította őket a táborra, *„hogy a' szegénység ne romoljon, három csoporton maséroznak.”* Téli pihenőről tehát szó sem lehet.

Így telt el az 1707-es esztendő.

1708-ban folytatódott a megpróbáltatások. Esze Tamás és ezrede a janu-

ári hidegben is folytatja menetelését a Felvidéken. Bercsényi Miklós főgenerális, fejedelmi helytartó már nagyon várja érkezésüket. Rákóczi parancsára (1708. január 22.) Szepes vármegyébe kell vonulniuk, Berthóti Ferenc kassai vicegenerális parancsnoksága alá. Alig érkeznek meg, a fejedelem számadást követel az ezred részére kiadott ruházatról, az a gyanú, hogy Esze Tamás több ruhát vételezett, mint amennyi a létszám! Katonaságának megfogyatkozásáért a brigadéros Károlyi Sándort és az ungvári helyőrség parancsnokát, Vajda Jakabot teszi felelőssé. Előbbi kiadta ezredéből Kércsy Sándorné és Barkóczy Györgyné (Károlyi anyósa!) jobbágyait, s nyilván az ő biztatására szöktek vissza Olcsvára és Apátiba a saját jobbágyai. Utóbbi Ungvárra fogadott be két dobost és négy közlegényt az ezredből. (1708. január 27.) Esze Tamás ezzel a levelével Károlyi neheztelését vonta magára. (Károlyi Sándor levelét nem ismerjük, csak Esze Tamás önérzetes válaszát: 1708. április 21.)

E sok-sok gond, baj ellenére sem vesztette el Esze Tamás Rákóczi bizalmát. A vádak, rágalmak alól sikerült tisztázni magát. Ennek közvetett bizonyítéka az 1708. március 24-én kiállított (fentebb ismertetett) nemeslevél.

Esze Tamás nem sokáig élvezhette a nemességet, 1708. május 27-én, pünkösdkor – máig tisztázatlan körülmények között – életét vesztette... Csak annyit tudni, hogy a brigadéros a nyitrai táborban valamilyen okból összeverekedő, egymásra lövöldöző két ezredet (a sajátját és a Czelder Orbánét) akarta szétválasztani... Rákóczi főhadsegédjét, Máriássy Ádámot küldte ki az eset körülményeinek kivizsgálására, de a felvett jegyzőkönyv mindmáig nem került elő.

Az ezred Esze Tamás bátyja, János parancsnoksága alatt szolgált tovább, részt vett a végzetes trencsényi csatában (1708. augusztus 3.), ahol minden bi-

zonnal jelentős veszteséget szenvedett. (Sajnos létszámkimutatások csak a csata előtti időszakból vannak: július 2-án 750 fő, július 24-én pedig 738 fő.)

Rákóczi azzal fejezte ki az ezred iránti nagyrabecsülését, hogy befogadta udvari palotásai közé, azaz az irreguláris (korabeli kifejezéssel élve: mezei) ezred reguláris kötelékben fejezte be a szabadságharcot.

* * *

Ami Esze Tamás szülőhelyét, Tarpát illeti, az itt lakók a szabadságharc alatt körömszakadtukig ragaszkodtak a Rákóczihoz csatlakozásukkal visszanyert hajdúvárosi kiváltságaikhoz. Nyakasságuk, makacsságuk a fejedelem előtt is jól ismert volt, ezért figyelmeztette őket nyílt levélben arra, hogy az ónodi országgyűlés a dikális adózásról döntött, s ez alól sem a vitélő rend, sem a hajdúkiváltságot nyert Tarpa nem vonhatja ki magát: kiváltságaik elvesztésének terhe mellett inti őket, nehogy ellenszegüljenek a rendelkezéseknek. (1707. augusztus 2.) Nem sokkal később Rákóczi megfeddi a tarpaiakat, mert azok a városukba beszállásolt személytől megtagadták az ellátást, figyelmezteti őket: a beszállásolási terheket a szabad helységek is kötelesek viselni. (1708 február.)

Ugyanakkor Rákóczi három, díszesen kiállított oklevélben ismerte el, újította meg, tette teljessé Tarpa kiváltságait. Először 11 pontban sorolta fel a szabadságharc kezdetétől szerzett érdemeik után kapott kiváltságaikat, ugyanakkor azt is előírta, hogy ezek fejében a város katonáskodással tartozik, ennek mi-kéntje 8 pontot tesz ki. (1708. augusztus 25.) Aztán címet – ez színesben látható a 10/2. kötet borítóján – adományozott

Tarpának. (1708. szeptember 8.) Végül pallosjogot kapott a város. (1709. január 25.) Kiváltságaikban meg is védte őket; Károlyi Sándor tábornagynak értesre adta: Tarpa nem tartozik portális hajdúkat kiállítani. (1709. május 2.)

Tarpa önkormányzatának működését nem ismerjük, a város jegyzőkönyve nem maradt ránk. Az előljárásának csupán két kiadványa olvasható a 10/2. kötetben: a lakosság ügyes-bajos dolgait a kiváltságlevelek megszerzése előtt a főbíró és a tanács intézte (1708. április 30.), azt követően pedig (1709. június 4.) a főhadnagy és az esküdtekből álló tanács.

* * *

A közölt forrásokat nemcsak a szűkebb szakma hasznosíthatja, a helytörténészek mellett a korszak iránt érdeklődők is eligazodhatnak a kötetben. Ehhez nemcsak a Függelék nyújt maximális segítséget, de az is, hogy a közölt latin nyelvű oklevelek Tóth Gergely tolmácsolásában magyarul is olvashatók.

A két kötet összesen – a szövegváltozatokat, az egy témakörre vonatkozókat nem számolva – 143 forrást tartalmaz az 1694–1709 közötti időszakból. Mindkettőt Bánkúti Imre lektorálta, a borítóterveket Csákváry Ferenc készítette, megjelentetésüket Szirmay Gábor és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta.

Források Esze Tamás kuruc brigadéros életéhez és Tarpa Rákóczi-kori történetéhez. Második kötet: 1707–1709. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a mutatókat készítette Mészáros Kálmán. Vay Ádám Múzeum Baráti Köre. Vaja, 2010. 193 p. (Folia Rákóciana 10/2. Sorozatszerkesztők Mészáros Kálmán és Molnár Sándor)

Sipos Ferenc

Caesaral csetelni

Többek között ezt a lehetőséget is kínálja a Nyíregyházi Főiskola Történettudományi Tanszékének tudományos folyóirata, az Akta VII. kötete. A szerkesztő természetesen elsősorban tanároknak, történész hallgatóknak ajánlja a kötet kilenc tanulmányát, közöttük azokat is, amelyek „A kreativitás fejlesztése az iskolában” című konferenciára készültek. De ezeken túl témájában sokszínű, feldolgozásában órszerű, esetenként vitára is okot adó írásokat talál még itt az érdeklődő olvasó.

Fazekas Rózsa tanulmányában Károlyi György gazdálkodását vizsgálja az 1829–1848 közötti időszakban. A Károlyiakat a 19. század első felében az ország második leggazdagabb családjának tartották. Vagyonukat csak az Eszterházyaké múlta felül. A hatalmas birtokot 1827-ben osztották három felé, s azon a három fiú István, Lajos és György önállóan kezdett gazdálkodni. György örökölte az ősi fészket, Nagykárolyt, s Fazekas Rózsa ennek, mint birtokközpontnak a bevételeit, kiadásait vizsgálja rendkívüli alaposággal.

A világháborúk, világegések bizony mindig önvizsgálatra készítetik az emberiséget. Az első világháborút követően így született meg a „Páneurópa-mozgalom”, az Európa jövőéért aggódó, felsősséget érző gondolkodás mozgalma.

Reszler Gábor tanulmányában erdélyi nézőpontból igyekszik bemutatni ezt a mozgalmat. Maga a témaválasztás is rendkívül izgalmas, hiszen Trianon után, a revízió büvöletében a megbékélést hirdetni igen bátor vállalkozás.

A szerző legfőbb forrása Ligeti Ernő erdélyi író „A páneurópai mozgalom” című 1926-ban megjelent írása. Ebben hitet tesz a mozgalom mellett, elfogadja a mozgalom atyjának tekintett Coudenhove-Kalergi gróf vízióját az új Európáról, mely 26 államból állna és fokozatosan, időben elnyújtva fejlődne ki.

Hiszi, hogy az új Európa a kisebbségek sorsát is képes lesz majd kezelni „és ott épp oly zavartalanul fejthetik ki kulturális tevékenységüket, mint a többségiek”... Összegzésében Reszler maga is elismeri, hogy bő nyolc évtized után Európa még a XXI. század elején sem teljesedett ki és a 41 milliónyi kisebbség sorsa messze nem megnyugtató.

A 2010-es év, a választások éve, a politikatörténet szempontjából mindenképpen különleges esztendő. „Fülkeforradalom”, új rendszerváltás mondják a politikusok. Vajon száz esztendő múlva az akkori történetírás hogyan jellemzi majd ezt az esztendőket, ezt az eseményt?

Ezek a gondolatok is eszembe jutottak amikor Zsoldos Ildikó: Új utak a dualizmus választásainak vizsgálatában című kitűnő tanulmányát olvastam. Bármilyen furcsa, de a történetírásnak is van története, különösen pedig az „új történetírásnak”, a „new history”-nak. A szerző a tanulmány első részében – a szakirodalomban való tájékozottságát is bizonyítva – ezt mutatja be. Megállapítja, hogy a politikatörténetnek a társadalomtörténettel való ötvözése nem új gondolat. Különösen nem új a választások történetével foglalkozó munkákban. Itt ugyanis kézenfogva jár – a kampányidőszakban mindenképpen – a pártpolitika és a szavazóbázis, a társadalom.

A tanulmány második részében az új történetírás módszertani elemeit vizsgálja egy választási periódus feldolgozásában. Ez a periódus pedig az 1905-ös, 1906-os szabolcsi képviselő-választások időszaka, melyből a szerzőnek 2009-ben kitűnő kötete jelent meg.

Ma már nem lepődünk meg, ha egy beszélő robottal találkozunk, sőt a beszélgető sem ritka, olyan amelyik bizonyos kérdésekre is válaszol. Mindezt hogyan lehet hasznosítani a történelem

tanításában – nos ez a témája Buhály Attila: Caesarral csetelni, avagy infokommunikációs lehetőségek a történelemtanításban című tanulmányának.

Amerikában versenyt hirdettek középiskolások számára. A feladat az volt, hogy készítsék el a virtuális képét egy történelmi személyiségnek. Egy beszélgető robotot „Chatbotot” kellett alkotniuk a kiválasztott személyhez kapcsolódó dokumentumok felhasználásával. Az érdeklődő tehát csetelhet Lincoln elnökkel, kérdezheti családjáról, betegségéről, hobbjáról stb.

A lehetőség tehát adott és csupán idő kérdése, hogy mindez hazánkban is megjelenjen és a hatodikos tanuló a virtuális Mátyás Királlyal társalogjon.

Milyen gondokat problémákat jelenthet a tanításban mindez – teszi fel a jogos kérdést a szerző? Az új eszköz még nyilvánvalóbbá teszi azt, hogy a tanár, az előadó már nem az információszerzés egyetlen forrása. Hamar kiderülhet az is, hogy az új infokommunikációs technikát a hallgató jobban kezeli mint a tanár. És bizony a szaporodó programok némelyike olyan információhoz is juttathatja a tanulót, amelyik köszönő viszonyban sincs a valósággal. Éppen ezért vezették be a főiskola mesterképzésének tanrendjébe „A multimédia felhasználása a történelemtanításba” című kurzust.

A számítógépes programok használata a témája Szoboszlay György; Történelem: tanítás és a Prolog programozási nyelv című tanulmányának is. A nagyobb terjedelmű munka a Prolog programozási nyelv ismertetésével és történetével kezdődik, majd a programírás iránt érdeklődőknek kitűnő kézikönyveket ajánl.

Ezt kövözően a szerző gyakorlati példán mutatja be a programírás lépéseit, rejtjelmeit. A példa kitűnő, egy nemesi család leszármazási táblázata mint a program adatbázisa. A programírás levelezése igen szemléletes, majdhogynem túlságosan is egyszerűnek tűnik, így kedvet csinál, alkotásra ösztönöz. A szer-

zőnek arra is kiterjedt a figyelme, hogy a Prolog sokféle változata, továbbfejlesztése közül részletesen bemutassa azt, amelyet példaként használ (SWI-Prolog).

Óbis Hajnalka a nyomtatott alapú multimédiás eszközök használatáról írt tanulmányt. Pontosabban egy eszközről, a képregény használatáról, használhatóságáról.

Megállapítja, hogy minél kisebb a gyermek, annál fontosabb a képek szerepe a történelemtanításban. A képek ugyanis máshogy közvetítenek, mint az írott szöveg, vagy az élő szó. A tanulókból pszichikai aktivitást váltanak ki. A képregény mint multimédiás eszköz viszont összekapcsolja a kép és a szöveg jótékony hatását, egymást erősítő tulajdonságát.

Ügyelni kell persze arra, hogy ebben a popkultúra által teremtett művészeti ágban a történelmi hitelesség jelen legyen. Nem úgy persze mint egy levéltári forrásban, hanem úgy mint egy történelmi regényben. Hazánkban ezekből születtek nagy számban képregény-adaptációk.

A továbbiakban a szerző hazai és nemzetközi példákat sorol fel olyan képregényekről, melyek igen jól hasznosíthatók. Ugyanakkor felveti azt a kérdést is, hogy bármilyen téma alkalmas lehet-e képregény adaptációra? Itt utal a vitára, amelyik a Holokauszt történetét feldolgozó képregények kapcsán bontakozott ki.

Oláhné Szirota Szilvia a történelemoktatás és a fiatalkorú bűnözés elleni harc összekapcsolásáról írt terjedelmes tanulmányt. Napjainkban élénk vita folyik a fiatalkori bűnözésről, arról, hogy legyen-e büntethető a 14 éven aluli elkövető is. A szerző statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy az utóbbi évtizedben számszerűen nem nőtt jelentősen az ilyen bűncselekmény, csupán a médiák által nagyobb nyilvánosságot kapott.

Részletesen elemzi a gyermek és fiatalkori bűnözés helyzetét, tárgyalja annak lehetséges okait, vizsgálja az elkövetők családi körülményeit. Külön kitér az

elszegényedés folyamatára, mely kimutathatóan hatással van a bűnelkövetés gyakoriságára.

Megdöbentő adatokat közöl arról, hogy a szegénynek tekintett családok 41 %-a gyermekkorú és hogy az utóbbi két évtizedben a gyeseen lévők súlya, aránya a szegények között megháromszorozódott.

Hogyan segíthet a problémák kezelésében a történelemtanítás? Nos a tanulmány negyedik fejezetében a szerző ezt részletezi. A módszertani fogások, a tananyag által kínált lehetőségek helyett csupán egy tényezőt emelek ki. Ritoók Zsigmondot idézve: „döntő tényező az, hogy a tanár egyénisége mit sugároz.”

Az 1945 utáni közigazgatás megyei történetéről még nem készült átfogó feldolgozás. Vinnai Győző rövid tanulmánya azt sejteti, hogy néhány év múlva egy ilyen kötetet is kézbe vehetünk. Most rövid, inkább csak az eseményekre koncentráló összegzését adta az 1950-1970 közötti történéseknek.

A vármegyék összevonása, az új megyehatárok kijelölése, a területek átadása Hajdu és Borsod megyének megelőzte az 1950 évi I. törvényt, az úgynevezett tanács törvényt. Ez alapján október 22-én választásokat tartottak, így jött létre a szovjet mintájú közigazgatás.

Szabolcs megyében 223 községi 11 járási tanács jött létre, illetve megalakult a megyei tanács is. A tanácsok munkája formális, nehézkes volt, légyegében a pártutasításokat hajtották végre. Gazdasági kérdésekben nem dönthettek, az apparátusok szakemberhiánnyal küzdöttek.

Nagy Imre miniszterelnöksége alatt születik meg a második tanács törvény (1954. évi X. tv.), mely a hibákból tanulva jobbítani szeretett volna a helyzeten. Erre azonban az ismert okok miatt nem volt idő.

Csak 1956-os forradalom után nacionalizálódik a közigazgatás. Bár megmaradt a szoros pártirányítás, de a gazdasági fellendüléssel párhuzamosan

a közigazgatás is megújul. Ez a szerkezet az 1970-es évekig nem változik.

Hogyan lehet Oroszország keleti politikáját úgy kialakítani, hogy Európa ne tiltakozzon egyöntetűen a balkáni beavatkozást illetően? Erre a kérdésre az 1878. június 13-án megnyílt berlini kongresszus adta meg a választ – sehogya.

Ami pedig a feltett kérdés és az arra adott válasz között van az egy igazán izgalmas tanulmány, Czövek István: Oroszország szláv politikája a 19. század második felében címmel. A szerző a „keleti kérdés” jó ismerője, részletesen és igen szemléletesen tárgyalja azt a diplomáciai csatározást, melynek szereplői a 19. századi nagyhatalmak, tárgya pedig a betegeskedő, de hatalmához nagyon is ragaszkodó Török Birodalom.

A tét pedig nem más, mint az, hogy a Birodalom kimúlásával kinek milyen örökség, szerzemény jut. Mi lesz például a Balkánnal, ahol három civilizáció találkozik? Kinek a befolyása alá kerülnek a Birodalom utódállamai? Mi az érdeke az egyik és a másik nagyhatalomnak? Hogyan viselkedjen Oroszország a Balkánon élő szlávokkal kapcsolatosan? Engedjen-e a pánszláv mozgalomnak, tekintse testvéreknek és harcoljon értük fegyveresen is?

Izgalmasnál, izgalmasabb kérdések és a válaszolni próbálók sem akármik: Bismarc, Gorcsakov, Andrássy, a korszak kiemelkedő diplomatái. Ígéretes, megalapodásos, aláírt jegyzőkönyvek (London) hogy aztán azokból semmi se valósuljon meg. És 1877 áprilisában elkezdődik az orosz-török háború. Gyors és egyértelmű orosz győzelem a csatatéren, majd megalázó orosz vereség a berlini kongresszuson. Nem oldódik meg semmi, az emberiség halad az I. világháború felé.

Tanulmányok az egyetemes és a magyar történelem köréből VII. Szerkesztette Czövek István. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2009. 115 p.

Nagy Ferenc

Nyíregyháziak könyve

Nyíregyháziak könyve – Két évtized két évezred két évszázadából (1990–2010). Ezzel a címmel adott ki gazdagon illusztrált könyvet Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata a település rendszerváltást követő húsz évről. A kiadvány közvetlenül az októberi választások előtt jelent meg.

A gondolat kézenfekvő, hiszen a közjogi esemény igényli a számvetést, a két évtized pedig már elég hosszú idő. Ha a kettő egybeesik, igazán jó alkalom, hogy ne egyszerű prospektus, hanem maradandó, keménykötésű, igényes könyv készüljön. Nem közömbös az sem, hogy e húsz évből az utóbbi tizenhatban egyazon vezető, *Csabai Lászlóné* polgármester állt a város élén, aki most köszönt le posztjáról.

Kíváncsian vettem kézbe a könyvet, mert egy ilyen mérlegkészítő kiadvány sokféle elképzelés alapján állítható össze, bár mindegyiknek sajátossága, hogy az eredményeket köti egy csokorba. Tehát a kétségtelenül meglévő gondok, bajok, gyötrődések hiányát nem is kérhetjük számon, nem ezzel a céllal készült.

Ha csupán átpörgetjük a lapokat, mielőtt részletesen elmélyednénk a látványban és az olvasnivalóban, már imponáló kép bontakozik ki. A négy nagyobb fejezet – események, számok, emlékezések, a város arca – még az eseményekkel hivatásszerűen foglalkozó krónikásnak is mutat újdonságokat.

Közhely, hogy ez a város messze nem az a város, ami húsz évvel ezelőtt volt. És ez nem csak a megújult központi részekre vonatkozik. Tízezerrel több lakás van most, mint két évtizede, a gyarapodás egyúttal korszerűbb családi otthonokat is jelent, köztük százával olyan villákat, látványra is megnyerő családi házakat, amilyenekre húsz éve még rácsodálkoztunk. Háromezer lakást

javítottak fel a panelprogramban – a lakosság négy milliárdjához kettőt tett hozzá az önkormányzat, hármat az állam –, s közben megszüpítették a jóságvárosi, örökös földi városrész-központokat, részben visszaállítva a hetvenes, nyolcvanas években épült házgyári lakónegyedek kedveltségét. Kilencszeresére nőtt a kereskedelmi üzletek száma (328–3078), s ebben olyan nagy létesítmények is vannak, mint az Univerzum, a Nyír Plaza, a Korzó, és megjelent szinte minden nagy áruházlánc. Szállodák, kisebb-nagyobb éttermek, cukrászdák, pubok épültek, nyolcszor több vendéglátóhely között válogathatunk, mint két évtizede (118–927).

Mielőtt a számokban elmerülnénk, érdemes a fényképekre is összpontosítani, amelyekből több mint kétszázhuszat tartalmaz a könyv. Sok jó fotót válogattak a kötetbe a szerkesztők, köztük néhány meglepőt is – néha olyan látványt produkálva, ahogyan általában nem láthatják Nyíregyházát a városlakók. Ezek között van olyan is, ami a készítő szemfülességét dicséri, és olyan is, amelynek elkészítése a korszerű technika lehetőségeinek érdeme. Ilyen például az egykori Domus Áruház a teniszszóval, a stadion madártávlatból, kilátás a városra a pilótafülkéből, stb. Imponáló több új létesítmény fotója, például az Ipari Park, az autópálya, az ügyfélcentrum, stb. A legnagyobb hatást mégis azok a képek tették rám, amelyek eredeti pompájukban mutatják a város ékköveit. A szép, régi épületek, amelyekből sajnálatosan kevés van ugyan, de ötvenévnyi „Csipkerózsika-álom” (kevésbé udvariasan: elhanyagoltság) után végül az elmúlt húsz évben újítottak fel. Ezek közé tartozik egyebek mellett a Takarékszövetkezet és a Nyírvíz Palota, a Korona Szálló, az Általános Hitelbank épülete (ma: házasságkötő terem).

Kis büszkeség is eltöltött, amikor a VIDOR Fesztivál képeit néztem; ezzel a sajátosan nyíregyházi rendezvénnyel felkerült a város az ország kulturális élmézőnyébe. Ugyanez a helyzet az Állatparkkal, amely tucatnyi hasonló létesítmény közül toronymagasan kiemelkedik – nyáron havonta százezreket is vonz a megyeszékhelyre.

Van még a városképnek egy rejtőzködő tartaléka, amely emeli a színvonalát, de sokan még nem is látták. Mert nem főúton van és „csak úgy” kinőtt a földből: az ipari park. Tiszteletet érdemlő, hogy a bejáratnál hamar ki lehetett volna tenni a „Megtelt” táblát, mert a betelepülők – és nem csak a két-három közismert, hanem tizenöt jelentős cég – szívesen jöttek ide, és korszerű létesítményekben teremtettek munkahelyeket. Néha sajnálom is, hogy a multik termékein nincs rajta a gyártás konkrét helye, a hűtőszekrények, a legók, és más termékek a „fél világba” vinnék Nyíregyháza hírnevét.

Leszállva a földre, és azt is tudva, hogy egy könyv terjedelme véges, életünk egy szeletének hangsúlyosabb megemléztetését mégis hiányoltam az összegzésből: a Szabolcs Volánét. Ez a cég, miközben egy-egy munkanapon hetvenezren veszik igénybe szolgáltatásait, szinte észrevétlen, mert – eredményesen hasznosítva az önkormányzati milliókat is –, „csak” jól működik. Ráadásul korszerű, fiatal autóbusz-állományát a főváros is megirigvelhetné.

Jóleső érzés volt együtt újraolvasni a díszpolgárok névsorát *Tarcai Zoltántól* (1990) *Németh Péterig* (2010) – milyen nagyszerű emberek gyarapították a várost, annak hírnevét: olimpiai- és világbajnok, Kossuth-díjas művész és építész, 55 évig szolgáló lelkész, a kultúra, az egészségügy, az oktatás, az ipar megannyi kiválósága.

Jó ötlet volt beilleszteni a könyvbe az 1990–2010 között működött öt képvi-

selőtestület tablóját. Először 39, aztán 35, majd három alkalommal 34 tagú volt a választott testület. A húsz év alatt összesen 103 képviselő tevékenykedett, tehát többen nemcsak egyszer vállalták a megtisztelő feladatot. Mindössze hárman vannak azonban, akik mind az öt testületnek tagjai voltak, Csabai Lászlóné mellett *Felbermann Endre* és *Turcsik László*. Ezt a kis statisztikát azonban nem volt könnyű elkészíteni, mert a tablóknak apró betűiből kimazsoláznai legfeljebb nagytűvel lehetne, holott a névsorok is bőven elfértek volna az oldalakon.

Érték az a 38 rövid beszámoló, amelyet felkért személyiségek írtak a kötet számára – sajátos keresztmetszetet adva a város közelmúltjának történetéről. A főiskolai rektortól a városi főépítészig húzódó információív két testvérváros, Szatmárnémeti és Iserlohn képviselőjének tisztelgő sorai zárják – képviselve a többieket is: Ivano-Frankivszk, Kajaani, Prága X. kerülete, Eperjes (Prešov), Rzeszów, Szatmárnémeti (Satu Mare), St. Albans, St. Pölten, Ungvár (Uzhhorod). Csupán egyetlen személyes benyomás e fejezetről, milyen relatív az idő múlása: *Erdősné Balogh Erika* röplabdázó megjegyzi, hogy már kisebbik gyermekük, 17 éves Zsófi lányuk is az első osztályban sportol... Holott, amikor megismertük – és ez szintén a könyv tárgyát képező húsz évre jutott – Erika is alig volt ennél több; felnőtt egy újabb korosztály.

Végül elismeréssel szólva a szerkesztésről, hiszen a tények hatalmas mennyiségéből kellett válogatni – és tudjuk: a mondandó hiányánál csak a bőség zavara okoz több gondot – néhány apróbb megjegyzést nem hallgathatunk el. Emelte volna a színvonalat, ha a szerkesztő kissé következetesebb. Például csupán az 1998-as választás eredményeit részletezi, holott vagy mindegyiket közölni kellett volna, vagy ha csak egyre volt hely, annak az 1990. évinek kellett volna lennie. Egy-egy kiegészítéssel,

esetleg lábjegyzettel teljesebbé lehetett volna tenni a mini beszámolókat is: például miközben a Városvédő Egyesület új elnöke korrekt módon foglalja össze a terveket, bántóan hiányzik a korábbi elnök, *Labossa Gusztáv* neve. És, persze kissé zavaró a néhány képaláírás-csere, ami meghökkenti az olvasót.

Mindezekkel együtt jó szívvel ajánlom a szép, formabontó, ötletes kötetet a város iránt érdeklődő olvasónak.

Nyíregyháziak könyve. Kiadta Nyíregyháza Megyei Város Önkormányzata a Nyír-Press Kft. gondozásában. Felelős szerkesztő Kalenda Zoltán. Tipográfia és arculat: Altamira Grafikai Stúdió. Nyomdai kivitelezés: Grafít-R-Nyomda Kft. 2010., 155 p.

M. S.

Nyíregyháza története I.

Egy település múltjának feltárása és széles körű megismertetésének lehetősége szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a monografikus jellegű, összefoglaló történeti feldolgozás elkészítése. Ilyen jeles esemény tanúi lehettünk 2010 szeptemberében, amikor „*a szabad önkormányzati választások 20. évfordulójára, Nyíregyháza Megyei Jogú Város polgármesterének és képviselőtestületének megbízásából és költségén*”, Németh Péter régész, c. múzeumigazgató szerkesztésében megjelent a *Nyíregyháza története I.* című és *A 13. századtól a román megszállásig (1919)* alcímű kiadvány.

A várostörténet vaskos, félezer oldalra terjedő első kötete mellé a szerkesztő még további hármát tervezett: a köztörténetet 1990-ig feldolgozó másodikat és az oktatás, művelődés történetét bemutató, valamint az újabb régészeti kutatások eredményeit közreadó egyet-egyvet. Bizunk benne, hogy elképzelése valósággá válik, hiszen elegendő „nyersanyag”, a közelmúlt részkutatásai során felhalmozott új ismeret, a tárgyhoz kötődő publikáció áll a történészek rendelkezésére.

Várostörténetet írni nehéz. Sok-sok szempontot kell figyelembe venni és mérlegelni, ügyelni az arányokra, hogy

minden korszak és téma megfelelő teret kapjon. Kiválasztani a fontos, a település fejlődése szempontjából előremutató jelenségeket, megnevezni a visszatartó, fékező erőket.

Várostörténetet írni szükséges. Viszatekinteni a megtett útra, számba venni, összegezni a régmúlt eseményeit, megláttatni a lehetőségeket. Nyíregyháza esetében az első összefoglaló munka, *Lukács Ödön* ref. lelkész kötetének 1886-os kiadása óta ezek a törekvések több könyv megszületését eredményezték, legutóbb 1987-ben a *Cservényák László* és *Mező András* szerkesztette „kék” kötetét.

A mostani vállalkozásban öt tapasztalt kutató, egy földrajztudós mellett négy történész kapott lehetőséget arra, hogy időrendben haladva, korszakonként, a jelenkor felé közelítve egyre bővülő terjedelmi lehetőségek birtokában bemutassa Nyíregyháza elmúlt 700 évét.

Nyíregyháza az ember letelepedésére mindig is alkalmas Nyírség nyugati részén, 274 km²-en terül el. Természetföldrajzi képét *Lóki József* rajzolja meg tömören és szemléletesen. A földtörténeti változásokról éppen annyit ír, hogy értelmezhető és érzékelhető legyen az évmilliók léptékű folyamat. Bemutatja

a jelenlegi felszín kialakulásának előzményeit, a felszínformálásban jelentős víz és szél munkáját, az itt jellemző félig kötött futóhomok formákat. A környék éghajlati jellegzetességeit részletesen ismerteti és az éves adatokat grafikonon is ábrázolja. A várostörténethez az ember természetátalakító tevékenységének felvázolásával közelít. A vízrendezés és lecsapolás, az út- és vasútépítés, a beépített terület növekedése mind szemmel láthatóan mutatja a jelentős változást, az utóbbi két évszázadban felgyorsuló folyamat következményeit.

Az első történeti rész, a középkori Nyíregyházáról írt fejezet *Németh Péter* munkája. Ő nem először foglalja össze a település korai történetét, így lehetősége nyílik arra, hogy több évtizedes kutatásai eredményeit felhasználva korábbi feltevéseit finomítsa, továbbfejlessze, vagy éppen elvesse. A Nyíregyháza név eredetéről feltételezi, hogy a *Nyír*-előtagban a helységet átszelő folyóvíz, az *Ér-patak* korábbi neve őrződött meg. Az *-egyháza* utótag a hely egyházas voltára, a XIII. század második felében épült templomra utal, melynek papját 1334–35-ben említik. Az is lehet, hogy Nyíregyházát korábban *Ekölcsnek* hívták... A város mai területén, a repülőtér környékén volt ugyanis egy Árpád-kori falu, a szabolcsi várhoz tartozó *Ekölcs*, amely a tatárjáráskor elpusztult, létezéséről csak egy árulkodó határnévből tudunk. Nyíregyháza néven 1326-ban tűnik fel először a település, ekkor már a Bátoriaké, akik vétel útján szereztek meg valamikor a XIII. század végén. A gyér okleveles anyag leginkább a Bátori familia birtoklásáról vagy a szomszéd birtokos Kállói családdal folytatott vitás, peres ügyeikről szól. A szerző a XV. században 400 fős felnőtt népességet valószínűsít a Bátori család két ágának nyíregyházi birtokán. Az ecsedi és somlyói Bátori rész elkülönítésében gyökerezik, hogy Nyíregyházának majd

hosszú ideig (legalább) két birtokosa lesz. Valószínű, hogy a Bátoriak hatalmi súlyának következményeként jött létre a nagy kiterjedésű határ is. Az 1471-es határjárás névanyagából arra lehet következtetni, hogy a helység ekkortájt kialakított természeti képe évszázadokig fennmaradt. A középkori Nyíregyháza kedvező fekvése miatt az észak-szabolcsi Bátori-birtokok uradalmi központjává, a szabolcsi falvak sorában pedig az átlagnál népesebb helységgé vált.

A Nyíregyháza kora-újkorai életéről író *Takács Péter*, a várostörténet ezt megelőző kiadványában is szerepet vállaló történész munkáját is nehezítette a viszonylagos forráshiány, hogy nincs elegendő, összefüggő írásos anyag a helység újjátelepítés előtti életéről. Mégis, mélyreható ismeretanyag birtokában, szuggesztíven mutatja be a korabeli életviszonyokat és lehetőségeket. Nyíregyháza a XVI. században jobbágyfalu volt, a Bátori család több, nem helyben lakó tagja birtokolta, akik földesúrként meghatározták, s földesúri bírójuk révén érvényesítették birtokrészükön az igazgatás és igazságszolgáltatás általuk kívánt gyakorlatát. Egyetérthetünk a szerzővel abban, hogy az 1550-es évektől a szatmári békéig terjedő periódusban kevésbé függetleníthető a település sorsa az egyetemes európai és a magyar történettől. A többnyire a Magyar Királyság területén, máskor az erdélyi fejedelmek fennhatósága alatt, de mindenkor a törtek hódoltság szomszédságában élő, az ecsedi uradalomhoz tartozó Nyíregyházán felértékelődött a fegyveres védelem szerepe. „*Nagyhírű zászlósurak, négy erdélyi fejedelem, egy 'császári és királyi' és két magánföldesúr katonai szolgálónépének, magánföldesúri, fejedelmi és 'császári-királyi' hajdúknak írásban biztosított privilégiumai*” alkották az egyszer falunak, másszor oppidumnak titulált helység létének keretét. Nem csoda, hogy lakói közt szaporodtak a fegyverviselők,

katonai szolgálónépek, hajdúk. A hely megmaradásának záloga alighanem a birtokos nagyurak, a Bátoriak, Bethlenek, Rákócziak hatalma és katonáik fegyverei voltak. A XVIII. század elején, amikor békésebb évek köszöntöttek az országra, a korábbi fegyverforgatók sorra elvesztették kiváltságaikat. A hajdúk is elszivárogtak innen, a nagy kiterjedésű határhoz mérten kisszámú taksás jobbágy maradt Nyíregyházán.

Az 1753-as, gróf Károlyi Ferenc által véghezvitt újratelepítés fordulópont Nyíregyháza történetében. Az új korszak 1848-ig terjedő bemutatását *Kujbusné Mecsei Éva* végzi el, aki a már korábban is kutatót városi levéltár alapos feltárása és új vizsgálati módszerek alkalmazása révén tovább bővíti ismereteinket. A XVIII. század első felének nagy telepítései idején előfordult, hogy más nyelvű és vallású lakosok költöztek egymás mellé. Nyíregyháza és a környező települések viszonylatában is fennállt az elszigetelődés veszélyét rejtő nyelvi és vallási különbözőség. Az ide érkezőknek azonban a kapott kiváltságok mellett saját municiójuk is volt: vállalkozó kedv, mobilitás, a korábbi lakóhelyeken szerzett tapasztalat. A Nyíregyházán formálódó közösség az önrendelkezés, a gyarapodás és a társadalmi emelkedés vágyától hajtva nagy célokat tűzött maga elé. Ezek megvalósítása feltételezte a communitas szervezettségét, igényelte a szívós és kitartó munkát, sokszor az áldozatvállalást is, amelyek együttesen járultak hozzá a város dinamikus fejlődéséhez.

A fejezet írója részletesen bemutatja, hogy a faluból visszavonhatatlanul várossá növekvő Nyíregyháza önkormányzata hogyan működött és hogyan változott a betelepülés, a mezővárosi státusz megszerzése, a két részletben történt megváltkozás és a királyi privilégium elnyerése után. Számba veszi a „városiasító” tényezőket, vizsgálja Nyíregyháza

kapcsolatrendszerét, amely a telepítés előtti gyökerekig nyúlóan, tudatos kapcsolatépítés eredményeként szolgálta a város érdekeit. Szót ejt a város lakóiról, mindennapi életéről is. A XIX. század első felében Nyíregyháza már Szabolcs megye legnépesebb települése, jelentős vonzáskörzettel rendelkező városos hely, amelynek egyéni, sajátos fejlődése lehetővé tette a központi szerepkör betöltését. Kedvező közlekedés-földrajzi helyzete és a határában levő szállásokon, bérelt pusztákon haszonnal folytatott mezőgazdasági termelés a megye elsődleges piacközpontjává emelte.

A markáns politikai változások, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, valamint az első világháború és a Tanácsköztársaság történéseivel közrefogott, a város polgárosodásáról szóló fejezetet *Bene János* jegyzi. Levéltári iratokból, korabeli sajtótermékekből, a korszakról már megjelent feldolgozások széles skálájából merít. A szabadság és a polgári fejlődés lehetősége miatt Nyíregyházán is szimpátiával fogadták és támogatták a forradalmat, de annak eredményei a negyedszázada már „megváltkozott” város számára nem voltak jelentősek. Az 1861-es választások alkalmával felcsillant, de el is hamvadt a remény a 48-as eszméken alapuló polgári átalakulás véghezvitelére. A városvezetés cselekvési területe beszűkült ugyan, de a korábbi céltudatos és előrelátó várospolitikai hagyományai nem vesztettek el. Felismerték a vasút jelentőségét, az 1858-ban visszakapott kényszerkölcsön teljes összegét az oktatás fejlesztésére fordították, körültekintő szervezéssel-fejlesztéssel mentek elébe a megyeszékhely Nyíregyházára kerülésének.

A szerző egy-egy meghatározó esemény köré rendezve, nagyjából évtizedenkénti bontásban vázolja fel a dualizmus kori város állapotát és történéseit számba vevő mondanivalóját. Figyelemre méltóak életrajzi betétei, amelyek

hosszú ideig tartó egy-egy fontos tisztség viselője előéletének, városi háttérének megismeréséhez. A XIX. és a XX. század fordulóját a városiasodás, jelentős építkezések, a civil szféra megerősödése jellemezték Nyíregyházán. A rendezett tanácsú város státuszt azonban nem sikerült törvényhatósági jogúra cserélni. Nyíregyháza dualizmus kori gazdasági életében a mezőgazdasági termelés dominanciája, a kereskedelmi forgalom növekedése érvényesült. Sajnálatos, hogy a város vezetése a regále-jogok féltékeny őrzésével gátjává lett az iparfejlődésnek, a hely adottságaiból kínálkozó feldolgozó ipari beruházásoknak. Az első világháború és a rákövetkező politikai, katonai események súlyos terhet jelentettek Nyíregyháza és lakói számára, akik az átélt megpróbáltatások után helyzetük

javulását remélve várták a békés hétköznapok beköszöntét.

A rengeteg nevet és adatot felvonultató kötetben jó szolgálatot tesz a *Név- és helymutató*, amelyet *Erdélyi Tamás* készített. Lektor(ok) alkalmazásával elkerülhető lett volna, hogy bosszantó kis hibák rontsák író és olvasó örömét.

Várostörténetet olvasni jó dolog. A nyíregyháziak, a városhoz kötődők, az innen elszármazottak bizonyára érdeklődéssel és kedvvel lapozgatják majd az új történet-könyvet, nézegetik képeit és ábráit, beleolvasnak, elolvassák... Hasznos időtöltésben lesz részük.

Nyíregyháza története I. A 13. századtól a román megszállásig (1919). Szerkesztette: Németh Péter. Nyíregyháza, 2010. 504 p.

Henzsel Ágota

krónika

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG IRODALMA

Válogatott bibliográfia 2010. január 1–június 30.

IDŐSZAKOS KIADVÁNYOK

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére
vonatkozó közleményei

001. Kárpátaljai postai képeslapok 1945-ig : Egy vizuális történeti forrás, mint kultúrákutató lehetőség 2 = Bélyegvilág, 63. évf. 3. sz. p. 8–10.; képeslap; középületek; emlékmű; természeti erőforrások; Kárpátalja; Huszt; Beregvár; Tiszaborkút; Aknaszlatina; Ungvár; Beregszász
002. –efel–: A Kárpát-ukrán tartományi postaszolgálat 1938–1939 = Bélyegvilág, 63. évf. 3. sz. p. 30.; könyvismertetés; Horváth Lajos; Kárpát-ukrán tartományi postaszolgálat 1
003. TÓFALVI Zoltán: A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem pere (A „Páskándi-dosszié”) = Valóság, 53. évf. 3. sz. p. 43–69.; politikai üldözöttek; Páskándi Géza (1933.05.18–1995.05.19)
004. BALÁZS Imre József: Társadalomtörténet, szövegköziség, önreflexió : Szilágyi Zsófia: A továbbélő Móricz = Korunk, 3. évf. 4. sz. p. 107–109.; könyvismertetés; Szilágyi Zsófia; A továbbélő Móricz.- Kalligram, 2008.
005. HUSZÁRNÉ KÁDÁR Ibolya: A Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programja a nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégiumában = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 34–41.; gimnázium; tehetséggondozás; Nyíregyháza; Arany János Tehetséggondozó Program; Zrínyi Ilona Gimnázium Arany János Tehetséggondozó Programjának Kollégiuma
006. KARÁDI Zsolt: Forgách András Móricz szerelmei = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 59–62.; színikritika; Forgách András; Móricz szerelmei. Rend. Lendvai Zoltán
007. KÉNER Beatrix: A Krúdy bemutatkozik = Pedagógiai Műhely, 35. évf. 1. sz. p. 55–63.; gimnázium; Nyíregyháza; Krúdy Gyula Gimnázium
008. HAMAR Péter: Fejezet a nyíregyházi tanítóképzés történetéből = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 71–73.; tanítóképzés; Nyíregyháza; Nyíregyházi Leánykálviseum Református Tanítóképző és Liceum Intézete
009. DEMARCSEK György: A ti unokáitok vagyunk : 35 éves a Nyírség Táncegyüttes = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 90–97.; néptáncegyüttes; évforduló; Nyíregyháza; Nyírség Táncegyüttes
010. NAGY Balázs: A kreatív zeneiskola = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 102–107.; zenei nevelés; zeneszerző; pályázat; Nyíregyháza; Vikár Sándor Zeneiskola; Schrott Róbert
011. BODNÁR Mihály: In memoriam : Boroska Miklós = Pedagógiai Műhely, 35. évf. 1. sz. p. 107–108.; nekrológ; Boroska Miklós (1933. 02. 02–2010. 01. 01)
012. SZABÓ Géza: Sánta János 1917. március 14 – 2007. március 15. = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 108–112.; életrajz; Sánta János (1917. 03. 14–2007. 03. 15)
013. SZÖNYI Erzsébet: Requiescat in pace = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 114.; nekrológ; Tarcai Zoltán (1929–2009.12.26)
014. ÖRDÖG Mária: „Fél évszázad a zene szolgálatában” = Pedagógiai Műhely, 34. évf. 4. sz. p. 115–116.; nekrológ; Tarcai Zoltán (1929. 01. 19–2009. 12. 26)
015. SZILÁGYI Zsófia: Most már majdnem : Móricz Zsigmond mint színpadi szerző = Színház, 43. évf. 4. sz. p. 2–4.; író; színházi bemutatók; Móricz Zsigmond
016. AVAR László: Községi közösségi kohézió = Magyar Mezőgazdaság, 65. évf. 5. sz. p. 28–29.; szociális támogatás; földtulajdon; önkormányzat; Rozsály
017. BODOR Béla: Ex libris : Balla D. Károly: Harmadvalaki = Élet és Irodalom, 54. évf. 7. sz. p. 19.; könyvismertetés; Balla D. Károly; Harmadvalaki – Szombathely, 2009.
018. HORVÁTH-HEGYI Áron: Tirpák elődeikre emlékeztek a nyíregyházi evangélikusok = Evangélikus Élet, 75. évf. 7. sz. p. 3.; tirpákok; hagyományápolás; evangélikus egyház; Nyíregyháza
019. SOÓS Katalin: Kötelességünk a jót tenni! : Jótékonyági koncert a Nagydobronyi Református Liceum megsegitésére = Reformátusok Lapja, 54. évf. 7. sz. p. 5.; jótékonyág; református egyház; Nagydobrony; Csap; Nagydobronyi Református Liceum

020. MEDVECZKY Attila Veszélyben Kárpátalja gyermeklapja = Magyar Fórum, 22. évf. 9. sz. p. 11., 18.; sajtó; Kárpátalja
021. Az önkormányzatok főbb funkciói a tárgyal napirendek tükrében = Comitatus, 19. évf. 11-12. sz. p. 22-24. Országos összehasonlító adatokkal; önkormányzat; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye; 2005; 2006; 2007; 2008; 2009; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat
022. KOVÁCS Laura: A megyei önkormányzatok nemzetközi kapcsolatainak főbb jellemzői = Comitatus, 19. évf. 11-12. sz. p. 44-49.; Országos összehasonlító adatokkal; önkormányzat; testvérmegye; nemzetközi együttműködés; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat
023. SESZTÁK Oszkár: Rendkívül nehéz pénzügyi gazdálkodás előtt áll a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat is = Comitatus, 19. évf. 11-12. sz. p. 104-105.; önkormányzat; pénzügyi gazdálkodás; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat
024. DITZENDY Attila Arisztid: A legkisebb nagyközség = Nagytás, 2. évf. 18. sz. p. 28.; szociográfia; önkormányzat; Rozsály
025. HORVÁTH-HEGYI Áron: Élim kilenc évtizede : Háladó istentisztelet Nyíregyházán = Evangélikus Élet, 75. évf. 18. sz. p. 4.; évforduló; evangélikus egyház; szeretetotthon; Nyíregyháza; Élim Evangélikus Szeretetotthon
026. KOVÁCS Gyula: Lápra mentünk : A Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet = Tudatos Vásárló, 19. sz. p. 54-56.; tájvédelmi körzet; turizmus; Nyíres-tó; Báb-tava; Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet
027. ABONYI Andrea Tímea: A kontrasztív fordításstiszta fáradhatatlan művelője : Cs. Jónás Erzsébet 60. születésnapjára = Modern Nyelvoktatás, 16. évf. 1. sz. p. 87-90.; évforduló; pedagógusok; pályakép; Nyíregyháza; Cs. Jónás Erzsébet (1950.01.29)
028. ASZTALOS György: Kárpátalja és a Máramarosi-havasok térképei = Magyar Turista, 8. évf. 1. sz. p. 16-17.; térképészet; Kárpátalja; Máramaros; Horváth Lajos
029. CSABA Zoltán: Száz éves Nagy Kálmán, a vitéz huszárpáncsár = Arany Tarsoly, 6. évf. 1. sz. p. 47-49.; pályakép; Nagy Kálmán (1909.12.08-)
030. CSEKE Péter: Inkább a székely hódítson meg bennünket.: Móricz Zsigmond és a székelyek = Székelyföld, 14. évf. 1. sz. p. 62-80.; székelyek; irodalmi élet; Horthy-korszak; Móricz Zsigmond (1879.06.29-1942)
031. ERDŐS Jenő: Elhunyt Tarcai Zoltán. + Búcsú Tarcai Zoltántól = Zeneszó, 20. évf. 1. sz. p. 5-6.; nekrológ; Nyíregyháza; Tarcai Zoltán
032. FEKETE J. Csaba: A tiszadobi Andrassy-kastély enterióje - avagy múltidéző séta Andrassy Katus grófnő naplója nyomán = A Vörös Postakocsi, 4. évf. 1 (tavasz) p. 3-15.; kastély; Tiszadob; Andrassy-kastély; gróf Andrassy Gyula; ifj. Andrassy Gyula; gróf Andrassy Katalin
033. GAZDAG Vilmos: A beregszászi magyar főiskola tudományos életéből = Kisebbségkutatás, 19. évf. 1. sz. p. 104-110.; könyvismertetés; Penckófer János; Adalékok a százéves nyíregyházi kórház
034. HABLICSEKNÉ RICHTER Mária, HOLLÓSNÉ MAROSI Judit: A nyugdíjban, nyugdíszerű ellátásban részestőlők halandóságának földrajzi különbségei Magyarországon = Területi Statisztika, 13/(50). évf. 1. sz. p. 34-55. Országos összehasonlító adatokkal; nyugdíjasok; halandóság; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
035. HEIL Tibor: Csengeri épületek és tervek = Országépítő, 21. évf. 1. sz. p. mell. 2-6.; egészségház; megyeháza; Csenger
036. IGNÁCZ Lászlóné, SZALANICSNÉ TANYIK Marianna: A magyar nyelv „szava-borsa”: Szomszédoló olvasótábor Aranyosapátiban = Könyvtári Levelező/lap, 22. évf. 1. sz. p. 30-32.; olvasótábor; határon túli magyarok; Aranyosapáti; Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár
037. JÁNOS István: Nyugat csapatjának keleti zászlaja = Lyukasóra, 19. évf. 1. sz. p. 36-37.; hagyományápolás; pályakép; Móricz Zsigmond
038. KARÁDI Zsolt: Gulácstól az Apáczai Csere János-díjig : beszélgetés Nagy Lajos Imrével = Pedagógiai Műhely, 35. évf. 1. sz. p. 100-103.; portré; Nagy Lajos Imre
039. KARÁDI Zsolt: Vadak, halak, madarak : Beszélgetés Soltész István fotográfussal = A Vörös Postakocsi, 4. évf. 1 (tavasz) p. 43-54.; portré; Soltész István
040. KOLTAY Ede: Emlékezés a 100 éve született Szalay Sándor akadémikusra = Debreceni Szemle, 18. évf. 1. sz. p. 56-58.; pályakép; évforduló; Szalay Sándor (1909.10.04-1987.10.11)
041. KOVÁCS Sándor: A Beregi-hegyek lábánál (2. rész) = Magyar Turista, 8. évf. 1. sz. p. 22-23.; turizmus; településtörténet; műemlékek; Beregi-hegy; Nagymuzsaly
042. MARTINOVSKY Zsuzsa: Park a kastély körül = A Vörös Postakocsi, 4. évf. 1 (tavasz) p. 16-21.; kastélypark; Tiszadob; Andrassy-kastély
043. MARTINOVSKY Zsuzsa: Terepszemle : beszélgetés Balázs Tibor építésszel a tiszadobi Andrassy kastély felújításáról = A Vörös Postakocsi, 4. évf. 1 (tavasz) p. 33-36.; kastély; felújítás; Tiszadob; Andrassy-kastély; Balázs Tibor

044. MÁTYÁS Edina: Aki ebbe a világba született bele : Móricz 2009 = Ellenfény, 4. sz. p. 41-44; színikritika; Nyíregyháza; Móricz Zsigmond; Annuska.- Rend. Hargitai István; Tragédia.- 102. Rend. Koltai M. Gábor; Naplopók.-Rend. Bodolay Géza; Móricz Zsigmond Színház
045. NAGY Balázs: Felsőzáz éve töretlen Kodály-módszer sikere Nyíregyházán: interjú Szabó Dénes karnaggyal = Pedagógiai Műhely 35. évf. 1. sz. p. 76-80.; kitüntetés; portré; Nyíregyháza; Szabó Dénes (1947-); Kodály Zoltán Általános Iskola
046. ONDER Csaba: „Labirintusból” parter : Bbeszélgetés Alföldy Gábor tájépeítésszel. a Múemlékek Nemzeti Gondnokságának főkéntésével = A Vörös Postakocsi, 4. évf. 1 (tavasz) p. 37-42.; kastélypark; Tiszadob; Andrassy-kastély
047. SEBESTYÉN Etelka: A Záhonyi kistérség logisztikai potenciálja : Tényleg a logisztikára alapozott fejlesztés lehet a Záhonyi kistérség kiemelkedési lehetősége 2007-2013 között? = Falu Város Régió, 16. évf. 1. sz. p. 97-99.; logisztika; kistérségek; infrastruktúra; gazdasági övezet; Záhony és térsége; 2007-2013
048. SZABÓ Géza: A Nyíregyházi Főiskola Szakkollégiumáról = Pedagógiai Műhely, 35. évf. 1. sz. p. 90-93.; főiskola; Nyíregyháza; Nyíregyházi Főiskola Szakkollégiuma
049. SZEKÉR Szimonetta: Szilvaország : Szatmár – a boldog sziget? = National Geographic Magyarország, 8. évf. 1. sz. p. 42-63.; gasztronómia; hagyományápolás; turizmus; Szatmár (tájegység); Móricz Zsigmond (1879.06.29-1942)
050. SZEPESY Béla: Nőművészek vagy művésznők = Pedagógiai Műhely, 35. évf. 1. sz. p. 104-106.; képzőművészek; H. Németh Katalin; Homoródi Éva; Németh Erika
051. SZILÁGYI Péter: Móricz-kultusz Prügön = Lyukasóra, 19. évf. 1. sz. p. 38-39.; hagyományápolás; pályakép; Prügy; Móricz Zsigmond
052. TÓBIÁS Áron: Megmentett hangszalagok : Móricz Lili = Holmi, 22. évf. 1. sz. p. 80-88.; riport; Móricz Zsigmond (1879.06.29-1942); Móricz Lili
053. BABOSI László, Czine Mihály: „Álmodjál a jó hazáról, pörölj a jó hazáért” : Czine Mihály Ratkó Józsefhez írt levelei = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 43-48.; irodalmi levelezés
054. BABOSI László: Emlékezés a „vándorprédikátorra” Beszélgetés Végh Károllyal Czine Mihályról = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 3-11.; portré; Czine Mihály (1929. 04-1999. 01.)
055. BALLING Péter: A biomassza hasznosítás lehetőségeit mutatták be Nyírbátorban = Östermelő, 14. évf. 2. sz. p. 18.; előadások; bioenergia; Nyírbátor
056. BALOGH Edgár: Balogh Edgár egyik levele Czine Mihályhoz = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 13-14.; irodalmi levelezés; Czine Mihály (1929.04-1999.01.)
057. BIHARI Albertné: A Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 62-66.; egyesület; irodalmi élet; Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület
058. CZINE Mihály, MARGÓCSY József: „... Immáron nem vala több gát az előadás megtartása előtt...” : Czine Mihály és Margócsy József levélváltásai = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 23-37.; irodalmi levelezés
059. CSERMELY Tibor: A Bessenyei Társaságról : hagyományápolás és kultúráteremtés három évszázadban = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 58-61.; egyesület; irodalmi élet; Bessenyei Társaság
060. ELEK Andrásné: A Felső-Tisza-Vidéki Vízügyi Történeti Gyűjtemény = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 69-70.; Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Történeti Gyűjtemény
061. FÜZESI Magda: A református gyülekezetek küzdelmei a Beregvidéken a Cseh megszállás idején = Reformátusok Lapja, 54. évf. 2. sz. p. 8.; református egyház; Kárpátalja; 1919-1939
062. HAMAR Péter: Móricz Zsigmond arca kontrasztos megvilágításban = Korunk, 3. évf. 2. sz. p. 89-93.; életrajz; Móricz Zsigmond
063. ILYÉS Gábor: Czine Mihály emlékjelei = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 54-57.; emléktábla; emlékmű; Czine Mihály
064. KONDOR Márta: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban = Századok, 144. évf. 2. sz. p. 497-499.; könyvismertetés; C. Tóth Norbert; Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban
065. MARGÓCSY József: „...Egy kis Móriczkodásról van szó” : Beszélgetés Margócsy Józseffel Czine Mihályról = Tariménes, 5. évf. 2. sz. p. 20-22.; portré; Szabolcs-Szatmár megye; Czine Mihály; Móricz Zsigmond (1879. 06. 29-1942)
066. NÁDASI Zoltán: Zászlóbotás a Westsik Vilmos Kertbarát Klubnál : Ünnepi klubfoglalkozás és borverseny Szakolyban = Östermelő, 14. évf. 2. sz. p. 20.; kertészet; klub; évforduló; Szakoly
067. NÁNAY István: Méltó főhajítás : Móricz 2009 = Színház, 43. évf. 2. sz. p. 29-31.; színikritika; Móricz Zsigmond; Annuska. Rend. Hargitai István; Tragédia. Rend. Koltai M. Gábor; Naplopók. Rend. Bodolay Géza; Móricz Zsigmond Színház
068. OROSZ István, K.: „Elég volt az álomból” : Ruszin politikai törekvések Kárpátalján = Kapu, 23. évf. 1. sz. p. 37-40.; határon túli magyarok; ruszinok; Kárpátalja
069. PÁLOVICS Balázs, KÁNTOR Krisztián: KWS avagy a népi hagyományok tisztelete = Agro Napló, 14. évf. 2. sz. p. 39.; családi gazdaság; kukoricatermesztés; szarvasmarha-élesztés; Csaolc; Herceg-Farm Kft

070. RÉVÉSZ Emese: Csók István Báthory Erzsébet (1895) : Egy „mestermű” fogadtatása és utóélete = Művészet-történeti Értesítő, 58. évf. 2. sz. p. 283–313; borító-festészet; Báthory Erzsébet
071. SIMON Cs. József: Még több turistát vár az Észak-alföldi régió = Gazdasági Tükörcső, 10. évf. 2. sz. p. 8–11.; turizmus; beruházás; pályázat; Észak-Alföldi régió
072. SKULTÉTY Csaba: Egy tiszta hang Kárpátaljáról : Weiss Sándor élete = Kassai Figyelő, 8. évf. 2. sz. p. 17.; könyvismertetés; Nagyszőlős, a világ közepe. Bp. 2009.; Weiss Sándor (1930-)
073. SOÓSNÉ VELENCZEI Ildikó: Szegregáció, integráció vagy inkább szocializáció? : Királytelek Általános Iskola / Nyírteleki Kedves Ház = Új Katedra, 2. sz. p. 12–13.; cigányság; gyermekek; szegregáció; integráció; Királytelek; Nyírtelek; Kedvesház; Királytelek Általános Iskola
074. VÉGH Károly: Czine Mihály szoboravatása = Tarmimenes, 5. évf. 2. sz. p. 51-53.; szoboravatás; Hodász; 2009. január 23.; Czine Mihály-szobor
075. CZANIK András: Utat mutatni az üdvösség felé - Gulácsy Lajos nyolevanöt éves = Reformátusok Lapja, 54. évf. 3. sz. p. 5.; pályakép; püspök; református egyház; Gulácsy Lajos (1925.01.08-)
076. CZIGLER László: Vissza a foggazdálkodáshoz = Környezetvédelem, 18. évf. 3. sz. p. 12–13.; folyószabályozás; Tisza-folyó; Tiszadob; Tisza-szabályozás
077. CSICSAY Péter, FILEP László: Felfedezés Kárpátalján : a MABÉOSZ Szlovák és Cseh Szekciója lapjának, az Orbis Pictus-nak legfrissebb száma nyomán. + Kiegészítés Csicsay Péter cikkéhez = Bélyegvilág, 63. évf. 3. sz. p. 19–20.; filatélia; képeslap; Kárpátalja
078. KELEMEN Erzsébet: Esztétikai és etikai értékek az Isten háta mögött című regényben = Korunk, 3. évf. 2. sz. p. 93–99.; műelemzés; Móricz Zsigmond; Az Isten háta mögött
079. KULCSÁR Attila: A Nyíregyházi Főiskola Campusa : „A világ legjobb középülete 2009-ben” = Magyar Építőipar, 60. évf. 3. sz. p. 82–85.; kitüntetés; középületek; építészet; felsőoktatás; Nyíregyháza; 2009; Nyíregyházi Főiskola
080. LACZÓ Zoltán: Tizenkettő - nem tucat! = Parlando, 52. évf. 3. sz. p. 22–30.; zongoraverseny; fiatalok; Nyíregyháza; Vikár Sándor Zeneiskola; 10. Országos Zeneiskolai Zongoraverseny
081. GOSZTONYI Enikő: Elindult a „Tudásdepó-Expressz” Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 4. sz. p. 13–17.; könyvtár; pályázat; Nyíregyháza; Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár
082. VÍGH Károly: Bajcsy-Zsilinszky találkozása Bereg népével = Hítel, 4. sz. p. 100-112.; politikusok; pályakép; Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944)
083. FÜZESI Magda: Régi fényképek kortörténeti tanúságokkal = Reformátusok Lapja, 54. évf. 5. sz. p. 9.; pályakép; református lelkész; Nagyberég; Vári; Vígvári Mihály
084. LUKÁCSY György: Majd más kor = Heti Válasz, 10. évf. 5. sz. p. 44-47.; filmkritika; Báthory : történelmi dráma. Rend. Juraj J; Báthory Erzsébet
085. BALOGH Géza: Vetnek és porcióznak = Szabad Föld, 66. évf. 6. sz. p. 33.; családi gazdaság; Nagydobos
086. Elindult a Vágta-szezon = Lovas Élet, 11. évf. 6. sz. p. 10–11. Országos összehasonlító adatokkal.; lovassport; verseny; Nyíregyháza; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
087. PÁZMÁNY Kata, M.: A csejteit vár foglya - Báthory Erzsébet = Honismeret, 38. évf. 1. sz. p. 43-45.; portré; évforduló; Báthory Erzsébet
088. VEREB István, GYENGE László: Legendás Lónya = Nimród, 98. évf. 2. sz. p. 9.; vadászat; Lónya
089. HORVÁTH Róbert: Natúrpark a végeken : Három ország határán = Természetbúvár, 65. évf. 3. sz. p. 20–23.; parkok; természetvédelem; Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet; Szatmár-Beregi Natúrpark
090. KOVÁCS Sándor: Az ungvári skanzen : A legújabb építmény, egy harangtorony = Magyar Turista, 8. évf. 4. sz. p. 22–23.; múzeumfalú; néprajz; Ungvár
091. FUTAKY István: Kovács Tibor (1937–2010) = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 5. sz. p. 54–56.; nekrológ; Kovács Tibor
092. KORDA Márton: A Sóstói-erdő a világhálón = Erdészeti Lapok, 145. évf. 5. sz. p. 167.; internet; természetvédelem; erdőgazdálkodás; Sóstói-erdő; E-Misszió Környezet- és Természetvédelmi Egyesület
093. NYÉKI Zsolt: Tudományos eszközök a térségfejlesztésben : Az eredmények bemutatásával megkedveltek a kutatói pályát = Gazdasági Tükörcső, 10. évf. 5. sz. p. 14.; felsőoktatás; tudományos kutatás; szakképzés; Nyíregyháza; Nyíregyházi Főiskola; Máthé Endre
094. ILLÉS József: Kis önerős pályázatokra várnak az ipari parkok : Záhonyra csak múltja, de jövője is legyen = Gazdasági Tükörcső, 10. évf. 6. sz. p. 32–34. ipari parkok; pályázat; Záhony
095. KÁLLAY G. Katalin: Verba manent : Kölcsey Ferenc: Hymnus / Himnusz = Liget, 23. évf. 6. sz. p. 78–80.; műelemzés; Kölcsey Ferenc; Himnusz

TARTALOM

történelem

- C. TÓTH NORBERT: A nemesi megye a középkori Magyarországon 405
KÖVÉR GYÖRGY: Egy igazi restauráció. Tisztújítás Szabolcsban 1883 végén 414

múltbanező

- P. SZALAY EMÓKE: Pelczl Bertuska élete képeslapok alapján 438

művészet

- GESZTELYI TAMÁS: Gemmaleletek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 445
KARÁDI ZSOLT: Fesztiválnapló 452

interjú

- MARIK SÁNDOR: Interjú Seszták Oszkárral, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnökével 473

valóság

- FÁBIÁN GERGELY: Húsz év az egészségügyi és szociális képzések szolgálatában 489
KUN ISTVÁN: Amikor szárnyalt a falu... 497

szemle

- Új irat a tudomány könyvespolcán (*Kiss János*) 502
Tarpai Esze Tamás és gyalogezrede (*Sipos Ferenc*) 504
Caesarral csetelni (*Nagy Ferenc*) 508
Nyíregyháziak könyve (*M. S.*) 511
Nyíregyháza története I. (*Henzsel Ágota*) 513

krónika

- Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalma. Válogatott bibliográfia
2010. január 1–június 30. 517

A VIDOR-fesztiváli felvételeket *Karádi Zsolt* készítette.